

**1980 SONRASI TÜRK EDEBİYATINDA POLİSİYE ROMANIN
TOPLUMSAL GELİŞİMİ: AHMET ÜMİT VE OSMAN AYSU
ROMANLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TUĞBA ARAL

**MERSİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**SOSYOLOJİ
ANABİLİM DALI**

**MERSİN
TEMMUZ - 2019**

**1980 SONRASI TÜRK EDEBİYATINDA POLİSİYE ROMANIN
TOPLUMSAL GELİŞİMİ: AHMET ÜMİT VE OSMAN AYSU
ROMANLARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TUĞBA ARAL

**MERSİN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

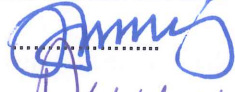
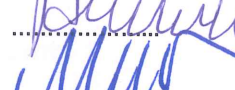

**SOSYOLOJİ
ANABİLİM DALI**

**Danışman
Prof. Dr. Yaşar ERJEM**

**MERSİN
TEMMUZ - 2019**

ONAY

Tuğba ARAL tarafından Prof. Dr. Yaşar ERJEM danışmanlığında hazırlanan "1980 Sonrası Türk Edebiyatında Polisiye Romanın Toplumsal Gelişimi: Ahmet Ümit ve Osman Aysu Romanları" başlıklı çalışma aşağıda imzaları bulunan jüri üyeleri tarafından oy birliği ile Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Görevi	Ünvanı, Adı ve Soyadı	İmza
Başkan	Prof. Dr. Yaşar ERJEM	
Üye	Prof. Dr. Ayşe AZMAN	
Üye	Doç. Dr. Müjdat AVCI	

Yukarıdaki Jüri kararı Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun 25.07/2019 tarih ve 2019/42 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Yusuf Gürhan TOPÇU
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Bu tezde kullanılan özgün bilgiler, şekil, tablo ve fotoğraflardan kaynak göstermeden alıntı yapmak 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu hükümlerine tabidir.

ETİK BEYAN

Mersin Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliğinde belirtilen kurallara uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada,

- Tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlâk kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- Atıfta bulunduğum eserlerin tümünü kaynak olarak kullandığımı,
- Kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- Bu tezin herhangi bir bölümünü Mersin Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı,
- Tezin tüm telif haklarını Mersin Üniversitesi'ne devrettiğimi beyan ederim.

ETHICAL DECLARATION

This thesis is prepared in accordance with the rules specified in Mersin University Graduate Education Regulation and I declare to comply with the following conditions:

- I have obtained all the information and the documents of the thesis in accordance with the academic rules.
- I presented all the visual, auditory and written informations and results in accordance with scientific ethics.
- I refer in accordance with the norms of scientific works about the case of exploitation of others' works.
- I used all of the referred works as the references.
- I did not do any tampering in the used data.
- I did not present any part of this thesis as an another thesis at Mersin University or another university.
- I transfer all copyrights of this thesis to the Mersin University.

18 Temmuz 2019 / 18 July 2019

İmza / Signature

Tuğba ARAL

ÖZET

Bu tezin amacı, polisiye romanın Türk edebiyatındaki gelişim sürecinde toplumsal yapıda meydana gelen gelişmeler ve değişimlerden nasıl etkilendiğini ve 1980 sonrası dönemde Ahmet Ümit ve Osman Aysu'nun romanlarının toplumla ilişkisini incelemeye çalışmaktır. Polisiye roman, batıda kendi toplumsal dinamiklerine dayanan bir tür olarak, burjuva toplumunun yarattığı karmaşık toplumsal ilişkilerin sonucunda ve bir burjuva ideolojisi olarak doğmuştur. Ancak, Türkiye'de polisiye romanın ortaya çıkmasında böyle bir toplumsal dayanak noktası aramak mümkün değildir. Dolayısıyla, ülkemizde polisiye roman farklı bir yol izlemek durumunda kalmıştır. Bu duruma etki eden gerekçeler yazınsal ve toplumsal değişkenler olarak karşılıklı etkileşimleri dâhilinde incelenme yoluna gidilmiştir. Yazınsal nitelikte olan gerekçeler, ülkemizde edebiyat alanında yaşanan açmazlar üzerinden ele alınırken; toplumsal nitelikte olanlar, Türkiye'nin devlet anlayışı ve bu yöndeki çabalarının toplumsal yaşama etkilerinin incelenmeye çalışılması üzerinden gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Polisiye roman, Türk Edebiyatı, Toplumsal İlişkiler, Burjuva İdeolojisi.

Danışman: Prof. Dr. Yaşar ERJEM, Sosyoloji Anabilim Dalı, Mersin Üniversitesi, Mersin.

ABSTRACT

The aim of this thesis is to study how the detective novel genre was affected by the developments and changes in the social structure during the development of Turkish Literature and in the period after 1980, the relationship between Ahmet Ümit and Osman Aysu's Novels with social processes. The detective novel genre was born as a bourgeois ideology and as a result of the complex social relations created by bourgeois society as a species based on its own social dynamics in the west. However, the emergence of detective novels in Turkey, is not possible to look for such a social mainstay. Therefore, the detective novel genre in our country had to follow a different way. The reasons that influence this situation have been analyzed in terms of their interactions as literary and social variables. The literary reasons are discussed in terms of the dilemmas in the literature in our country; that the social character of Turkey's understanding of the state and its efforts in this way were realized through attempting to analyze the effects of social life.

Keywords: Detective Novel Genre, Turkish Literature, Social Relations, Bourgeois Ideology.

Advisor: Prof. Dr. Yaşar ERJEM, Department of Sociology, University of Mersin, Mersin.

TEŐEKKÖR

Tez alıőmam sűresince desteęini ve ilgisini benden hiçbir zaman esirgemeyen, deęerli katkılarıyla çalıőmama yűn veren deęerli danıőmanım Prof. Dr. Yaőar Erjem'e, bu çalıőmanın önemli bir destekçisi olan deęerli hocam Yrd. Doç. Dr. Bekir Balkız'a, Mersin Ŭniversitesi'nde lisansűstű öęrenimim boyunca kendilerinden çok Őey öęrendięim deęerli hocalarıma, manevi desteklerini esirgemeyen aileme ve tez sűresince bana birçok konuda destek veren tűm arkadaőlarıma teőekkűrlerimi sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
İÇ KAPAK	i
ONAY	ii
ETİK BEYAN	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
TEŞEKKÜR	vi
İÇİNDEKİLER	vii
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Problemi	7
1.2. Araştırma Soruları	8
1.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi	9
2. LİTERATÜR ANALİZİ	10
3. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE	16
3.1. Toplumsal Yapı ve Değişme	16
3.2. Edebiyat	23
3.3. Edebiyat Sosyolojisi	27
3.4. Polisiye Roman	29
3.4.1. Batı'da Polisiye Edebiyatın Gelişim Sürecinde Toplumsalla İlişkisi ve İdeoloji Sorunu	35
3.5. Türk Edebiyatında Polisiye Roman	37
3.5.1. Türkiye'nin Toplumsal Yapısında Meydana Gelen Gelişmelerin Polisiye Romana Etkileri	44
3.5.2. 1980 Sonrası Süreçte Türk Edebiyatında Polisiye Romanın Gelişiminde Etkili Olan Toplumsal Gelişmeler	53
3.6. Eleştirel Kuram, Toplum ve Edebiyat	58
4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	62
4.1. Nitel Araştırma	62
4.2. Veri Toplama Tekniği	63
4.3. Veri Analizi	63
5. BULGULAR VE TARTIŞMA	64
5.1. Ahmet Ümit'in Polisiye Romanlarının Sosyolojik Çözümlemesi	64
5.2. Osman Aysu'nun Polisiye Romanlarının Sosyolojik Çözümlemesi	79
5.3. Ahmet Ümit ve Osman Aysu'nun Polisiye Roman Ekseninde Karşılaştırılması	87
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	90
KAYNAKLAR	102
ÖZGEÇMİŞ	106

1. GİRİŞ

Edebiyat ve toplum arasındaki ilişki(ler), karşılıklı olarak veya etkileşim içerisinde ele alınmalıdır. Toplumsal yaşamda meydana gelen değişim ve dönüşümler, tüm alanları etkilediği gibi edebiyat alanını da etkiler. Bu anlamda, edebi metinler ve edebiyatın çözümlenmesi sürecinde, edebiyatın kendi imkanları dahilinde hareket etmek sınırlı bir kavrayışa yol açabilmektedir. Edebiyat, içinde geliştiği toplumun özgül yapısından etkilenir. Bu nedenle, toplumsal değişim ve dönüşümleri daha ayrıntılı bir biçimde çözümlenebilmek için edebi eserlere başvurmak, hem modern öncesi hem de modern sonrası dünyadaki değişimlerin insan hayatına nasıl sızdığını kavrayabilmek açısından kilit öneme sahiptir.

Edebiyat eseri, toplumla doğrudan ilişkilidir. Edebiyatın içinde geliştiği toplumla ilişkisini belirleyen ise, edebiyat eserinin yapısı, içeriği ve yazarın kullandığı dil olmaktadır. Edebi eserler her toplumun kendi özgül yapısını yansıtan incelikli ürünlerdir. Edebi eser, bu bağlamda yazarın dünyasının ve bizzat içinde yaşadığı toplumun özelliklerinin sonucu olarak ortaya çıkar. Böylelikle, edebi eserler içerdiği toplumsal değerler bakımından içinde geliştiği toplumsal geleneğin bir parçası haline gelir (Çetişli, 2016: 24-26).

Edebiyatı bu açıdan incelemeye çalışmak, edebiyat ve toplum arasındaki dolaylı ilişkiye yönelik daha özel bir bakış açısı geliştirmeyi gerekli kılar. Bu amaca ilişkin olarak, 16. yüzyıldan başlayıp, 18. yüzyıla gelinmesiyle birlikte bilimsel ve teknolojik alanda yaşanan değişimlerin kültürel alanda tüketim olgusunu gündeme getirmeye başladığı bir süreçte edebiyat sosyolojisi belirlemeye başlamıştır. Edebiyat sosyolojisi, yeni bir toplumsal sürece gelindiği, edebiyatın giderek toplumla olan bağının ortadan kalkmaya başladığı ve yeni bir kültürel oluşum olarak kültürel tüketim olgusunun meydana geldiği noktadan hareketle yeni bir bakış açısı geliştirmeyi ifade eder. Bu doğrultuda, edebiyat ve toplum ilişkisinin kurulması aşamasında, edebiyatın sosyolojisinin imkânlarından yararlanılarak toplumsal yapıdaki değişimleri anlamlandırmada ve buna ilişkin kavramsal çerçevenin oluşturulmasında eleştirel Marksist kuramın olanaklarından faydalanılması gerekliliği gündeme gelir. Marksist edebiyat eleştirisi, toplum ve edebiyat ilişkisinin incelenmesi sürecinin, edebi eserlerin toplumcu gerçekçilik kavramına bağlı olarak, fakat aynı zamanda toplumsal gerçekliklerin karmaşıklığı nedeniyle eleştirel bir yaklaşım geliştirilerek anlaşılabilmesi dayanır. Nitekim kapitalizmle birlikte toplumsal yaşamın karmaşıklığı artmıştır. Böyle bir düzlemde, edebiyatın gerçekliği olduğu gibi ele alamamasının önünde, toplumsal gerçekliklerin iç içe geçmesi sorunu etkili olmaktadır. Aynı zamanda, toplumdaki belirsizlik durumu, yazarın da belirsiz bir toplum görüşüne saplanmasına ve böylelikle, edebiyatın belirsizlikler üzerinden toplumla dolaylı bir ilişki geliştirmesine yol açmıştır. Bu çerçevede, edebiyata ilişkin toplumsal bir çözümleme

yapabilmek, özünde toplumsal yaşamı belirleyen güç odaklarının edebiyata etkisini ve onunla ilişkisini açıklamada önem kazanır.

Marksist edebiyat eleştirisi anlayışı, klasik anlamda toplumsal süreçlerin ekonomi ve sınıf ilişkileri aracılığıyla düzenlenmesinin yarattığı çelişkilerin, edebiyat açısından da mümkün olduğu sorunsalına dayanır. Edebiyat alanı da, diğer tüm toplumsal alanlar gibi, toplumdaki güç odaklarından yalıtık gelişemez. Ancak, onunla daha örtük, daha dolayimli bir ilişki geliştirir. Edebiyatın toplumsal işlevini anlayabilmek, bu dolayimli ilişki çerçevesinde, edebiyat ve toplum arasındaki ilişkinin eleştirel bir bakış açısı geliştirilerek anlaşılmasına bağlıdır. Romanın arka planını oluşturan toplumsal bağlamlar, hem o topluma ilişkin hem de yazarın düşünce eğilimlerine bağlı bir bakış açısı geliştirmekle anlaşılabilir. Özellikle, dünyada geç kapitalizmin yarattığı etkilerin edebiyat üzerinden doğrudan görülemeyeceği, edebiyat ve toplum arasındaki ilişkinin sadece ekonomik belirlenimcilik üzerinden anlaşılamayacağı üzerinde duran eleştirel kuram, özünde kültürel süreçlerin de en az ekonomi ilişkileri kadar önemli olduğuna dikkat çeker. Türkiye’de 1980’li yıllardan sonra hem toplumsal yaşamda hem de edebiyat alanında yeni bir sürece girilmiştir. Daha önceki dönemlerin bürokrasi merkezli yönetim anlayışı ortadan kalkmamakla birlikte, edebiyat toplumsal süreçlerden etkilenme biçimlerini daha belirsiz biçimlerde yansıtmaya girer. Bu süreçte, devletin belirleyici etkisi tamamen yok olmamakla birlikte, edebiyatta kültürel süreçlerin etkileri, yazarın dünya görüşü, kurguladığı karakterlerin yaşamsal durumları da belirleyici olmaya başlar. Bu çerçevede, Türkiye’de edebiyatın ve polisiye edebiyatın incelenmesi hususu, tek başına Marksist edebiyat eleştirisinin yeterli olamayacağını, yeni bir sürecin yaşanması nedeniyle edebiyat ve toplum ilişkisinde eleştirel kuram yaklaşımı çerçevesinde toplumun ve edebiyatın birlikte tüm yönleriyle eleştirilerek gerçeğin anlaşılabilmesini gündeme getirir.

Türk edebiyatında romanın ortaya çıkışı, bizatihi olarak Türkiye’de yaşanan toplumsal dönüşümün ifadesi olarak anlam kazanır. Roman, Türk edebiyatına 19. yüzyıl sonunda Tanzimat’la gelen batılılaşma çabalarının etkileri sonucunda girer. Bu tarihten günümüze dek gelen süreçte roman, tarihsel ve toplumsal olarak tek bir gelişim çizgisi üzerinde ilerlememiştir. Moran (2001), Türkiye’de romanın gelişimini bu gerekçe nedeniyle dönemlere ayırır. İlk dönemde, roman ülkede öğretici bir rol üstlenerek toplumsal yönlendirici kılavuzu gibi hareket eder. Bu dönemin romanları, toplumsalı biçimlendirmede eğitici bir güç olarak işlev görme amacına yönelik gelişmiştir. İkinci dönemde ise, romanın içinde geliştiği toplumsal süreçlerden etkilenerek şekillendiği görülür. Türk romanının gelişim çizgisine bakıldığında, çeşitli düşünce akımlarından, eğilimlerden, ideolojilerden etkilenildiği görülür. Gerçekten de, Türkiye’de roman, tıpkı toplumsal yaşamda meydana gelen değişimler sonucu yaşanan bölünmeler gibi birtakım bölünmelere uğramıştır. Polisiye roman bu konuda ilginç bir örnek oluşturur.

Şüphesiz polisiye roman ve edebiyat öncelikle batılıdır; batının kendi iç dinamikleri çerçevesinde toplumsal yaşamda meydana gelen değişimlerle koşutluğu içinde gelişmiştir. Toplumsal yaşamı derinden etkileyen sanayileşme ile birlikte gelişen kentleşmenin beraberinde getirdiği tüketim, yabancılaşma, saldırganlık, suç ve şiddet durumlarındaki artış sonucunda toplumsal bir gerçeklik kazanarak ortaya çıkan polisiye roman, bu anlamda burjuva toplum anlayışının tezahürü olmaktadır. Edebiyat alanı, içinden çıktığı toplumsal süreçlerin aktarıcısı olmasının yanında, modern yaşamla birlikte bu aktarımı çoğu yerde dönüşüme zorlayarak gerçekleştirir. Burada da, karşımıza edebiyatın bir ideolojisi olup olmadığı sorusu çıkar. Edebi eserler, gerçek yaşamın görünmeyen yönlerini çoğu zaman edebi bir belirlenim altında dönüşüme uğratarak örtük bir biçimde dışa vurur. Özellikle, söz konusu bu süreçte edebiyat alanı çoğunlukla toplumsal yaşamı yönlendiren ve çoğu zaman da biçimlendiren siyasi güç odaklarının denetiminden ayrı bir biçimde gelişmemektedir. Böylelikle, kendi başına hareket edemeyen daha çok toplumsal olanı ele alırken dahi, kimi zaman ideolojilerden yararlanan ve kimi zaman ise mevcut ideolojiyi savunurken var olanı gizilleştirme yolunu seçen bir edebiyat gerçeğiyle karşılaşırız. Tüm bu koşullara bağlı olarak, polisiye edebiyatın gelişiminin ve kendi içinde toplumsal olanla ilişkisinin ideolojik açımları dahilinde ele alınması gerekliliği gündeme gelir.

Türkiye’de polisiye roman, roman türüyle eş zamanlı olarak ülkemize 1800’lerin son dönemine yakın Batı’ya yakın olma arzusu sayesinde gelişen ilişkiler sonucu, modernleşme çabalarının başlamasıyla girer. Bilindiği üzere, batıda bir burjuva ideolojisi ve burjuva edimi olarak ortaya çıkan polisiye edebiyat, Türkiye’de aynı koşullar söz konusu olmadığı için çeviri-uyarlama biçiminde gelişmeye başlamıştır. Bu anlamda, II. Meşrutiyet dönemindeki girişimlerden başlayarak, Cumhuriyet döneminden günümüze uzanan siyaset-toplum ilişkisini ve bu yöndeki çabaların toplumsal yaşamdaki izdüşümlerini anlamaya çalışmak, polisiye edebiyatın da başlangıcından günümüze gelişim sürecindeki açmazlarına ve ilerleyişlerine anlam kazandırma çabaları açısından önemli bir adım olacaktır. Yine Türkiye’nin toplumsal yapısının önemli unsurlarından siyaset ve bürokrasinin hem toplumsal yapıya etkileri, hem de bu etkileşim sürecinde uğradığı dönüşümlerin polisiye edebiyattaki yansımaları türün gelişiminde toplumsal arka planı çizmede kilit öneme sahiptir.

Polisiye romanın başlangıçta yer edinmemesinin önünde birtakım toplumsal engellerin varlığından söz edilmekle birlikte, bu duruma yol açan bir başka etken ise, edebiyatın uzun yıllar ülkemizde toplumsal sorunlara çare üretmenin bir aracı olarak görülmesidir. Ayrıca, toplumsal yaşamı belirleme arzusu edebiyat alanını da belirlenime tabi tutmuştur. Cumhuriyet döneminin politikaları toplumsal açıdan yüksek kültüre ulaşma yolunda atılan bir takım adımları ifade ederken, bunun edebiyattaki anlamı halkın yüksek kültüre aracılık edebilecek ürünleri okuması gerekliliği olarak yerleşiklik kazanır. Böylelikle de, polisiye roman ucuz

sıradan ürünler olarak görülmüş, edebiyatın ve toplumun gerisine itilmiştir. Polisiye roman, Türkiye’de modernleşme ve demokratikleşme yönünde birtakım çabaların verilmesi sayesinde gelişmeye başladığı halde, Osmanlı’dan devralınan devlet-gelenekçi anlayışın toplumsal yaşamı biçimlendirmede belirleyici olması nedeniyle, başlangıçta yavaş bir ilerleme göstermiştir. Bu yönde bir belirlenim, toplumun inanç, yaşayış biçimleri, kültür, sanat ve daha pek çok alanın devletin kendi sınırları dahilinde biçimlendirilmesi durumunu gündeme getirir. Osmanlı’dan Yeni Türkiye’ye geçişte ve oradan günümüze uzanan süreçte ekonomi ve siyasetteki istikrarsızlık ve kopuşlar, daha çok tarımsal kimliğinden kurtulamamış bir ülke olarak kendi özerkliğini sağlayamayan bir devlette ticari bir sınıfın da uzun süreler var olamayışına neden olmuştur. Batı’da bir burjuva ideolojisi olarak doğan polisiye roman, Türkiye’de bu gerekçelerle aynı toplumsal dayanak noktasını bulamamıştır. Türkiye’de roman ve polisiye roman türü ancak modernleşme çabalarının etkisiyle varlık kazanabilmiştir. Uzun bir süre çeviri-uyarlama biçiminde gelişen polisiye roman konusunda, başlangıçta nitelikli telif polisiye eser yazılmamasında, ülkedeki baskı, korku ve sansür politikalarının etkili olduğu da düşünülmektedir. Nitekim Abdülhamit döneminde yaşanan baskı ve şiddet uygulamalarının, halkın gerçek suçlardan ziyade kurmaca bir dünyaya arzu duymasına yol açtığı gibi, dönemin yazarlarının da suçu toplumsal boyutuyla ele alamamalarına neden olduğu düşünülmektedir.

Ülkemizde polisiye edebiyatın yavaş ilerleyişinin bir başka gerekçesi olarak, sanayileşme ile birlikte kentleşmenin beraberinde getirdiği yabancılaşma ve kaçış arama eğilimlerinin temel noktasını oluşturan polisiye romanın, Türkiye’de kentleşmenin geç dönemlerde başlaması ve kırsaldan kente olan göç sonucu halkın yaşam biçiminde meydana gelen ikililiğin yarattığı karışıklık durumunda yeterince anlaşılabilmesi sorunu gösterilebilir. Toplum, kentleşme sürecini batıdakine benzer bir süreçle içselleştirememiştir. Dolayısıyla, kentli yaşamın beraberinde getirdiği huzursuzluk durumu Türkiye’de ancak İstanbul gibi metropollerde yavaş yavaş gelişmeye başlamıştır. Bu nedenle, Türkiye’de polisiye romanın gelişim sürecinde, genellikle suç mekanı olarak İstanbul’un seçildiği görülmektedir.

Türk polisiye romanı, batıda sorun roman olarak bilinen türe toplumsal bir dayanak bulma arayışını çok geç tarihlerde elde etse bile, bu yönde yaygın bir tür olarak gelişemez. Bunda, batıda yaşanan müphem cinayetlerin, seri katillerin ve ölümden kaçışın ifade ettiği toplumsal durumun ülkemizde geçerli olmamasının etkili olduğu düşünülmektedir. Türkiye’de cinayetler genellikle siyasi çarpıklıklar, töre-gelenek bağlamı, trafik kazaları, ekonomik hırslar, terör, aile ve kan bağına dayalı çatışmalar ve kadın cinayeti üzerinden gerçekleşir. Batıda sayıca çok fazla olan yabancı ölümler, Türkiye’de çok geç tarihlerde ortaya çıksa bile bunların sayısı çok da fazla değildir. Oysa Batı’da bu cinayetlerin tarihi çok daha köklü bir geçmişe sahiptir. Ayrıca, Türk toplumunun aileye ve dine yüklediği anlam da türün gelişmemesinde toplumsal etkenlerden biri olarak gösterilebilir. Nitekim polisiye roman suça ve yalnızlığa terk edilmiş

geniş halk kitlelerinin tesellisi olarak tutulmasının yanında, kapitalizmin yarattığı çelişkiler sonucu yalnızlaşan ve bunalan öznenin bireysel arayışlarına ölümün dışsallığıyla cevap veren bir türdür. Avrupa'da suç ve yalnızlık eşgüdümlü geliştiğinden, insanlar her gün bir başkasının ölümüyle kendi ölümünden kaçmayı-üstelik eğlenerek kaçmayı- çok zevkli bulmuştur. Ancak, Türkiye için bu pek de olası değildir. Türk toplumsal yapısında aile bağlarının oldukça güçlü olması bu durumun gerekçelerinden biri olarak gösterilebilir. Türkiye'de, bireyin kendi başına bir özne olmasının önünde geleneksel aile bağına yapılan vurgu ve işgücünün zayıflığı nedeniyle ekonomik olarak özerkleşememe sorunu vardır. Böylelikle, batıda bu bireysel arayış başkasının ölümü üzerinden gerçekleşirken, Türkiye'de ölüm uzun bir süre geleneksel anlamına bağlı kalmak zorunda kalmıştır.

Tüm bu gelişmeler, ülkemizde polisiye romanın gelişme sürecindeki durağan yapıyı anlamlandırmaya çalışmada önem kazanır. Türk polisiye edebiyatı, 1980'li yıllara kadar gelgitli bir süreç içerisinde gelişme göstermiştir. 1980'li yılların başında ise, polisiye romanın hala durağanlığını sürdürdüğü görülür. Bunda, çeşitli toplumsal dinamiklerin etkili olduğu düşünülmektedir. 1980'li yılların şiddet ve korku dolu toplumsal ortamı, askeri müdahalenin kısılcığında bunalan insanların polisiye romana yönelmesinde yeterince etkili olamadığını gösterir. Bu dönemde, halkın en önemli sıkıntısı-her dönemde olduğu gibi-ekonomik alanda yaşanmaktadır. 1970 ekonomik bunalımının dünyadaki etkileri, Türkiye'de de hissedilmiştir. Bu bunalımı aşmak amacıyla devletin yeni sağ politikalar geliştirdiği görülür. Ancak, bu eğilimler de, söz konusu kriz durumunun önüne geçememiştir. Bunda, devletin belirlediği ekonomik ve siyasi yörüngede toplumun çıkarları yerine devlet içinde özel kesimlerin çıkarlarına hizmet eden bir anlayışın geliştirilmesi sorunu etkili olmuştur. Dolayısıyla, halk daha fazla antidemokratik devlet uygulamalarına maruz kalmıştır. 1980'li yıllardan sonra bu arayış, devletin içindeki sivil bürokrasi ve askeri güçten iktidar partileri içerisinde yaşanan bir güç arayışına dönüşür. Bununla birlikte, bu süreç aynı zamanda dış dünyada yaşanan yeni tüketim kalıplarının ülkede yer edinmeye başlamasını ifade eder. Daha çok Amerikan kültürünün etkisi altına girmeye başlayan Türk toplumu, yeni Amerikan ürünleriyle tanışma fırsatı bulur.

Bu yeni sürecin edebiyat içerisinde toplumsal ve yazınsal açıdan etkisi, yeni tüketim kalıplarının oluşması ve gerçekliğin yerini kurmacanın daha fazla alması durumu olmuştur. Daha doğrudan bir belirlenimle, edebiyattaki içerik sorunu yerini kurgu ve/veya kurmaca sorununa bırakır. Diğer yandan, geç kapitalizmin yarattığı etkiler tüm dünyada toplumsal yaşamı daha fazla parçalara bölmeyi, bu çerçevede bireysel parçalanmayı ve öznenin etkinliğinin giderek ortadan kalkmasını da beraberinde getirmiştir. Bu yeni süreç, Türk toplumsal yaşamında ve Türk edebiyatında kendisini 1990'lı yıllardan sonra göstermeye başlamıştır. Edebi eserlerde ve polisiye romanda postmodernist eğilimler gündeme gelmeye

başlamış, birçok yazar polisiye romanında kurguyu anlatının içeriğinden ön planda tutmaya başlamıştır.

1990'lı yıllardan günümüze kadar uzanan süreçte polisiye edebiyatta en önemli iki isim haline gelen Ahmet Ümit ve Osman Aysu'nun romanları, toplumsal açıdan toplumda cereyan eden olayların ve suç çeşitlerinin polisiye edebiyatta gerçekliğe kavuşturulmasını gösterir niteliktedir. Ümit, Türkiye'de yaşanan suç olaylarını toplumsal boyutlarıyla olduğu gibi ele alırken, kimi zaman geleneksel unsurlardan ve örgütlü suç mefhumundan faydalanmış, kimi zaman da fantastik unsurları kurgunun içerisine eklemeye çalışmıştır. Bu eğilim, 1990'lı yıllardan sonra toplumsal boyutta meydana gelen yeni oluşumlarla kendi içerisinde koşutluk içerisindedir. Aysu'nun romanlarında ise, suç kısmen toplumsalla ilişkili olmakla birlikte, bazen çok üst perdeden gerçekleşebilmektedir. Yine'de Aysu'nun romanlarında suçun, devletin siyasi ve askeri güç boyutlarının örgütlü suç üzerinden cisimleşmesi olarak toplumsal alanda yaşanan gerçeklikle eşgüdümlü bir yapı sergilediği ileri sürülebilir. Bununla birlikte, Aysu'nun romanlarının Türkiye'de 1980'li yıllardan itibaren kemikleşmeye başlayan dışarıya açılma eğiliminin, halk nezdinde daha Batılı olmakla eşgüdümlü bir yapı sergilediği de düşünülmektedir. Aysu'nun polisiye kurgulu romanları, özünde polisiye romanın hem kendi ideolojisiyle hem de Türkiye'de suç üzerinden düzen arayışına karşılık gelen yeni toplumsal oluşumlarla uyumluluk içinde görünür. Nitekim, Aysu batılı formda polisiye kurguyu Türkiye'nin yerel unsurlarıyla iyi harmanlayabilen bir yazardır. Bununla birlikte, Aysu'nun romanlarında suç biçimlerinin toplumsal bir çıkarımda bulunabilmeye imkan verecek şekilde tüm gerçeklikleriyle kurgulanmadığı da görülür.

Polisiye romanın ülkemizdeki gelişim sürecinin incelenmesi hususu, Türk modernliğinin kendine özgün yönlerinin üzerinde durulmaya çalışılması, modernleşmenin temel özelliklerinin, ideolojisinin, yönteminin, aktörlerinin vb. sorunların da ayrıntılı biçimde incelenmesi sayesinde mümkün hale gelir. Ancak konunun derinliği göz önüne alındığında, çalışmanın konusu ve kapsamı geneli modernleşme süreci ve toplumsal yapı ilişkiseliliği ana hatlarıyla ele alınma yönelimine gidilecektir. Söz konusu polisiye edebiyat ve toplum ilişkisini açıklamada, polisiye romanın 1980'lerden bu yana toplumsal bir gerçeklik kazanması nedeniyle, ancak bu süreçten sonrasının incelenmesi olanaklılığı sayesinde, siyasi ve toplumsal alanda değişen koşulların toplumsal yaşama ve polisiye romana etkileri bağlamında değerlendirmede bulunulacaktır.

Tüm bu gelişmelerden yola çıkılarak çalışma, Türkiye'deki polisiye roman gerçeğinin toplumsallıkla ilişkisinden hareketle polisiye türü ve ülkemizde 1980 sonrasında yaşanan gelişmelerin polisiye romana etkisini araştırmayı konu edinmektedir. Araştırma, birçok konuyu, boyutu ve öğeyi barındırdığı gerekçesiyle sınırlandırılmıştır. Bu çerçevede, yukarıda da ifade edildiği gibi polisiye edebiyatımızın önemli bir bağlamı olan toplumsal değişim-dönüşümlerin

1980 sonrası süreçte polisiye türe etkilerini açıklayabilmek, çalışmanın hedef grubunu oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, konu ile ilgili araştırmaların ve yapılan çalışmaların ülkemizde polisiye romanın toplumsal açıdan incelenmesi hususunda yeterli olduklarını dile getirmek pek olası görülmemektedir. Son zamanlarda yapılan bazı yüksek lisans tezleri, yazılan makaleler, çeşitli söyleşiler ve sadece polisiye roman türüne ayrılmış bir derginin (221B) çıkabilmesi gibi gelişmeler konuya olan ilginin arttığını göstermektedir. Ancak, yapılan çalışmalar polisiye romanın ülkemizdeki gelişim sürecinde toplumsal süreçlerle olan ilişkisinden ziyade, polisiye romanın yazınsal gelişimi, bu türde hangi eserlerin verildiği, önemli polisiye roman yazarlarının romanlarında ele alınan suç biçimleri, yazarların suça bakışı, karakter analizleri ve daha pek çok konuyla ilgili çeşitli bağlamlarla ilgilenmişlerdir. Erol Üyepazarcı'nın Türkiye'de polisiye romanın gelişimine ilişkin önemli ve kapsamlı analizleri olmakla birlikte, türün gelişiminde toplumsal gerekçelerin etkilerine kısmen değindiği görülür. Aslında, polisiye romanın ülkemizdeki gelişimi konusunda çalışan araştırmacılar türün yazınsal gelişimine ilişkin çok kapsamlı veriler sağlamışlardır. Her çalışmanın, araştırmacısının nihai hedefine yönelik ortaya çıkması gerekçesiyle, polisiye roman türüne ilişkin yapılan tüm çalışmalar aynı ölçüde değer kazanır. Ancak, bu araştırma polisiye romanın sadece bir tür olarak ele alınmasının ötesine geçmeyi, polisiye romanın toplumsal bir olgu olarak gelişimine eğilmeyi amaç edinmiştir.

Bu doğrultuda, Türkiye'de polisiye romanın toplumsal bir olgu olarak ele alınması hususunda, gelecekte birçok araştırmacının bu alana daha derinlemesine eğileceği izleniminin uyandığı ileri sürülebilir. Yine de, polisiye tür ile ilgili genel değerlendirmelerin dışında, polisiye edebiyatın görünmeyen veya örtük işlevini sorgulayabilmek için, ancak toplumsallıkla ilişkili bir bağ kurabilmenin gerekliliği üzerinde durulması sorunu önem kazanmaktadır. Bu bağlamda yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde, söz konusu bu boyuta dikkat çekilmediği sonucuna ulaşılmıştır. Tüm gelişmeler, bu çalışmanın ortaya çıkmasını sağlayan gerekçeleri ortaya koymaktadır.

1.1. Araştırmanın Problemi

Bu araştırma, genel anlamda toplumsal süreç ve yaşanan gelişmeler ve/veya değişimlerin Türkiye'de polisiye romanın gelişiminde nasıl bir işleve sahip olduğunun ve nasıl bir konum teşkil ettiğinin cevabını bulmayı amaçlamaktadır. Literatüre bakıldığında özellikle konu ile ilgili Türkiye'de yapılan araştırmalar değerlendirildiğinde bir boşluğun olduğu gözlemlenmektedir. Bu belirlenimden hareketle çalışmada, Türkiye'de polisiye romanın başlangıçta neden durağan bir biçimde gelişmek zorunda kaldığının, bunda hangi toplumsal gerekçelerin etkili olduğunun ve yazınsal alanda meydana gelişmelerin Türkiye'de polisiye edebiyata nasıl bir yön verdiğinin üzerinde durularak, polisiye romanın ülkemizde neden 1980

sonrası süreçte yerleşikleşmeye başladığına ilişkin toplumsal ve yazınsal gerekçeler aranmaya çalışılmıştır. Araştırmanın problemi, bu gerekçelerin kavramsallaştırılmaya çalışılmasıyla kısaca 1980 sonrası dönemde Türkiye’de polisiye romanın gelişiminin toplumsallıkla olan bağıtlılığı biçiminde ifade edilebilir. Bu yönde bir çabanın belirli örneklerle desteklenmesi önem kazandıği için, araştırmada 1980 sonrası Türk polisiye romanında iki önemli isim haline gelen Ahmet Ümit ve Osman Aysu romanlarından bazılarının incelenmesi yoluyla birtakım çıkarımlar elde edilmeye çalışılmıştır.

Kuramsal açıdan araştırmada, edebiyat kuramları çerçevesinde Marksist edebiyat eleştirisi ve eleştirel edebiyat kuramı dahilinde hareket edilmeye çalışılmıştır. Bilindiği üzere, edebiyat kuramları arasında ideoloji sorunuyla en fazla ilgilenmiş kuram Marksist edebiyat eleştirisi kuramı olduğu için ve polisiye romanın da kendine özgü bir ideolojisi olmasından dolayı, araştırma süresince haklı olarak bu çerçeve dahilinde hareket edilmeye gayret gösterilmiştir. Bu yönde bir belirlenim ya da yönelim, edebiyat ve toplumsal yapı arasında daha doğrudan ilişkiler kurma gerekliliğinin, toplumsallığın karmaşıklığı nedeniyle ve edebi eserlerin bu süreçte geçerliliklerini yitirmesinden ötürü gündeme gelir. Edebiyat ve toplum arasındaki ilişkinin karmaşıklaşmış ve çoğu yerde iç içe geçmiş olması bizatihi olarak Marksist edebiyat eleştirisi kuramının daha faydalı bir eğilim olacağı ve söz konusu araştırmanın problemini açıklığa kavuşturmada etkili olacağı düşünülmüştür. Bununla birlikte, Türkiye’de edebiyat ve polisiye edebiyatın toplumla ilişkisini anlayabilmede toplumsal dönüşümlere paralel olarak tek başına bir kuramdan faydalanmak mümkün olmamıştır. Araştırmada, 1980 öncesi ve sonrası süreçte edebiyat ve toplum arasındaki ilişkilerde hem devletin belirleyiciliğinin toplumsal şekillendirmesi hem de özellikle 1980’lerden sonra toplumda ve edebiyatta belirginleşmeye başlayan kültürel süreçlerin belirleyiciliği sorunsalı, edebiyatın toplumsal gerçekçilik boyutunu anlayabilmede hem Marksist edebiyat eleştirisinden hem de eleştirel kuramdan yola çıkılarak eleştirel edebiyat yaklaşımından faydalanma gerekliliğini gündeme getirmiştir. Bu çerçevede, polisiye romanın ülkemizdeki gelişimini ve Ahmet Ümit ve Osman Aysu romanlarının toplumsal analizini yapabilmek, bu iki edebiyat kuramına dayanan bir perspektif geliştirmekle mümkün olmuştur.

1.2. Araştırma Soruları

1. Polisiye roman nedir?
2. Polisiye romanın Batı’daki gelişim sürecinde hangi toplumsal etkenler etkili olmuştur?
3. Polisiye romanın nasıl bir ideolojisi vardır?
4. Türkiye’de polisiye romanın gelişimi nasıl olmuştur ve bu gelişim sürecinde hangi toplumsal gerekçeler etkili olmuştur?

5. Batı ile karşılaştırıldığında Türkiye’de nasıl bir polisiye roman gerçeğinden söz edilebilir?

6. Türkiye’de polisiye romanın 1980 sonrasında yükselişe geçmesinin gerekçeleri nelerdir? Bu süreçten sonra yaşanan toplumsal gelişme ve değişmelerin polisiye romana ne yönde etkileri olmuştur?

7. 1980 sonrası süreçte, Türkiye’de toplumsal yapı ve değişme bağlamının polisiye edebiyat açısından önemi hangi gerekçelerle gündeme gelir?

8. Türkiye’nin toplumsal yapısı ve ülkede yaşanan toplumsal olay ve gelişmeler ile polisiye roman arasındaki ilişkide Ahmet Ümit ve Osman Aysu’nun roman anlayışı nasıl değerlendirilebilir?

1.3. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Araştırma, Türkiye’de polisiye romanın gelişim sürecinde yazınsal etkilerin dışında toplumsal gelişmelerin türe etkilerini ve bunu yaparken, 1980 sonrası süreçte ülkemizde polisiye romanın derin bir gerçeklik kazanmasının arkasındaki toplumsal gerçeklikleri anlamak için geçmişle bugün arasında bağ kurmaya çalışarak Türkiye’nin Osmanlı’dan süregelen toplumsal yapısındaki süreklilikler, geçişler ve kopuşları polisiye romanın gelişimi üzerinden ilişkilendirme amacındadır. Bu araştırma, ülkemizde polisiye romanın gelişimini bu toplumsal boyutla ele almaya çalışması konusunda bir ilk olacak olması ve böylelikle de, ilerleyen zamanlarda bu konuda çalışacak araştırmacılara bir katkı sağlayabileceği ve konuyu daha geniş bir perspektifte ele alma istemi uyandıracığı düşüncesiyle önem kazanmaktadır.

2. LİTERATÜR ANALİZİ

Polisiye roman, her kıtadan milyonlarca insanı konusu ölüm ve hatta cinayet olan bir türü okumaya iten bir olgu olması nedeniyle başta edebiyat alanı olmak üzere başka disiplinler tarafından da ele alınmıştır. Ayrıca sosyal bilimlerde de konuyla ilgili önemli çalışmalar mevcuttur. Ancak, bu konuda yabancı literatürün Türkiye'ye oranla daha zengin olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, ülkemizde polisiye romanı tek başına toplumsal bir olgu olarak ele alan bir kaynak bulunmamaktadır. Bu sebeple, çalışmada literatür yetersizliği nedeniyle ayrı ayrı kaynaklardan çeşitli veriler elde edilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde, özellikle polisiye romanın toplumsal tarihi ve Türkiye'deki gelişimi ile ilgili yerli ve yabancı literatür ana hatlarıyla değerlendirilecektir.

Mandel'in Hoş Cinayet: Polisiye Romanın Toplumsal Bir Tarihi (1996) adlı eserinde, polisiye romanın milyonlarca insanı peşinden sürüklemesi nedeniyle açıkça toplumsal bir olgu olduğu ifade edilmiştir. Bizatihi olarak, kapitalist düzenin çelişkileri ve modern dünyanın karmaşıklığı üzerinde kök salmış polisiye edebiyat, Batı'da burjuvazinin iktidara gelmesiyle kendi egemenliğini kurması sonucunda "iyi haydut" hikayelerinin yerlerini "kötü adama" bırakması doğrultusunda şekillenmiştir. Bu bağlamda modern dedektif romanının "iyi haydutlar" hakkındaki popüler edebiyatın uzantısı olduğu tezi kısmen doğrulansa da; burjuva iktidarıyla birlikte bu yeni toplumda suç işleyen toplum için baş belasıdır, dolayısıyla kötüdür. O halde sözleşme ile sağlanan toplumsal düzeni bozanlar, suçlu ve kötüdür. Buna göre, düzene isyan eden daha önceki dönemin "iyi haydut" imgesi artık ortadan kaybolmuş; toplumsal düzene karşı koyan, mülkiyet hakkına, yaşama hakkına tecavüz eden kişi sözleşmeye de aykırı davranarak toplumsal düzeni bozmaktadır, o halde bu kişi düzen bozucu, kötü, cezalandırılması gerektirir; yine bunların işlediği suçlar da adi kimselerin eylemleri olarak resmedilir. Ancak Mandel'in bu konuda yaptığı ayırım, polisiye romanın öncelleri ve ardılları ile arasına diyalektik bir perende yerleştirmesiyle anlamlı hale gelir:

"Modern dedektif romanı, "iyi haydutlar" hakkındaki popüler edebiyatın uzantısıdır (...) Ama arada diyalektik bir perende vardır. Dünün haydut kahramanı bugünün kötü adamı ve bugünün otoritenin alçak temsilcisi bugünün kahramanı olmuştur" (Mandel, 1996:19-22).

Mandel, polisiye romanın salt bir suç edebiyatı olmadığını; eğer böyle olsaydı burjuva iktidarlığından çok daha önceye kadar tarihinin gidebileceği tezini de ortaya koyar. Çünkü polisiye romanın özü suçtan çok cinayetle gelen ölüme ve bu ölümün ucundaki suçlu kim? sorusuna dayanır. Bu anlamda polisiye roman, gizem unsurunu ön planda tutarak bir burjuva ideolojisi olarak doğduğunu kanıtlar. Mandel bu kitapta, polisiye romanın Batı'da hangi gelişmeler sonucunda ortaya çıktığını, içinden çıktığı toplumsal düzen ve gelişmelerle bağıtlılığını etraflıca incelemiştir. Dolayısıyla, Batı'da gelişen polisiye romanın gerçekte neye

tekabül ettiğini anlamada Mandel'in ortaya koyduğu bu eserden daha kapsamlısı bulunmadığı için, çalışmanın kuramsal çerçevesinde kullanılmak üzere bu kitaba başvurulmuştur.

Andre Vanoncini'nin *Polisiye Roman(1995)* adlı eserinde; Mandel'in ortaya koyduğu toplumsal bir olgu olarak polisiye roman gerçeğine yakın durmaya çalışan, ancak konuyu daha çok kurgu ve türe ayıran bir perspektif geliştirdiğini görürüz. Bizatihi olarak, polisiye kurgunun diğer tüm türlerden başka kaygılara göndermede bulunduğu göz önüne alındığında, Vanoncini'nin özellikle "Kara Roman"a verdiği öncelik bu anlamda mantıklı görünmektedir. Birçoğunun kabul ettiği üzere, polisiye romanın gerçek atası kara romandır. Dolayısıyla, Kara Roman'ın içinde geliştiği toplumdaki aşırı yozlaşma ve kargaşa durumunun bir yansımasının daha doğrusu bir kriz edebiyatı olmasının gerekçeleri sayılmıştır.

Erol Üyepazarcı, *Korkmayınız Mr. Sherlock Holmes! Türkiye'de Polisiye Romanın 125 Yıllık Öyküsü (1881-2006)* adlı eserinde; polisiye romanın edebiyatımıza girişinden başlayarak geçirdiği değişimleri incelemeye çalışmıştır. Özellikle, polisiye romanları birinci dönem(1881-1908) ve ikinci dönem(1908-1928) polisliyeler şeklinde sınıflandırarak, dönemsel gelişmelerin ışığı altında telif ve çeviri polisiye romanlardaki temel unsurları göstermeye eğilmiştir. Bunun dışında, Üyepazarcı'nın polisiye romanın uzun yıllar neden ciddiye alınmadığı, bazı dönemlerde düşüşe geçerken neden sonra birden altın çağını yaşamaya başladığı gibi soruların cevaplarını konjonktür ve toplumsallık bağlarını dikkate alarak değerlendirmeye çalıştığı gözlemlenmektedir. Türkiye'de polisiye romanın tarihsel gelişimini ele alan bu eser, çalışmanın temel referanslarından biri olarak ele alınmayı gerekli kılmaktadır.

Niyazi Berkes'in *Türkiye'de Çağdaşlaşma(2006)* adlı eseri, Türkiye'de 1881-1928 arası dönemsel gelişmelerin edebi alana nasıl yansıdığını irdeleyebilmek açısından zengin veriler sunmaktadır. Bu eserde; "Batılılaşma", "Çağdaşlaşma" sorunsalı iktidar, ideolojik tahakküm ve toplumsal baskı bağlarının edebiyata ve dolayısıyla da polisiye türe etkileri belli bir çerçevede hareket edilerek analiz edilebilmektedir. Berkes'in çağdaşlaşmadan kastı, çağdaşlaşmanın din-devlet ya da devlet-kilise ayrımı sorunu olarak dar anlamından kurtulması; çok daha geniş anlamda "kutsallaşmış gelenek boyunduruğundan kurtulma" sorunu olarak ele alınması gerekliliğidir. Özellikle polisiye romanın meşrutiyetle gelen özgürlükle rüştünü kısmen de olsa ispat etmesi bir anlamda Abdülhamit dönemiyle gelen "gerekircilik ağı"ndan kurtulmakla koşutluk gösterir. Çünkü, polisiye roman, özü itibarıyla halkı suç yönünde kafa yormaya ve halkı daha önceden haberdar olmadığı bir gizem edebiyatıyla kaynaştırarak gerçek sorunlardan kaçışa davet eder. Bilhassa, Abdülhamit döneminde halka yalnız cehalet ve durgunluk içinde yaşamının mutluluğunu vermekle kalmayıp, profesyonel özgürlük düşmanlarının bol bol yetiştiği bir süreçle pek ala el ele gidebileceği düşünülmüş olsa gerek; Abdülhamit'in bizzat saray çevircilerine bol bol polisiye çevirisi yaptırdığı gözlemlenmektedir. Polisiye roman, özü gereği suçlunun yakalanması ve adaletin(düzenin) sağlanması öyküsüne

dayandığı için, Abdülhamit'in basına uyguladığı sansürün dışında kalmıştır. Bu nedenle, Türkiye'de her baskı rejiminin basına uyguladığı sansür göz önüne alındığında, polisiyenin de kendi başına gelişen bir tür olamadığı, ilkin popüler yazın olarak basit eserler kategorisine itildiği gözlemlenmektedir. Özellikle çağdaşlaşma sorunsalının temel taşlarından biri olan düşün akımları ve bunun en başında gelenlerinden biri olan "Batı"ya karşı oluş, polisiye romanın ilk gelişme sürecinde büyük bir engel teşkil etmiş; sadece çeviri ve uyarlama telif eserlerle sınırlı bir alanda hareket etmesine yol açmıştır. Batı'daki zararlı düşün akımları "reddiyecilik" edebiyatına yol açarken; polisiye tür en zararsız olarak görülen tür konumunda olduğu için sınırlı bir biçimde salık verilmiştir. Bununla birlikte, edebiyattaki "Arapçılık" yöneliminin gerekli olduğu tezi, polisiyeyi de kendi toplumsal dinamiklerinden beslenmek yerine ya batıyı uyarlamaya ya da doğu hikayelerine kurmaca örüntüler eklemeye sürüklemiştir. Zaten, polisiye roman bir burjuva ideolojisi olduğu için tam anlamıyla batılı tarzda polisiyeler yaratmak Türkiye'nin toplumsal dinamikleriyle bağdaştırılmaz durmaktadır. Yine'de meşrutiyetle gelen dönemden itibaren toplumsal yapı değişikliklerinin, çağdaş Avrupa uluslarının doğuşuna benzer bir dönüşüm olmamakla birlikte, birçok geleneksel müessesenin, tutumların, alışkanlık ve zevklerin çözülmesi üzerinde etkileri olmuştur. Dolayısıyla bu dönemin yayınları bize zamanın siyasal olayları üzerine hiçbir fikir vermediği gibi; sansürün yol açtığı çarpıklıklar yüzünden siyasa dışı konuların-polisiye roman vb. gibi- moda olmasına yol açarak hoş vakit geçirmeyi, eğlenceli şeyler okuma alışkanlığını gündeme getirir. Polisiyenin tam da bu noktada yazın hayatına atılması oldukça manidardır. Bunun dışında, yine bu dönemde İstanbul'da Bab-ı Ali Caddesi basın bölgesi olarak gelişmeye başlamış; matbaalar çoğalıp kitap basımı artmış; çeviriler hızlanmaya ve oldukça gelişmeye başlamıştır. Bu yazarlar, sadece yüksek edebiyat ve felsefe çevirileri değil; aynı zamanda halk için macera roman çevirileri de yapmışlardır. Popüler serüven, seyahat ve fen konularından sonra cinayet ve polisiye romanlar da böylelikle moda olmuştur. Bu yeni atılım, okuyucuya maceraların ve yeni bir muhayyilenin dünyasını açıyor; şimdiye kadar cennet, cehennem, cin ve peri masallarıyla yetişen kafalara cinayet ve polis romanlarının etkisi başka türlü oluyordu: Her esrarın bir çözümü vardır; her sırrın bir nedeni vardır; dünyada nedensiz hiçbir sır yoktur; akıl yoluyla bu nedenler bulunabilir. Bu bağlamda, Berkes'in eseri Türkiye'deki toplumsal değişimlerin edebiyata yansımaları anlayabilmek açısından araştırmada Türkiye'deki çağdaşlaşma meselesinin edebiyattaki etkilerine ilişkin verimli bir kaynak olacağı düşünülmektedir.

Berna Moran, *Türk Romanına Eleştirel Bir Bakış 3*(2001) adlı eserinde, 1950'lerden 1980'li yıllara kadar geçen süreçte Türkiye'de yaşanan toplumsal gelişmelerin edebiyatla ilişkisini irdelemeye çalışmıştır. Kitabın birinci cildinde Türk romanının 1950'lere kadar süren ilk döneminde Batı-Doğu sorunsalının egemen olduğu tezini savunmuş; ikinci cildinde ise, 1950'lerde başlayan Anadolu romanının, Cumhuriyet yıllarında gelişen sınıflaşma, sömürü ve

bunun sonucunda ortaya çıkan haksız düzen nedeniyle sınıfsal bir sorunsala yöneldiği sorunu üzerinde durmuştur. Üçüncü ve son ciltte de, ilkin 12 Mart döneminde yazılmış romanları, sonraları ise 1980'li yılların farklı bir akım oluşturan yenilikçi(avant-garde) yapıtlarını incelemeye çalışmıştır. 12 Mart ve 12 Eylül darbeleri toplumsal sarsıntılar yaratan ve doğal olarak edebiyatı etkileyen olaylar olmuştur. Yine de köktenci değişikliğin 1980 sonrasına tekabül ettiğini göz önünde bulundurduğumuzda-yani gerçekçiliğin terk edilip postmodernist çizgide yeni bir anlatı türünün doğuşu gerçekleşmektedir-gerçekçilikten kaçışın daha baskın hale geldiği görülmektedir. Dolayısıyla polisiye roman türünün neden 1980'lerden sonra hızlı bir biçimde gelişme gösterdiğinin gerekçelerinden biri de kısmen de olsa bu gerçeğe dayandırılabilir. Ayrıca mevcut siyasal baskı, ideolojik tahakküm ve toplumsal yapı ilişkiseliliğinin edebiyata verdiği yön de, polisiye romanın bir dönem sadece siyasi polisiye çizgisine taşınmasına yol açabilecek derecede etkili olmuştur. Bunun dışında Moran, Türk Romanında Fantastiğin Serüveni, Üst Kurmaca Olarak Kara Kitap ve Postmodern Polisiye başlıkları altında fantastik kurguya ve polisiye türe eleştirel bir perspektiften yaklaşarak daha diyalektik bir bakış açısı geliştirmiştir. Bu nedenle, çalışmada Türkiye'nin 1980'li yıllardan önce ve sonra değişen toplumsal yapısının edebiyata etkilerini anlayabilmede Marksist edebiyat eleştirisi ve eleştirel kuram yaklaşımının ortaya koyduğu eleştirel edebiyat kuramından birlikte yararlanılmaya çalışıldığı için, Moran'ın bu kitabının, edebiyat ve toplum ilişkisini kurmada referans olarak alınabileceği düşünülmüştür. Ayrıca, Berna Moran'ın edebiyat sosyolojisi anlayışına ilişkin çalışmaları, araştırmanın kavramsal çerçevesine ilişkin eleştirel edebiyat eleştirisi yaklaşımının geliştirilmesi açısından referans alınmıştır.

Hamit Bozarslan'ın *Türkiye Tarihi İmparatorluktan Günümüze*(2015) adlı kitabı, çalışmanın Osmanlı İmparatorluğunun yönetim anlayışı ve yenileşme çabalarının, Tanzimat dönemi-Abdülhamit dönemi gelişmelerinin, Türkiye'de polisiye romanın gelişimi aşamasında ne tür etkilere yol açtığı konusunda toplumsal bir arka plan oluşturmada yararlanılmak amacıyla seçilmiştir. Bozarslan'ın bu kitabı, günümüz Türkiye'sinin toplumsal yapısında belirleyiciliğe sahip unsurların Osmanlı'dan gelen uzanımlarla ilişkili olarak ele alındığı, daha çok siyasi yapıda meydana gelen değişimlerin Türkiye'nin toplumsal yapısında ne tür değişimleri beraberinde getirdiği, bu sürecin süreklilikler ve kopuşlar üzerinden anlamlandırıldığı uzun bir süreç odaklanmaktadır. Dolayısıyla, çalışmada polisiye romanın toplumsal ve siyasi olayların etkisinde hangi yöne evrildiğini anlamada bu kitap, oldukça verimli bilgiler elde edilmesini sağlayacağı düşüncesiyle incelenmiştir.

Ferdan Ergut'un *Modern Devlet ve Polis-Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Toplumsal Denetimin Diyalektiği*(2004) adlı kitabı, Türkiye'de polislik sisteminin kuruluşu aşamasından gelişim ve yükselişe geçme aşamalarına kadar geçen süreçte devlet, iktidar ve toplumsal kurumlar arasında birebir ilişkilerin tesis edilmesi noktasında polisliğin değişen anlamı üzerine odaklanır.

Bilindiği üzere, polisiye roman bizzat polisin halkın gözünde yüceltiildiği bir toplumsal zemine dayanır. Ancak Türkiye’de benzer bir polislik sisteminden uzun yıllar söz etmek mümkün olmamıştır. Ergut bu kitabında, söz konusu durumun yapısal farklılıklarının gerisindeki toplumsal ve siyasal dinamikleri irdelemeye çalışarak uzun bir sürece odaklanma yoluna gitmiştir. Dolayısıyla, polislik sisteminin Türkiye’de nasıl bir değişim sürecinden geçtiğini anlamada ve polisiye romanın yapısal belirleyiciliğinde önemli bir rol üstlenen polis gücünün kullanımının ülkemizde haklı gerekçelerle çok uzun bir süre sonra gerçek anlamda kullanılmaya başlamasının gerekçelerini ortaya koyabilmede Ergut’un bu kitabının önemli veriler sağlayacağı düşünülmektedir.

Eric Jan Zürcher’in *Modernleşen Türkiye’nin Tarihi*(2016) adlı kitabı, Türkiye tarihinin Osmanlı’dan gelen uzanımlarla anlamlandırılmaya çalışılması sürecinin yöntem, kuram ve dönemlendirme bakımından farklı bir doğrultuda ele alınmasını ifade eder. Kitap üç ana bölüme ayrılırken, Türkiye’nin modernleşme süreci bu dönemlendirme üzerinden ilişkilendirilmeye çalışılmıştır. Birinci Bölüm, Batı’nın etkisi ve ilk modernleşme girişimleri (18. yüzyıl sonunda Osmanlı İmparatorluğu’ndan Tanzimat dönemi gelişmeleri ve Abdülhamit saltanatı yıllarına; ikinci bölüm, Türk tarihinde Jön Türk dönemi(1908-1950) üzerine; üçüncü bölüm ise, huzursuz bir demokrasi dönemi olarak adlandırılan Demokrat Parti İktidarı (1950-1960), İkinci Türkiye Cumhuriyeti (1960-1980) ve Üçüncü Cumhuriyet: 1980’den itibaren Türkiye biçiminde dönemlendirilmiştir. Türkiye’nin modernleşen tarihi konusunda bu dönemlendirmelerin, toplumsal ve siyasal yapıda meydana gelen değişimler veya geçişler üzerinden, dönemsel ideolojilerle ilişkili olarak gerçekleştiği görülür. Dolayısıyla, Zürcher’in bu kitabı Türkiye’de polisiye romanın gelişimi aşamasında hangi ideolojilerin toplumsal yaşamı belirlediği ve bunun polisiye roman açısından ne anlama geldiğinin açıklanması konusunda faydalı bir kaynak olacağı düşüncesiyle seçilmiştir.

Emre Kongar’ın *21. Yüzyılda Türkiye 2000’li Yıllarda Türkiye’nin Toplumsal Yapısı*(2006) adlı kitabı, Türkiye tarihinde belirleyici güçteki toplumsal bağlamların derinlemesine analiz edildiği, özellikle sınıf temelli bir yaklaşımla Türkiye’nin toplumsal yapısının ve toplumda meydana gelen değişimlerin tahlil edilmeye çalışıldığı çok geniş bir sürece odaklanır. Kongar, Türkiye’nin yakın tarihine ilişkin birtakım dönemsel gelişmelerin belirleyici etkilerine işaret ederek, tarihsel ve toplumsal bir dönemlendirme yapar. Kitapta, Türkiye’nin siyaset alanında yakın tarihin damga vuran toplumsal ve yapısal değişim unsurları konusunda şöyle bir sınıflandırma yapıldığı görülür: “Devletçi Seçkinci”lere karşı “Gelenekçi-Liberaler”in anlaşmazlıkları, Cumhuriyet döneminde yaşanan devlet merkezli değişimler (serbest fırka denemesi), çok partili dönem, 27 Mayıs (Devletçi-Seçkinci eylem), şiddet olaylarının gelişmesi, 1973 seçimleri ve sonrası süreç, 12 Eylül askeri müdahalesi ve sonrası süreç(şiddet ve terör olaylarının artışı), Özal dönemi, 1991 seçimleri(Özal döneminin bitişi), 1995 seçimleri (siyasal

İslâmın iktidarı) ve neden olduğu açmazlar, Güneydoğu sorunsalı(Kongar, 2006). Araştırmada, Türkiye'nin toplumsal yapısına ve toplumda meydana gelem değişim ve dönüşümlere ilişkin kavramsal bir çerçeve geliştirme açısından, özellikle Kongar'ın 1980'li yıllar ve sonrasına ilişkin toplumsal çözümlenmeleri oldukça verimli bilgiler sağlamıştır. Bu nedenle, Kongar'ın bu kitabı araştırmanın toplumsal kavramsal çerçevesinin oluşturulabilmesi amacına yönelik seçilmiştir.

Bunlarla birlikte, araştırmada çeşitli kaynaklardan veriler elde edilmeye de çalışılmıştır. Bu doğrultuda, kullanılacak kaynaklar açısından Türkiye tarihi ve toplumsal yapısı konusunda derin bir külliyat olmakla birlikte, çalışmanın kapsamına uygun görülen kaynakların seçilmesine çalışılmıştır. Özellikle, araştırmanın edebiyat ve toplum ilişkisini anlamlandırmada daha çok siyasal ve ekonomik etkenlerin belirleyici olduğu anlayışıyla eleştirel bir bakış açısı geliştirilmesi eğilimine bağlı olması, söz konusu bu sınırlandırmadaki gerekçeyi oluşturmaktadır.

3. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Araştırmanın bu bölümünde, araştırma konusu ve problemiyle ilgili temel kavramlar hakkında bilgiler verilip değerlendirmeler yapılmıştır. Araştırmayla ilgili temel kavramlar şunlardır: Toplumsal yapı ve değişme, edebiyat, edebiyat sosyolojisi ve polisiye romandır.

Bu bölümde ayrıca, polisiye romanın Batıdaki gelişimi ve Türkiye'deki gelişimi çeşitli boyutlarıyla analiz edilmiştir.

Araştırmanın kuramsal çerçevesini tek bir edebiyat kuramına dayandırmak mümkün olmamıştır. Bu durumda, Türkiye'de 1980'li yıllara kadar olan süreçte belirleyici olan toplumsal dinamiklerin, 1980'li yıllarla birlikte başka bir noktaya evrilmesi sorunu etkili olmuştur. Bu durumun edebiyat açısından geçerliliği, 1980'li yıllardan itibaren edebiyatta yaşanan belirsizlik ve edebiyatta gerçeklikten uzaklaşma eğiliminin gündeme gelmesidir. Bu nedenle, temelde Marksist edebiyat eleştirisine bağlı kalınmakla birlikte, Türkiye'de 1980'li yıllardan sonra edebiyatta kültürel süreçlerin ve yazarın bakış açısının da belirleyici olmaya başladığı yeni bir sürece girilmesi nedeniyle, eleştirel edebiyat kuramından da yararlanma sorunu gündeme gelmiştir. Bu çerçevede, Türkiye'de polisiye romanın gelişiminde hem devlet ve bürokrasi gücünün hem de kültürel eğilimlerin belirleyici olması sorunsalı, toplum ve edebiyat ilişkisini kurabilmede dönemsel farklılıkların önemli derecede belirleyici olduğunu gösterir. Bu gerekçelerle, polisiye roman ve toplum arasındaki ilişkinin incelenmesinde hem Marksist edebiyat eleştirisi hem de eleştirel edebiyat yaklaşımından faydalanılmaya çalışılmıştır.

3.1. Toplumsal Yapı ve Değişme

Toplumun tanımı konusunda genel bir değerlendirme olarak, toplumun, bir toplulukta toplumsal gereksinimlerini karşılamak amacıyla bir araya gelmiş grupların karşılıklı ilişkilerinden doğan ortak kültürel unsurların paylaşıldığı bütünsel bir birliktelik olarak görüldüğü ileri sürülebilir. Daha doğrudan bir belirlenimle, toplum, ortak bir zeminde toplumsal işlevler bakımından farklılaşmış çeşitli grupların gereksinimlerinin karşılandığı, ortak bir kültürel payda etrafında bütünleşmeyi ifade eder(Fichter, 2006: 86). Ancak, düşünce evreninde toplumun ve toplumsal yapının tanımlanması süreci çok geniş bir tarihsel eksen üzerinde gelişmiştir. Başka bir ifadeyle, toplumsal yapının tanımı konusunda gelişen düşünce evreninin tarihi, sosyolojik düşünce tarihinin çok daha gerisine uzanır. Klasik sosyolojiyi önceleyen süreçte, toplumun ve toplumsal yapının ne olduğuna ilişkin çeşitli düşünceler ileri sürülmüştür. Aristoteles'in "özcü toplumsallık" anlayışından, Hobbes'un "bencil ve bireyci toplum" anlayışına; Vico'nun insan eylemlerinin ürünü olan toplum anlayışından, Montesquieu'nun yapısal bir bütün olarak gördüğü toplum anlayışına kadar çok geniş bir eksene uzanan zengin bir görüş

dünyasıyla karşılaşırız. Klasik sosyoloji düşünce evrenine gelindiğinde ise, toplumsal yapı ve değişme konusunda karmaşık hale gelen ve gittikçe genişleyen bir dizi düşünce ve kuram gündeme gelir(Swingewood, 1998: 21-84). Bu dönemde toplumun yapısı ve işlevi konusunda birtakım bölünmelerin gündeme geldiği görülür. Toplumun yapısı ve toplumun işlevi konusunda, bir yanda toplumun dinamik ve statik yönünün birbirinden ayrı olarak ele alındığı, diğer yanda ise her iki bağlamın da aynı ölçüde önemli olduğu yönünde anlayışların geliştiği görülür(Fichter, 2006: 90).

Sosyolojik düşüncenin ilk kuramcıları, 1789 Fransız Devrimi ve Sanayi Devrimi'nin yarattığı karmaşık toplumsal düzenin anlaşılması aşamasında birtakım düşünce sistemleri geliştirmeye çalıştılar. Bu dönem, dünyayı ve toplumsal süreçleri anlama konusunda sosyolojik ve bilimsel bir bakış açısı geliştirme amacına yönelik bir dizi toplum kuramının meydana geldiği bir süreci ifade eder. Auguste Comte, Emile Durkheim, Karl Marx, Max Weber gibi önemli düşünürler, toplum, toplumsal yapı ve toplumsal değişme bağlamlarını açıklamada kuramlar geliştirdiler. Comte, dönemin toplumsal karmaşasını ve bu dönemde yaşanan toplumsal değişimleri farklı bir eğilimle ele almaya çalışmıştır. Ona göre, tıpkı doğal yaşamdaki olayların incelenmesinde kullanıldığı gibi toplumsal olaylar da bilimsel bir bakış açısıyla incelenebilir. Bu anlamda, “pozitivist bir bilimin bakış açısını” geliştirerek, toplumun bilimsel yöntemlerle incelenebilmesini ifade eden “pozitivizm” anlayışını ortaya koydu. Comte, toplumun anlaşılmasının toplumun üç aşamadan geçtiğinin anlaşılmasıyla mümkün olduğunu ileri sürer. Ona göre, toplumlar “teolojik”, “metafizik” ve “pozitif” aşamalardan geçerek gelişir.

Durkheim ise, toplumun pozitif bilimsel bir yaklaşımla incelenmesi konusunda “toplumsal olgular” meselesinin belirleyici olduğunu savunur. Ona göre, toplumsal olgular nesnel şeyler olarak incelenmelidir. Toplum, toplumsal alanda yaşayan bireylerin tek tek kendi yaratımları olan “eylem ve çıkarlarından” daha fazlasına tekabül eder. Bu ayrım, toplumsal olguların gücünün bireylere “zorlayıcı” bir etki yapması noktasında açığa çıkar(Giddens, 2008: 46-47). Toplumsal alanda yaşanan bu baskı durumu, ancak “toplumsal dayanışma” ve “işbölümü”nün anlamlandırılmasıyla kavranabilir. Toplumlar, toplumda gelişen işbölümü ve dayanışma biçimlerine göre sınıflandırılabilir.

Marx ise, Comte ve Durkheim'in tam tersi biçimde toplumsal yapı ve toplumsal değişme bağlamına ilişkin tarihsel bir perspektif geliştirir. Ona göre, kapitalizmin gelişmesi daha önceki dönemlerden daha güçlü bir toplumsal değişme yarattığı için, kapitalist düzenin ve onun çelişkilerinin anlaşılması son derece önemlidir. Marx, kapitalist sistemde toplumun “sermaye” (ücretli emek ve sermaye sahipleri) ile “proletarya” (işçi sınıfı) arasında bölündüğünü ileri sürer. Böyle bir düzlemde, toplum kapitalist sınıf ilişkilerinden doğan çatışmaların gündeme getirdiği sınıfsal bir düzeni ifade eder. Bu doğrultuda, toplumun, toplumsal yapının ve toplumsal

değişme bağlarının anlaşılması için, toplumdaki kapitalist güç odakları ile proletarya arasındaki sınıf çatışmasının karşılıklı ilişkisinden doğan sürece bakılmalıdır.

Marx, toplumsal değişme bağlamı açısından tarihsel materyalizm olarak bilinen bir bakış açısı geliştirir. Bu görüşe göre, toplumsal değişme, en başta ekonomik nedenler ve/veya etkenler dolayısıyla gündeme gelir. Bu ise, tarihsel bir eksen üzerinde sınıfların çatışmaları sonucu ortaya çıkar. Dolayısıyla, toplumsal yapı mefhumu, özünde tarih boyunca toplumların “ekonomilerindeki çelişkiler” sebebiyle üretim biçimlerindeki farklılıklar ve geçişler üzerinden anlaşılabilir(Giddens, 2008: 44-51).

Çalışmanın kapsamı ve sınırlılığı gereği toplumsal yapı ve değişme konusunu derinlemesine incelemeye çalışmak mümkün değildir. Ancak, 1980’li yıllardan sonra edebiyat ve toplum ilişkisini kurabilmede eleştirel bir edebiyat ve toplum çözümlemesi bağlamını oluşturabilmek açısından, toplumsal yapı ve toplumsal değişme kavramlarının diyalektik bir yaklaşımla ele alınmasının daha olumlu bir yönelim olacağı düşünülmüştür. Bu doğrultuda, toplumsal yapı ve değişme bağlarının, eleştirel bir bakış açısı üzerinden Marksist toplum anlayışına bağlı kalınarak ele alınması sorunu gündeme gelir. Marksist düşüncede toplumsal yapının oluşumu, özünde ekonomik etkenlerin belirleyici olduğu toplumsal bir zeminde, toplumsal sınıflar arasındaki mücadeleler üzerinden temellenen bir değişim sürecini ifade eder. Marx, toplumu birbiriyle uzlaşmayan “toplumsal sınıflar, işbölümü ve özel mülkiyet biçimleri” dahilinde oluşan bir yapı olarak ele alır. Daha doğrudan bir belirlenimle, toplumsal yapı, tarihsel bir zeminde meydana gelen toplumsal değişmelerin daha üst toplumsal oluşumlara evrilmesi sonucunda belirlenir. Marx’ın toplum anlayışına göre, bir toplumda toplumsal değişme toplumda yabancılaşma olgusunun gelişmesiyle gündeme gelir. Toplumda yabancılaşma arttıkça insanlığın kendini toplumdan dışsallaştırması süreci başlar. Marx’a göre yabancılaşma süreci, evrenin doğal bir sonucu değil, bizzat toplumdaki ekonomik ve maddi değerlerin belirlediği değişim halleri sonucunda ortaya çıkan tarihsel bir sonuç olarak kavranmalıdır. Böylelikle, toplumsal yapı, toplumda belirleyici konumdaki güç mekanizmalarının denetiminde kapitalist ilişkiler ve sınıf çatışması sonucu şekillenir. Marx, toplumu bir bütün olarak görmekle birlikte; üretim biçimlerinde ise “ekonomik temel” (altyapı) ve kültür konusunda “ideolojik siyasi uygulamalar” (üstyapı) mefhumunun belirleyici olduğu yönünde temel bir ayırma yoluna gider. Toplumsal yapı, söz konusu bu altyapı ve üstyapı öğelerinin toplumsal yaşamın üretiminde belirleyici olması neticesinde gelişir ve şekillenir (Swingewood, 1998: 84-106).

Türkiye’nin toplumsal yapısı ve toplumsal değişme bağlamı açısından sınıf temelli bir yaklaşım geliştirme eğilimi ise, toplumsal koşulların batıdakine benzer bir oluşum sürecinden geçerek şekillenmesi doğrultusunda mümkün hale gelir. Daha doğru bir ifadeyle, Türkiye’nin toplumsal yapısına ilişkin sınıf temelli çözümlemeler, ancak 1980’li yıllardan sonra geçerlilik kazanabilir. Bunun daha iyi anlaşılabilmesi, günümüz Türkiye’sinin anlaşılmasının 1980 sonrası

toplumsal gelişmelerinin açıklanmasına; 1980'li yılların Türkiye'sini anlamının ise daha da gerilere gidilmesine bağlıdır. Nitekim, toplumsal yapı süreklilik gösterdiği için Türkiye'nin toplumsal yapısını anlamada Osmanlı'dan kalan unsurlarla birlikte çözümlenmeye gidilmesi zorunluluğu gündeme gelir. Kongar, Osmanlı'dan Türkiye'ye uzanan tarihi bir eksende Türkiye'nin toplumsal yapısını anlamada üç temel belirleyicinin etkili olduğunu vurgular:

1) Tarihsel süreçte toplumsal değişimleri koşullayan çevresel etkenler, dış ülkelerle olan ilişkiler ve küreselleşme sürecine de karşılık gelen "dış dünya" sorunsalı,

2) Osmanlı'dan süregelen devlet anlayışı, gelenek-görenek bağlamının belirleyiciliği, Batılı olma gerekliliği, Atatürkçülük, "siyasal İslam" ve ayrılıkçı düşünce eğilimlerini içeren "ideoloji" sorunsalı,

3) Toplumsal ve tarihsel düzlemde çeşitli süreçler sonucunda gelişerek gündeme gelen "sınıflaşma" sorunsalı

Kongar'a göre, 21. yüzyıl Türkiye'sinin toplumsal yapısını anlamak, her şeyden önce Osmanlı toplumunu anlayabilmekle mümkündür. Nitekim, günümüz Türkiye'si hem toplumsal hem de kültürel bağlamda Osmanlı'dan kalan etkiler ile Batı medeniyetinin getirdiklerinin bir sentezidir. Daha da ötesinde, günümüz Türkiye'si tüm bu toplumsal gelişmelerin sonucunda gündeme gelen toplumsal unsurların küreselleşme bağlamında yeniden şekillenmesini ifade eder. Atatürk dönemine kadar feodal bir yapılanmanın dışa bağımlı ekonomi anlayışıyla bütünleşmiş merkezi imparatorluk yapısından, gerekli toplumsal ve tarihsel koşullar gerçekleşmeden bir anda kapitalist aşamaya geçilme çabalarının gündeme geldiği görülür. Bu kapitalist oluşum eğilimi, toplumsal tabandan ayrı devlet eliyle gerçekleştirilen "ulusal sermaye sınıfı" oluşumu olarak anlam kazanır.

Aslında, Osmanlı toplum yapısının tanzimata kadar olan süreçte Batı'nın siyasi gelişmelerine karşı geçirgenlik göstermediği görülür. Merkezi devlet gerçeği, devletin yapısında temel bir işlev gördüğü için yeni oluşumların gündeme gelmesi, ancak değişimin zorunlu olduğu baskı durumlarında ortaya çıkabilmiştir. Daha doğrusu, merkezi devlet gücünün zayıfladığı yerde, batının denetimi ve belirleyiciliğinin arttığı ve böylelikle de, toplumsal değişmelerin gündeme gelebildiği söylenebilir.

Tanzimat sonrasında ise, Batı Osmanlı devletine "ideoloji ihracı" sağlar hale gelir. Toplum, giderek halktan uzaklaşmış bürokrasi merkeziciliği sürecinin ardından, halk zemininden uzak ideolojiler sürecine girmiştir. Bu dönemde, ne burjuva ne de Osmanlı olabilen bir halk gerçeği ile karşılaşırız. Bu karmaşık durum içerisinde merkezi bürokrasinin güçlenmesi kaçınılmaz olmuş; Anayasa yeniden yürürlüğe girmiştir. Ancak, toplum kesimlerinin siyasetten uzak oluşu, beraberinde toplum tarafından içselleştirilemeyen bir anayasal düzlem sorunu doğurmuştur. Sonuçta, toplumu bir arada tutabilecek siyasal ve toplumsal bir zemin kalmamış; İmparatorluğun sonuna gelinmiş ve böylelikle de Atatürk döneminin doğuşu gündeme gelmiştir.

Atatürk döneminin toplumsal açıdan önemi, siyasi ve ekonomik eğilimlerin kısacasında kültürel biçimlendirmelerin oluşturulmaya çalışılması bakımından köklü girişimlerin başlatılmasıdır. Bu dönem, Türkiye’de burjuvazinin gelişiminin “tutarlı bir devlet desteğine” kavuşturulmasıyla hızlanma sürecine girilmesine karşılık gelir. Ancak, burjuvazinin asıl gelişimi 1960’lı yıllarda gündeme gelecektir. Nitekim, 1960’lı yıllar, burjuvazi açısından ekonomik anlamda “toplusözleşme”, “grev hakkı” gibi olanakların sağlanmasıyla işçi sınıfı oluşumundan bahsedilebilecek toplumsal koşulların oluşmaya başladığı bir süreci ifade eder. Tüm bu gelişmeler, Osmanlı’dan beri süregelen devlet içinde güçlü bürokrasi geleneğinin Türkiye’nin toplumsal ve sınıfsal gelişiminde belirleyici ve yönlendirici bir rol oynadığını gösterir. Bürokrasinin gücü ve etkisi, toplumsal, siyasal ve ekonomik düzlemde bir burjuva sınıfı yaratma idealinde önemli oluşum aşamalarından geçmiştir: Atatürk politikalarıyla burjuvazinin oluşturulması aşaması, 27 Mayıs eylemi sonucu işçi sınıfının güçlenmesi aşaması, 1971 ve 1980 askeri müdahaleleri sonucu bürokrasi tabanlı sermaye çoğalması girişimleri aşaması. Tüm bu süreç, Türkiye’de bürokrasinin belirleyici ve yönlendirici gücünü gösterir niteliktedir (Kongar, 2006: 21). Ancak, Türkiye açısından 1980 sonrası dönem başka bir anlam teşkil eder. Özal’lı yıllar olarak nitelendirilen bu süreç, “küreselleşme” bağlamında dış ilişkilerin artması, “Gümrük Birliği”ne giriş gibi iki önemli bağlamın Türkiye’nin rotasının “dış dünya”ya evrilmesini gündeme getirir. Ayrıca bu süreç, toplumsal ve ekonomik açıdan büyük sermaye gruplarının devleti ve orduyu desteklemesi sonucu sağ eğilime yakın olma çabalarının devam ettirilmesi olarak anlam kazanmaktadır. Özellikle de, Özal yönetimi bu sermaye zengini sınıfların gittikçe zenginleşmesi yolunda yasadışı yolların bile önünü açarak, özünde “holdingleşme ve reel üretim artışına” neden oldu. Askeri yönetim ve Özal hükümetinin tüm girişimleri, Türk toplumsal yapısında köklü değişimlerin yaşanmasına ve bu dönemde yerleşikleşmeye başlayan yeni bir kültürel formun uzun yıllar sürmesine sebep olması bakımından ayrı bir öneme sahiptir.

1980 sonrası yaşanan gelişmeler, dönemselsel olarak 12 Eylül askeri müdahalesi ve akabinde gelişen Özal yönetiminin toplumsal yaşama getirdikleri olarak ifade edilebilir. Özal, 12 Eylül 1980 askeri müdahalesinin istemiyle paralel yönde askeri denetim boyunduruğunda “sivil yönetim” sürecinin yöneticisi olmuştur. Özal hükümeti, ekonomik anlamda dışa açılma konusundaki uygulamaları ile öne çıkar. Toplumsal değer yapısı, bu dönemde “yeni süreç yeni toplum” söylemi eşliğinde paranın yüceltildiği, kazanmanın tek erdem sayıldığı, “köşe dönücülüğün” yükselişe geçirildiği ve hatta meşrulaştırıldığı bir dönüşüm sürecinin yaşanmasına dönüşür. Bu doğrultuda, islâmın siyasallaştırılması da bu toplumsal değişme sürecinin önemli bir aracı olarak kullanılmıştır. Özal hükümeti, her şeyden önce askeri yönetim gücüyle aynı doğrultuda hareket etmeyi ifade eder. Daha doğru bir ifadeyle, Özal ve askeri güç, 12 Eylül askeri yönetiminin baskıcı anlayışını devam ettirme konusunda hemfikirdiler. Ancak, bu görüş birliği daha önceki dönemlerin aksine daha baskıcı birtakım uygulamalar getirme

eğilimini gösterdi. Özal yönetimi, rejimi sivil hale getirme söylemiyle yola çıktığı halde, getirdiği iki yeni yasa ile daha baskıcı bir rejim uyguladı: “Polis vazife ve Selahiyet Yasası” ve “Küçükleri Muzır Neşriyattan Koruma Kanunu” yasası. Polisin bu dönemdeki gücü, Özal’ın özgürlüklere gem vuran sınırlayıcı yöntem arayışları bakımından polislik yasasında yapılan değişikliklerle artmıştır. Basına yönelik kısıtlamalar ise, muzır yasası çatısı altında, toplumsal yaşamda siyasal alanın ötesine geçilerek düşünce alanının da sınırlandırılması çabalarıyla gündeme gelmiştir. Özal, daha da ileri giderek, sadece kendisine tabi bir “sivil istihbarat birimi”ni oluşturmuştur.

Bu dönemi, ekonomik, toplumsal ve siyasal gelişmeler eşliğinde kavramsallaştırmak, toplumsal açıdan 1980’li yılların getirdiği yeni sürecin anlaşılması açısından önem kazanır. Türkiye’nin ekonomi siyaseti alanında gerçek anlamda bir değişim sürecinden bahsedilmesi, 1980’li yıllardan sonra mümkün olabilmıştır. Cumhuriyet’in kuruluşundan beri ekonomi alanında köklü değişimlerin yaşanmadığı görülür. Bununla birlikte, 1923’li yıllarda özel girişim yönünde birtakım eylemlerde bulunulmuştur. Ancak, bu eylemler daha çok devletçilik bünyesinde bir ekonomi politikası uygulama anlayışına karşılık gelir. 1960’lı yıllara kadar süregelen bu durum, bu tarihten sonra da pek büyük bir değişim arz etmez. Ekonomi politikalarının planlı ekonomi çatısı altında düzenlenmesi süreci, “24 Ocak Kararları”, “Özal dönemi” dahil bu sınırın aşılmasını sağlayamamıştır. Tüm bu süreci özetleyen genel eğilim, özel kesime yönelik bir ekonomi politikasının uygulanması olarak ifade edilebilir. Ekonomi politikalarındaki genel anlayış aşağı yukarı bu yönde gelişmiştir. Değişim ise, sadece bu politikaların uygulanmasını sağlayan araçlardadır. Türkiye ekonomi tarihi, özünde Cumhuriyet’li yıllardan günümüze dek süregelen “özel girişime dayalı” veya “karma” ekonomi olarak ifade edilebilir. Bu ekonomi modelinin kendi yapısına uygun biçimde, Türkiye’de merkezi ekonomiden ve merkezi güç sahiplerinden bağımsız bir ekonomik sistem gelişmemiştir.

Bu nedenle, Türkiye’de ekonomik piyasa sisteminin devlet tekelinde hareket ettirilmesi anlayışı yerleşiklik kazanır. 12 Mart dönemi, 12 Eylül dönemi, Özal iktidarı olarak yaşanan bu önemli süreçlerin ekonomi politikaları açısından ortak noktası, “özel girişimin devleti yönlendirmeye başlaması” sürecini ifade eder. Böylelikle, Türkiye ekonomisinin yapısının, bizatihi olarak devlet ve özel girişim bağlamları etrafında bölünmüş olduğu söylenebilir.

Türkiye’nin toplumsal değişim sürecinde etkili olan bir diğer bağlam, dış dünyaya açılma sorunsalıdır. Türkiye, çevre ülke olmasının verdiği sorunsallıkla Batı’nın sürekli ilerleyişine karşın dış dünyadan geri kalmama arayışına girmiştir. Böylelikle, Batı ile yakınlaşmalar ve Batı’yı model alma süreci gündeme gelmiştir. Ancak, dış dünyaya açılma süreci sorunsuz bir ekseninde gelişmemiştir. Bu süreç, daha çok olumluluklar ve olumsuzluklar biçiminde iki ayrı uçta gelişir. Dış dünyanın Türkiye’nin toplumsal, ekonomik ve siyasal yapısına etkileri, devletin ve toplumun izin verdiği ölçüde olabilmıştır. Dış dünyaya açılmanın etkileri 12 Eylül askeri müdahalesi ve Özal döneminde kuvvetlenmeye başlamıştır. Gerçekten de bu süreçte, “dışa

açılma” konusunda büyük bir değişim yaşanmaya başlar. Özal hükümetinin dışa açılma politikaları, aynı süreçte “küreselleşme” bağlamının oluşmaya başladığı bir süreçle eşgüdümlü olarak geliştiği için bu dönemde dış dünyanın Türkiye’nin toplumsal yapısına etkilerinin belirleyiciliği başka türden bir önem arz eder. Bu süreç, Türkiye’de 1990’lı yıllardan beri süregelen “ideoloji” ve “sınıflaşma” bağlamlarına daha fazla vurgu yapıldığı bir dönem olması nedeniyle anlam kazanır.

Türkiye toplumunun dış dünya ile entegre olmaya çalışması süreci, toplumun kendi iç dinamiklerinin belirleyici etkisiyle bütünleşik olarak gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, toplumun dışa açılma arzusunun geliştirilmesinde devleti yönetenlerin yönlendirici etkilerinin gücü yadsınmamaktadır. Türkiye toplumsal yapısında halk kesimleri açısından başka bir değişim süreci, kentleşme bağlamının oluşmaya başlaması sürecinde yaşanır. Kentleşme olgusu, işgücü arayışıyla kente akın edenlerin kendi dünyalarına terk edildiği bir bağlamda gelişmektedir. Kırsaldan kentlere doğru yaşanan göçlerdeki artış, kentlerde “kent hukuku dışı alanlarda” yeni katmanlaşmaları, yeni bir kültürel oluşum gündeme getirdi. Bu yeni alanda yaşamaya başlayan halk kesimleri, “arabesk kültür” ve “arabesk bir yaşam biçimi” geliştirmeye başladı. Dolayısıyla, bu yeni kültür formu toplumsal açıdan “kentleşmemiş, yağmacı ve ben merkezci” bir anlayışın gelişmesini sağladı. Bu kültürel biçimlenme, giderek siyasi bağlamla bütünleşmeye ve toplumsal alanda yolsuzlukların destekçiliğini” üstlenmeye dönüştü. Bu yeni kültürel yaşam biçimi içerisinde giderek aylaklaşan, “lumpen” nitelikte bir kesim gelişmeye başladı. Türkiye’de 1975-1980 yılları arası süreçte, toplumsal yaşamı etkisi altına almaya başlayan cinayet olaylarının artışının büyük kentlerde belirmesi süreci, özünde bu yeni yaşam biçiminin toplumsal yaşamda yarattığı açmazlar olarak görülebilir.

1980 yılı askeri müdahalesi, Türkiye’nin azınlık gruplar tarafından iç savaşa sürüklendiği, aşırılaşan enflasyon gerçeği ve gündeme gelen ekonomik bunalım sonucunda askeri müdahalenin yönetime el koymasını ifade eder. Bu süreç, daha geriden toplumsal ve siyasi alanda “milliyetçi olan” ve “milliyetçi olmayan” taraflar arasında uzlaşsız bir düzenin ortaya çıkması sonucu yaşanan bölünmeleri niteler. Toplumsal yaşamda artan bölünmeler, beraberinde farklı mezhepler arası düşmanlıkları getirdi. Bu uzlaşsız tabanlar arasında çatışma durumları giderek arttı ve sonuçta katliamlara dönüşen şiddet olayları gündeme geldi. Bu katliamları gerçekleştirenler hem devlet içinde siyasetçilerin desteğini almış, hem de 1990’lı yıllarda toplumda “çek-senet mafyası” biçiminde “eski ülkücü babalar” profiliyle sahneye çıkmıştı.

Türkiye’de askeri müdahalelerin gerçekleştirildiği dönemlerin asıl ortak noktasını ise, her dönemde geçerli olan ekonomik sorunlar oluşturuyordu. Ancak, askeri müdahalelerin tek başına ekonomik sorunlar nedeniyle gündeme geldiğini söylemek sınırlı bir anlayışın gelişmesine yol açabilir. Bu nedenle, yaşanan askeri müdahalelerin oluşmasında, toplumsal

açıdan sivil kesimlerin ve siyasetçilerin ülkenin rejiminin belirlenmesi ilkeleri konusundaki anlaşmazlıkları da etkili olmuştur.

12 Eylül askeri müdahalesini önceleyen koşullar, bu sürecin ne derece aşırı biçimler sonucunda gündeme geldiğini de gösteriyordu: Ekonomik alandaki istikrarsızlığın sınırlarının genişlemesi, 24 Ocak Kararları'nı yürütecek kabiliyette bir hükümetin olmayışı ve cinayet ve anarşinin boyutlarının aşırı genişlemesi sonucu bir iç savaş sorunsalının doğması. Tüm bu gelişmeler sonucu gündeme gelen 12 Eylül askeri müdahalesi ve bu sürecin devamı, ülkeyi yönetenlerle ordu arasındaki uzlaşma bağlı gelişmek zorundaydı. Dolayısıyla, ordunun gücü ve Özal yönetiminin devlet destekli bir "siyasal İslâm" eğilimi gündeme getirmesi kaçınılmazdı. Bu İslâmî eğilim, Türkiye'nin küreselleşme bağlamında izlemek zorunda kaldığı politikaların bir sonucu olarak görülebilir. Öyle ki, küreselleşme bağlamı, ulus-devlet kavramını zayıflattığı için Türkiye'nin dünya ülkeleri içerisinde güçlü bir tarafta durabilmesi küreselleşebilmesine bağlanmıştır. Ancak, Akdeniz'in çevresinde bir ülke olmasının getirdiği sorunla merkezi ülkeler rotasına evrilme çabaları kolay gerçekleşmemektedir. Bu arayışa göre, Türkiye hem Avrupa Birliği'ne yakın olmak ama diğer yandan da Afrika kıyı sınırına yakın olması nedeniyle "İslâm dünyası"na erişebilmek zorundadır. Bu ise, açıkça ülkede yaşanan "siyasal İslâm" gerçeğini gündeme getirmiştir. Dolayısıyla, ülkede dış ve iç dinamik unsurlarının birlikte gelişmesi sonucu siyasal İslâm eğilimi başlar(Kongar, 2006: 13-622). 1980'li yıllardan itibaren, Türkiye'de toplumsal yaşamda meydana gelen köklü değişimler, devletin belirleyiciliği sorunsalının ekonomi üzerinden yeni bir yapıya bürünmesini, dışa açılmanın sınırlarının genişlemesini ve her alanda belirsizliğin daha fazla artmasını ifade eder.

3.2. Edebiyat

Edebiyatın tanımlanmasına ilişkin çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Kimilerine göre dünyanın şekillendirilmiş hali, insan ruhunun dışa vurumu, kimilerine göre ise hayatın görünen gerçekliklerinin seçilip kimi zaman değiştirilerek aktarıldığı bir yazın alanıdır. Edebiyat, diğer tüm sanat eserlerinde görüldüğü gibi topluma ilişkin pek çok ögenin, boyutun, durum ve olayların edebi bir dille yaratıldığı bir bütünlüğü ifade eder. Bir edebi eserde biçim, içerik ve dil bağlamları o edebiyat eserini belirleyen temel etkenler olmalarının ötesinde, tüm bu etkenler içinde geliştiği toplumun yansımaları olarak anlam kazanır(Çetişli, 2016:18-19).

Edebiyat ve toplum arasındaki ilişkinin, karşılıklılığı içerisinde ele alınması gerekmektedir. Toplumsal yaşamda meydana gelen değişim ve dönüşümler, tüm alanları etkilediği gibi edebiyat alanını da etkiler. Bu anlamda, edebi metinler ve edebiyatın çözümlenmesi sürecinde, edebiyatın kendi imkanları dahilinde hareket etmek sınırlı bir kavrayışa yol açabilmektedir. Edebiyat, içinde geliştiği toplumun özgül yapısından etkilenir. Bu

nedenle, toplumsal değişim ve dönüşümleri daha ayrıntılı bir biçimde çözümleyebilmek için edebi eserlere başvurmak, hem modern öncesi hem de modern sonrası dünyadaki değişimlerin insan hayatına nasıl sızdığını kavrayabilmek açısından kilit öneme sahiptir. Nitekim Gonca Kırtıl, edebi eserlerin toplumsal yaşamla ilişkisini vurgulayarak; Balzac'ın romanları olmasaydı 19. yüzyıl Fransa'sını anlamının pek de kolay olmayacağını dile getirirken, bunun sadece Balzac ile sınırlandırılmayacağını da ileri sürmektedir. "Kırmızı ve Siyah" adlı kitapta da Fransız Devrimi'ne ve bu toplumsal sürece ilişkin toplumsal bir çıkarımda bulunabilmektedir. Bu kitapta, "Fransız Devrimi sonrasında, iktidarı yeniden ele geçirmeye çalışan aristokrasinin entrikalarını, ticaret ve imalatla zenginleşen burjuvazinin asillik unvanları peşinde koşturmasını, hala imparatorluk hayali içindeki Bonapartçılar ve iktidarı yeniden ele geçirmiş durumdaki kiliseyi" canlı bir biçimde görürüz. Öyle ki, Abraham Lass'ın ifadesiyle, 'bütün Fransa Kırmızı ve Siyah'taki portresi için Stendhal'in önüne oturmuş gibidir' (Lass, 1998'den akt.; Kırtıl, 2012:293).

Edebiyat eserleri, içinde geliştiği toplumsal durumlarla ilişkisi içinde, söz konusu hem eserin oluşturulma süreci hem de yazarın kimliği yörüngesinde 'sosyo-kültürel' bir dayanak noktasına bağlandığı için toplumsal açıdan incelenebilmektedir (Şatıroğlu, 2005'ten aktaran: Atalay, 2012: 15). Bu nedenle polisiye edebiyat da bir tür popüler edebiyat uzantısı olarak içinde geliştiği toplumsal süreçlerden yalıtık olarak ele alınamaz. Konusu suç ve daha genel anlamda ölüme dayalı bir edebi türü okumaya yönelten şeyi açıklayabilmek için özel türden bir bakış açısı geliştirmemiz gerekmektedir. Bizatihi olarak, kapitalist düzenin çelişkileri ve modern dünyanın karmaşıklığı üzerinde kök salmış polisiye edebiyat türünü, çok geniş yelpazede değişkenlik gösteren etkenlerle birlikte çözümleyebilmemiz bakımından, bu edebi türün -şayet geçerli ise- nasıl bir ideolojiyle beslendiği veya nasıl bir ideolojiye hizmet ettiğini açıklayabilmemiz için ekonomik, sosyal ve siyasal koşullarla ilintili olduğu ölçüde psikolojik ve çevresel koşullarla da bağlılığı içerisinde ele almamız ve bunu yaparken de eleştirel kuram ve Marksist edebiyat eleştirisi anlayışından kopmamamız daha etraflı bir çerçeve çizmemiz açısından faydalı olacaktır.

Nitekim, polisiye romanın ideolojisi derken, edebiyat kuramları arasında ideoloji sorunuyla daha yakından bir bağ kuran "Marksist Edebiyat Eleştirisi" anlayışı olduğu için, haklı biçimde bu çerçeve dahilinde hareket edilmesi gerekliliği gündeme gelir. Edebiyat ve toplum arasındaki karşılıklı ilişki, çoğunlukla doğrudan gerçekleşmez. Bu yönde bir belirlenim ya da yönelim, edebiyat ve toplumsal yapı arasında doğrudan ilişkisellik kurma eğiliminin yetersizliğine vurgu yapar. Dolayısıyla, dolayimli ilişkisellik kurulması zorunluluğuna dikkat çekmesi nedeniyle Marksist eleştirel kurama bağlılığın yanında eleştirel edebiyat kuramından da faydalanılmasının daha verimli olacağı düşünülmektedir. Bu noktada, edebiyatın ideoloji oluşturmada veya mevcut ideolojiyi yansıtmada ideolojiyle nasıl bir ilişki kurduğu sorunu

ortaya çıkar. Bu ilişki edebiyatın ideolojilerden yararlanma ritüelinin belirlilik ya da müphemlik üzerinden beslendiği ideolojiyi farklı bir biçime uğratması yoluyla gerçekleşir (Moran, 1994:61). Bu nedenle, eleştirel kuram perspektifinden edebi eserlerin incelenmeye çalışılması daha kapsamlı bir görüş elde edilmesini sağlar.

Eleştirel kuram, en nihayetinde modernizm olarak nitelendirilen akımla birlikte gündeme gelir. Bu düşünce biçiminin ayırt edici niteliği, “tinselliğin bir ürünü olan kültürle, uygarlığın bir ürünü olan bilim ve tekniği” bütünleştirerek ve/veya birbiriyle harmanlayarak, bir yandan topluma eğilimin önemini vurgularken diğer yandan “dış dünyayı yenileyebilecek salt biçimlerin” oluşturulabileceği düşüncesine dayanmasıdır. Eleştirel kuramın gerçekliği arama edimi, görünenin altında görünmeyeni arama çabası sürecini ifade eder. Bu anlayışa göre, toplumsal açıdan ancak görünmeyen ilişkilerin çözümlenmesi yoluyla bütünün net bir biçimde görülebileceği düşüncesi geçerlidir. Böylelikle, toplumsal alanda yaratılan baskı işleyiş mekanizmalarının örtüklediği alanlar, ancak onun her boyutuyla eleştirilmesi yoluyla açıklığa kavuşturulabilir. Bu doğrultuda, eleştirel kuram “düşüncelerle gerçeklik arasındaki” ilişkinin pür halini yakalamak ve onu daha ayrıntılı görebilmek amacıyla (Bozkurt, 1995: 150-418).

Edebiyat, modern dünyanın görünürdeki gerçekliklerini doğrudan yansıtmaz; daha ziyade bu görüngüleri parçalara bölerek ve çoğunlukla dönüşüme uğratarak veya gizilleştirerek sunar. Bu ise, edebi eserlerin sınırları dahilinde gerçekleşir. Edebiyat, bir yandan içinde geliştiği kültürü korurken, beri yandan iktidarın da genişlemesini sağlayabilir. Toplumsal yapı içerisinde güç nosyonu “kültürel süreç” aracılığıyla muhafaza edilir hale gelir. Edebiyat, “kültürel bir fail” olmanın verdiği edimsellik, otoritenin suç ortağı olmaya başladıkça verimsizleşmeye uğrayabilir. Edebiyatın işlevselliği, bu dolayimli ilişki sayesinde kültürel süreçler ve iktidar arasındaki bağın açıkça görülemediği yerde ortaya çıkar. Edebiyat ile toplum arasında kurulan bu dinamik süreci çözümleyebilmek, edebiyatın içinde geliştiği toplumsal ve kültürel yapının etkileşimde olduğu tüm etkenlerle karşılıklı ilişkisini anlayabilmekle mümkün hale gelir. O halde, edebiyat ve toplum arasındaki ilişki, toplumsal yapının sınırları dahilinde çözümlenerek anlaşılır (Palabıyık, 2009: 131-132).

Edebiyattaki gizilleştirme gerçek ve gerçek olmayan algısını kıran polisiye edebiyatta kendisini daha çok belli eder. Todorov, William Irish’in “Black Angel” romanını aynı zemin üzerinde ele alarak türün açmazlarını irdelemeye çalışır: “Black Angel” (kara melek) ironik bir eksende, katilin salt gizem havası yaratılsın diye en sonda ortaya çıktığı bir kurgu üzerinde temellendirilmiştir. Suçlunun saklanması sorunu, “zamansal ardışıklığın yerine aşamalı bir yoğunluğun getirilmesi” olarak işlev görür. Gerçeklik, zihinsel uyarlamaların temsili haline gelirken; “polis romanının gerçeğe benzerliğine uymak” istemiyle bu temsil üzerinden yaşamın gerçekliği yansıtılmaya çalışılır. Burada hem bir “kopuş “ hem de “boyun eğiş” yaşanır: ancak

her ikisi de gelişigüzel oluşmaz. Polis romanında suçlu hiçbir biçimde kendini en baştan ifşa edemez, öyle ki bu türün en önemli kuralıdır. Boyun eğmek yerine mantığa olan güveni savunduğunu belli edercesine dağınık olan parçalar birleştirilme yoluna gidilir. Bu tamamlama evresi içerisinde, gerçeklik çelişkiler üzerinden çizilir: “şüpheliler masum” olarak, “masumlar da şüpheli” olarak dolayimli bir ilişkiye uğrar (Todorov, 2011: 83-83).

Edebiyat ve toplum arasındaki ilişkiselliği belirleyen, alımlama gücünü etkileyen ve hatta çoğu yerde bu ilişkiyi dönüşüme uğratan yine iktidarın kendisi olmaktadır. Devlet, toplumsal biçimlendirirken, bir bakıma sanatı ve sanatçıyı da belirlenime tabi kılar. Bu ise, devletin sınırları dışında gerçekleşemez. Devlet, nasıl ki idari, örgütsel, iktisadi vb. tüm süreçleri belirleyebiliyorsa, aynı ölçüde sanat üreticileri, dağıtıcıları ve alımlayıcı kitleyi de belirleyebilmektedir. Bu belirleme süreci, devletin kendi yasalarının çizdiği sınırlar dahilinde hareket etmeyi ifade eder. Devletlerin, sanat üretim sürecindeki etkinliği bu ekseninde ortaya çıkar. Bununla birlikte, devletin sanatı belirleme eğilimi, her devletin kendine özgü yapısına göre değişkenlik gösterebilir. Söz konusu, bu değişkenlik devletin kendi çıkarları konusunda yaşanır. Devletin kendi istemleri ve çıkarları açısından bazı sanat ürünleri kabul görürken, bazı sanat ürünleri onaylanmayabilir. Onaylanmayan sanat ürünleri sansürü gündeme getirdiğinden, bir toplumda sansürlü ürünleri alımlayanlar baskı, korku ve daha da aşırı biçimde hapis cezası ve öldürülme eylemlerine maruz kalabilmektedir (Becker, 2013: 210-212).

Böylelikle, bir toplumda edebiyat ve toplumsal yapı arasında kurulacak ilişkide çeşitli etkenler rol oynayabilmektedir. Edebi ürünler, içinde bulunduğu toplumsal yapıyla bazen birebir ilişkiler kuran, bazen ise daha örtük bir işlev görerek görünmeyen gerçeklerin tezahürü olabilmektedir. Toplumsal yapı ise kendi içinde sürekliliğe sahiptir. Toplumun çeşitli biçimlerde etkisi altına alan toplumsal etkenler, toplumsal kültürü de etkiler. Bu ilişki boyut, farklı bir çerçevede kurulur. Toplum içinde siyasi ve ekonomik belirlenim, kültürel ve toplumsal yapıyı biçimlendirir. Toplumda meydana gelişmeler ve değişimler, kültürel ve toplumsal devingenliği yaratabilir. Bu değişim, genellikle kendiliğinden gerçekleşmediği gibi, toplum içindeki yapıların veya örüntülerin çeşitli biçimlerdeki etkileşimleri aracılığıyla da olabilmektedir. Öyle ki hiçbir toplumsal kurum bir diğerinden yalıtık olarak eyleyemediği gibi, toplumsal yapıda da durağanlık geçerli değildir. Toplumda yeni işlevlere gereksinim duyuldukça yeni kurumlar ortaya çıkar. Marksist kuram ve çatışma görüşü açısından, toplumsal yapı bu dolayimli ilişkiden fazlasıyla etkilenir. Toplum içinde kaynak aktarımında yaşanan adaletsizlik ve güç sahiplerinin belirlenime tabi tutukları “kurumlar ve ilişkilerden” meydana gelen toplumsal yapı, bu dolayimli ilişki sayesinde korunmaya çalışır (Kalaycıoğlu, 2013:5-6).

Tüm bu etkenler göz önüne alındığında, sanat ve iktidar arasındaki ilişkiyi belirleme arzusunun, toplumsal yaşamda bireyin sözde yaşam alanını belirleme dürtüsünden kaynaklandığı ileri sürülebilir. Polisiye edebiyat açısından, bu durumun anlamı burjuvazinin

iktidarını devam ettirme istemi üzerinden anlaşılabilir. Burjuvazi, iktidar adına düzen ister. Bu nedenle toplumsal yapıda kendi iktidarını sarsacak türden bir değişime karşı olumluluk içerisinde değildir. Toplumsal yapının öngörülebilir olması bireylere örgütlü ve denetlenebilir bir toplumsal alan sunar. Böylelikle tüm toplumsal ilişkiler düzenlenir, güç yeniden üretilir ve meşrulaştırılır.

Bu anlamıyla polisiye roman kentsel yaşamın ve burjuva değerlerinin ironisi üzerinde temellendirilmiş bir zemine yaslanmaktadır. Bir yandan, her şey toplumsal gerçekliğe uygunluğu içinde resmedilirken, beri yandan her şey belirsizlik içinde hareket eder. Akla uygunluk nosyonu aklın sınırlarını aşan bir noktaya sürüklenerek sürekli yer değiş(tir)meye tabi tutulur. Haklı olarak, polisiye romanın da bir ideolojisinin olduğu gerçeği gündeme gelir: “Düzensizliğin düzene kavuşturulması, düzenin yeniden düzensizliğe dönüşmesi, irrasyonelliğin rasyonelliği yerinden etmesi, irrasyonel altüst oluşlardan sonra rasyonelliğin yeniden sağlanması”(Mandel, 1996: 64).

3.3. Edebiyat Sosyolojisi

Edebi eserler, genel anlamda eserin yazarının düşüncelerini, alımlayıcı kitleyi, eserin dağıtım aşamasını ve sınırlı da olsa bir topluluğun içindeki bireylerle az ya da çok karmaşık bir bir ilişki dolayımı geliştirmesiyle oluşan değişim durumunu ifade eder. Bu doğrultuda, edebi eserle toplumsal yapı arasındaki karşılıklı ilişkinin çoğu kez, doğrudan gerçekleşmediği ileri sürülebilir. Bu durum, edebi eserin hem biçimsel varlığı-dil, estetik, teknik sorunlar-ve hem de toplumsal tarihsel koşullarla karşılıklı ilişki kurması nedeniyle gündeme gelir. 16. yüzyıldan başlayıp, 18. yüzyıla birlikte genişlemeye başlayan bilimsel ilerleyiş ve tüketim olgusu, edebiyatın toplumsalla olan organik bağı başka bir boyuta taşıdı. Edebiyatın toplumsal açıdan karşılık beklemenin ifadesi olan “kültürel tüketim” bağlamının edebiyatın sınırlarını aşma meselesine dönüşmesi anlamına gelir. Edebiyat, giderek kültürel güç belirleyicileri tarafından yönetilen bir kültür edimine dönüşerek değişmeye uğrar. Edebiyatın sosyolojisi, tam da bu noktada edebiyatın kendi içinde, yaratıldığı toplumun toplumsal koşullarının anlamlandırılmasına ilişkin bir bilinç durumuna erişilmesi gerekliliğinin anlaşılmasıyla gündeme gelir(Escarpit, 1992:7-10).

Edebiyat, dil ve insan olarak iki önemli toplumsal unsur üzerine yeniden bir üretim yapması yoluyla toplumsalla ilişkisini ortaya koyar. Edebiyat sosyolojisi ise, edebiyat alanının toplumla ve toplumun öğeleri olan insanlık durumlarıyla ilişkileri yerine, daha çok karmaşıklaşmış toplumsal ilişkiler üzerine analiz yapabilmekle ilgilidir(Coşkun, 2006: 405). Edebiyat sosyolojisi, edebiyat ve toplumun karşılıklı ilişkisinden doğan, edebiyatı ilgilendiren tüm toplumsal oluşumların çok daha geniş anlamda edebiyatın oluşum sürecinde etkilendiği

koşulları ve toplumla olan etkileşimini ifade eder. Edebiyat sosyolojisi, bu anlamda edebiyatın kendisi kadar yazarın eğiliminin- kişisel özelliklerinin, hayata bakışının- de üzerinde durulması gerektiğini öngörmektedir. Edebiyat sosyolojisinin eleştirelilik boyutunda anlam kazanması, özellikle 1960 ve 1970’li yıllarda meydana gelen yenilenme çabaları sonucu Walter Benjamin, Adorno ve Frankfurt Ekolünün edebiyat sosyologlarının bu süreçte edebiyat ve toplum arasındaki karşılıklı ilişki üzerinde durmaları sonucunda, edebiyat sosyolojisi için yeni bir zemin oluşmasının gündeme gelmesiyle mümkün olmuştur (Wechsel, 1996’dan akt: Cuma, 2009: 84). Yine de, bu eğilime daha derinden etki eden isimler Horkhoimer ve Adorno olmuştur. 1960’lı yıllardan sonra edebiyat eserlerinde “estetik” formu geri plana atılmaya başlamış; estetik biçimselliğin yerine “toplumsal yapı” mefhumu getirilmiştir. Bu eğilimde olanlar açısından edebiyatın sosyolojisinin mümkün olması, ancak onun ilişkili olduğu toplumsal durumlar, ekonomik ve siyasi süreçlerle olan ilişkisinin açıklığa kavuşturulması yoluyla gerçekleşebilir.

Edebiyat sosyolojisi ile edebiyatın sosyolojisi arasında temel bir ayırım yapmanın gerekliliği de aynı ölçüde önemlidir. Edebiyatın sosyolojisi, bir edebi eserin veya edebiyat alanına ilişkin birtakım sosyolojik çıkarımlarda bulunmayı ve edebiyatın toplumsalla ilişkisinin üzerinde daha çok durmayı ifade eder. Edebiyat sosyolojisi ise, edebiyat alanında daha yetkin bir dil kullanabilecek kabiliyetteki kişilerce yürütülebilir. Bu bağlamda, edebiyat sosyolojisi “edebiyatı bir görüngü” olarak ele almayı ve bu noktadan hareketle toplum fenomenine yönelmeyi ifade eder.

Edebiyatın sosyolojik olanaklılık çerçevesinde incelenmesinde tek başına var olabilecek bir edebiyat incelemesi gerçeğinden söz edilememektedir. Daha doğru ifade etmek gerekirse, edebiyat içinde geliştiği toplumun tezahürü olarak görülmelidir. Bununla birlikte, edebi eserlerin sosyolojik çözümlemesi yapılırken, tek başına toplumsallık nosyonuyla ilgilenmek de yeterli olmayabilir. İncelenen eserin yazarının hayata bakışı ve eserinde kullandığı dilin de aynı ölçüde dikkat edilecek unsurlar olarak üzerinde durulması gerekir. Edebiyatın sosyolojisi sayesinde araştırmacı, bir toplumun yapısal durumu hakkında anlatılanların gerçekliğe bağlılık derecesini mümkün mertebe ilişkilendirebilir. Böylelikle, edebi bir eserde anlatılan toplumsal boyutun gerçek veya gerçekdışı olarak ayırt edilmesi olanaklı hale gelir. Araştırmacı, bir eserde anlatılan “kurmaca bir toplumun gerçeklik derecesini” o toplumun kültürel formu üzerinden anlayabilir(Cuma, 2009: 82-92).

Sosyolojinin dinamik tabanı, edebiyat sosyolojisi için edebiyatın toplumsalla ilişkisi sonucu şekillenmesi sayesinde yeni bir anlama ulaşmayı da gündeme getirir. Edebiyat sosyolojisi de, bizatihi olarak toplum içinde üstlendiği rol sayesinde edebiyat ve toplum arasında birebir ilişkiler kurabilmeyi ve karşılıklı etkileşimler üzerinden yeni bir forma kavuşmayı sağlayabilmektedir. Böylelikle, edebi eserlerin toplumsal boyutta incelenmesi

sayesinde edebiyat eserlerinde hem bir toplumun yansımalarına, hem de daha özeldir bireyin sosyo-kültürel durumu hakkında metinsel bir analizle birtakım çıkarımlar elde etme olanağına erişilir. Dolayısıyla, edebiyat içinde geliştiği toplumdan etkilendiği ölçüde sosyolojiden yararlanırken; sosyoloji de toplumsal çıkarımlar elde etmede edebiyatın imkanlarından faydalanabilir. Edebiyat sosyolojisinin sağladığı imkanlarla edebi eserler sosyolojik açıdan incelenirken, eserde ele alınan kişiler, kullanılan semboller, temasal güç gibi belirlemeler toplumsal bir bakış açısıyla irdelenir(Aydın, 2009: 359-362).

Türkiye’de edebiyat sosyoloji bağlamında ortaya koyduğu katkılarla en önemli isimlerden biri haline gelen Berna Moran, edebiyatın tek başına bir gerçeklik olmadığı, daha ziyade edebiyatın toplumla ve toplumsal süreçlerle şekillendiğini ileri sürer. Bu ise, edebiyatın anlaşılabilmesi bakımından, edebiyat sosyolojisinin imkanlarından faydalanmakla mümkündür. Bir romanın anlaşılabilmesi, onun edebiyat ve toplum ilişkisi bağlamında ele alınmasına bağlıdır. Romanın anlaşılması süreci, onun gerisindeki toplumsal arka planı oluşturan toplumsal ve siyasal bağlamı anlamaya tekabül eder. Bu ise, hem o topluma ilişkin hem de yazarın görüş dünyasına bağlı bir bakış açısı geliştirmekle olanaklı hale gelir. Edebiyat sosyolojisinde, eserlerin analizi, bu gerekçeler bağlamında hem “dış yapı” hem de “iç yapı” bağlamlarının değerlendirilmesiyle gerçekleşebilir. Her iki bağlam da aynı ölçüde önemlidir (Alver, 2011: 63-70). Dolayısıyla, edebi eserlerin incelenmesi, özünde toplumsal bağlama ve eserin kendi öz yapısına ilişkin eleştirel bir bakış açısı geliştirilerek olanaklı hale gelebilir.

3.4. Polisiye Roman

Batı’da tarihsel ve toplumsal gelişmeler sonucunda ortaya çıkan polisiye roman, ilkin çeşitli sınıflandırılmalara tabi tutularak gelişim göstermiştir. Cinayet, şüphe, gerilim, korku, gizem ve dedektif romanları gibi terimlerle karşımıza çıkan polisiye edebiyat türü, en nihayetinde bir cinayetin ve buna bağlı gelişen olayların çözümü ekseninde suçluyu ortaya çıkarmaya çalışan veya polisi konu aldığı için genel anlamda polisiye roman olarak anılmaktadır. Polisiye roman, “okura bir sorunu sunan ve amatör veya profesyonel bir araştırmacının tündengelim metotlarıyla ulaştığı sonuçla sorunun çözümünü veren roman”dır(Symons, 1985’ten aktaran: Bayram, 2004: 6). Bu görüşte olanlar açısından, polisiye roman dedektif romanı çizgisine daha yakın görünür: Polisiye roman, karışık ve aynı zamanda müphem bir cinayetin çözümüne giden yolda akla ve inanca her şeyden daha fazla vurgu yapan bir edebi biçimi ifade eder(Moran, 2001:107).

Polisiye romanın tanımı konusunda oldukça farklı görüşler ileri sürülse de, başat ögenin suç ve muamma olarak kabul gördüğü gözlemlenmektedir. Polisiye roman metinlerinde sıklıkla bir cinayet ve buna bağlı gizem unsurunun eşlik ettiği katilin kim olduğu sorunsalı ve yine buna

bağlı olarak katili bulup ortaya çıkarma ekseninde dönüp dolaşan bir araştırma/soruşturma süreci söz konusudur. Polisiye romanın içeriksel açılımına ilişkin genel kanı, onun suç/cinayet ve suçlu/katil çerçevesinde şekillenen bir tür olduğu üzerinedir. Polisiye romanın tanımı konusunda yaşanan bölünmeler, söz konusu suçlu veya katilin tanımlanması durumunda da meydana gelir. Kimilerine göre suç, toplumda daha üst bir konuma erişme arzusu içinde olanların bu yönde verdikleri çabaların ifadesi olurken (Bernard Roloff ve Georg Seebler, 1997'den akt: Gezer, 2006:3); kimileri için, "suç, hangi politik sistemde olursa olsun, egemen güçlerin, toplumsal istikrarı sağlamak gerekçesiyle kendi sosyoekonomik sistemlerini korumak için icat ettikleri, asıl işlevi bireyin haklı ya da haksız isteklerine gem vurmak olan bir kavramdır" (Ümit, 2006:26). Polisiye yapıtlarda işlenen suç, çok geniş bir yelpazede değişiklik gösterebilir. Sıradan suçlardan daha kompleks suçlara, masum suçlardan daha korkunç suçlara ve hatta "siyasi çıkar ve tutkularla" tüm yaşamı ele geçirme adına işlenen suçlara kadar pek çok biçimde gerçekleşebilir(Üyepazarcı, 2008:26).

Bu çerçevede, polisiye roman, cinayet(suç), katil(suçlu) ve dedektif üçlüsü bağlamında şekillenen, katilin veya suçlunun kim olduğu sorusunun peşinde bilinmezliği aralamaya çalışan yapısıyla klasik dedektif romanı olarak hem diğer türlerden hem de kendi içinde diğer polisiye kurgulardan ayrılır. Polisiye romanın, asıl sorunun cinayet ve bu cinayeti işleyen kim olduğunu bulup ortaya çıkarma olduğu farklı bir zemine dayandığı düşünülmektedir. Bu noktada da, polisiye romanın kökenleri ve ortaya çıkmasında etkili olan nedenleri daha geniş bir perspektiften ele alma zorunluluğu doğmaktadır. Nitekim, burjuvazi iktidarının toplumda yarattığı ikilemler ve yer değiştirmeler, polisiye roman üzerinde de etkili olmuştur. Geçmiş düzenin kötü ama kahraman olarak kanıksanan uyarlamalar biçimindeki hikayelerinin kahramanlarının, zamanla kötü karakterlere dönüşmek zorunda kaldıkları görülmektedir. Ancak kahraman tiplerindeki bu yer değiştirmeler, çok keskin bir değişimi ifade etmez; daha çok ikili bir sürecin yaşandığını gösterir. Bu karakterler, tam anlamıyla ne feodal güçlere ne de burjuva sistemine karşı bir direnişin temsilçileriydi. Bunlar, daha çok feodal sistem ve gelişmekte olan burjuvazi gerçeğine yönelik "burjuva değil de popülist bir isyanın ifadesi" halindeydiler (Mandel, 1996: 19-21).

Polisiye romanın ilk örneklerinin olay kurgusu sıradan bir cinayet etrafında biçimlenirken, suç işleme ediminde bireysel tutkular ön planda tutulmuştur. Burada asıl amaç, cinayet olayı aracılığıyla okuyucuda merak uyandırma istemidir (Canatak, 2013:225). Bu arada 19. yüzyıla gelinmesiyle birlikte, basın özgürlüğünün ortaya çıkması ve bunun sonucunda suçun kamuoyundan saklanamaması gerçeği suç artışının boyutlarını ortaya koyması bakımından ayrıca önem taşımaktadır. Böylelikle, cinayetin insanları daha çok ilgilendirmesi kaçınılmaz olmuştur. Thomas de Quincey 1827'de yazdığı "On Murder Considered as One of The Fine Arts" (Güzel Sanatlardan Biri Olarak Sayılan Cinayet Üzerine) adlı denemesinde, 'meraklılar ve

amatörler' arasında cinayetten zevk alınmasını ve dedektif romanlarının daha fazla üzerinde durulmasını öneriyormuşçasına polisiye romanın önünü açmıştır (Mandel, 1996:24).

Böylelikle polisiye romanın ilk örnekleri 18. yüzyılın ikinci yarısı ile 19. yüzyılın ilk yarısında ortaya çıkmaya başlamıştır. Polisiye kurguda ilk eser, Amerikalı Edgar Allan Poe'nun 1841 tarihli "Morgue Sokağı Cinayeti" adlı kitabıdır. Poe'nun ardından Emile Gaboriau ve Arthur Conan Doyle polisiye edebiyatın önemli isimleri haline gelir (Üyepazarcı, 2008). Polisiye roman, ilkin üst sınıfı temsil eden gruplara özgü bir gelişme göstermiştir. Nitekim, edebiyat ürünleri maddi alım gücüyle yakından ilintilidir. O dönemde de kitap alıp okuyabilmek belli bir maddi olanağa sahip olmayı gerektirdiğinden, polisiye romanlar da zenginlerin ulaşabileceği bir tür olarak yerini almıştır. Halkın suça ve hatta kanlı cinayetlere duyduğu ilgi, başlangıçta üst sınıfa ait görülen bu ürünleri zamanla halk kesiminden insanların da alımlayabildiği bir gelişmeye dönüştürmüştür. Ayrıca, yine bu dönemde okuma yazma bilenlerin sayısındaki artış, gazete okuma sayısındaki artışı da beraberinde getirdiği için, gazeteler salt cinayet haberleri yazmaktan tefrika roman yayımlama yoluna gitmiştir. Gazeteler, böylelikle tefrika romanı yazmada uzmanlaşırken, aynı ölçüde suça yönelik akıl yürütme ve soruşturma süreci gibi konularda da giderek yetkinleşmeye başlamışlardır. İlk tefrika polisiye romanların yazılmaya başlanması ve böylece yazınsal desteğin de sağlanmasıyla 'tefrika roman'ın polisiye romanın ortaya çıkışındaki rolü belirginleşmiştir (Üyepazarcı, 2008:38-39).

İki Dünya Savaşı arasındaki dönemde, polisiye edebiyatta "sorun" veya "oyun" romanı olarak nitelendirilen bir edebi tür gelişmeye başladı. İngiltere'de başlayan bu tür, sonraları ABD ve Fransa'da gelişme göstermeye devam etti. Sorun romanda, olaylar belirli sınırlar dahilinde ele alınır. Türün önemli isimleri arasında, Agahta Christie, G.K. Chesterton, Dorothy Sayers ve daha pek çok önemli yazar sayılabilir. Bunların hepsi de, kısmen katı kısmen de geçişlilik gösteren bir zeminde kurguladıkları olaylarda "cinayet ve cinayetin kimliği arasında" bağ kurmuşlardır (Vanoncini, 1995: 36-37).

Edebi eserleri anlamada, edebiyatın kendisi kadar toplumsallık boyutunun da dikkate alınması gereklidir. Bunun polisiye roman açısından geçerliliğinin, ancak polisiye romanın Altın Çağ'ını niteleyen gelişmelerin anlamlandırılmaya çalışılmasıyla mümkün olabileceği düşünülmektedir. Gerçekten de Altın Çağ, 1929 ekonomik bunalımının toplumsal ve ekonomik açmazlarının yoğun olarak yaşandığı İngiltere'de ve Birleşik Amerika'da gündeme gelmiştir. Emperyalist güç savaşı ve kapitalist ilişkilerde yaşanan ekonomik çoğalma, iktisadi hareketlilik, sömürgecilik etkinlikleri, sınıflar arası aşırı rekabet, yoksulluğun artması gibi daha bir çok meydana gelen gelişme yaşanan kriz durumunu ifade eder niteliktedir.

Tüm bunların, bizatihi olarak polisiye edebiyattaki yansımaları veya izdüşümleri, dönemin usta isimlerinin dedektif romanlarındaki geleneksel suç çözümü kurgusunu değişen toplumsal koşullara uygun hale getirerek devam ettirme çabaları biçiminde görülebilir. Daha

doğrudan bir belirlenimle, bu yazarlar önceleri “Kim yaptı?” biçiminde kurguladıkları yapının içerisine şaşırtıcı öğeler eklemeye çalışmışlardır. Bu bağlamda, Agatha Christie, Dorothy Sayers, Margery Allingham ve Ngaio Marsh dörtlüsü bu yönde verdikleri çabalar sayesinde bu eğilimin en önemli isimleri haline gelirler. Bununla birlikte, kurgulardaki sadeleştirme eğilimlerinin bu dönemin yarattığı karmaşık toplumsal gelişmeler içerisinde boğulan bireye bir tür kaçış ve rahatlatma sunma amacına yönelik olduğu ifade edilebilir. Polisiye roman, böylelikle içinde bulunduğu toplumsal süreci yansıtırken, ayrıca düzenin içindeki tüm çarpıklıkları ve karmaşıklıkları kendi diline çevirmenin de bir yolunu her daim bulmaktadır: Rex Stout’tan Simenon’a, suç kendisi olmaktan çıkarak, daha özelden toplumsal boyutlarıyla birlikte ele alınır hale gelir. Özellikle, Simenon’un eserlerinden, bir yandan kırsalda yaşayan insanların yaşam biçimleri hakkında fikir elde edilebilmesi, daha özelden ‘Bella’nın Ölümü’ adlı kitabında bir suç ve suçluluk psikolojisinin görülebilmesi bu eğilimin yansımaları olarak görülebilir (Varım, 2016:24-26).

ABD’de sorun romanının gelişimine bakıldığında, “Western Story” ile eşgüdümlü gelişen “dime-novels” (on sentlik veya on paralık öyküler) ve sonraları “pulp” (kâğıt formatlı hamurlar) adlı basit öykülerin kahramanlarına dönüşen kovboyların suçla ve suçlularla mücadelesini görürüz. Hammett ve Chandler, S.S. Van Dine, Earl Derr Biggers, John Dickson Carr, Ellery Quenn gibi isimler ve bunların yarattığı tipler okuyucu tarafından büyük bir ilgiyle karşılanmıştır. Giderek karmaşık hale gelen dünya sistemi içerisindeki yer değiştirmeler, polisiye edebiyatta cinayetin akılcı çözümlenmelerle açıklığa kavuşturulmasını engeller hale gelmiştir (Vanoncini, 1995:50-56).

1920 yıllarına gelindiğinde, polisiye edebiyatta katı bir yapının hüküm sürdüğü görülür. Bu dönemde, “hard boiled” yani “kara roman” olarak bilinen tür herhangi bir kurala bağlı kalmaksızın gelişmeye başlamıştı. Bu tür, gerçek anlamına 1930’lu yıllarda Black Mask (Kara Maske) dergisi ile kavuşmuştur. Dashiell Hammett ve Raymond Chandler gibi bir çok yazarın önderliğinde, toplumsal gerçeklerle daha yakından ilintili suç olaylarını ele alan polisiye öyküler yazılıyordu (Üyepazarcı, 2008:120-121).

Dedektif romanında mevcut düzenle uyumluluk göze çarparken, kara roman toplumsal yaşamın görünmeyen gerçeklerini tüm çıplaklığıyla yansıtır ve daha başka kaygı durumlarına işaret eder. Edebi anlamda kara romanın hak ettiği yere ulaşmasını sağlayan Dashiell Hammett olmuştur. Kara roman, bir polisiye roman türü olmasının ötesinde, suç mefhumunun gerisindeki toplumsal ve bireysel koşulların suçla ilişkisini açığa vurur. Suç, kendisi olmanın dışında, yıkıcı bir toplumsal aklı işaret eder. Kara romanda cinayet bizzat tasarlanan bir şey haline gelir; suçlu ise edilgen değil, tam tersine aktif bir rol üstlenir (Vanoncini, 1995:13-19). Böylelikle, kara roman türünün kurgusu, “katil kim?” romanlarındakine benzer bir cinayet çözümlenme süreci

ekseninden uzaklaşır. Bu tür romanda, olayları anlatan karakterin yaşamsal durumu da belirsizdir (Üyepazarcı, 2008:121).

Kara roman, kent yaşamının karmaşıklığı ve 20. yüzyılın sanayi ülkelerinden geriye kalan bazı yerlerin kırsallığı hakkında genel bir görüş sağlarken, sorun romanda eksik kalan toplumsal gerçeklikler boşluğu doldurulmuş olur (Vanoncini, 1996:61-63). Bununla birlikte kara romanda, suç kavramı göreceli hale gelir ve hak elde etme ritüeli belirsizlik durumuna dönüşür. Bunun bizatihi gerekçesi olarak, kara romanın içinde doğup geliştiği dönemin tarihsel ve toplumsal koşullarıyla olan yakından ilişkisi gösterilebilir: Kara roman, Fransız Devrimi sürecinin yarattığı karmaşık ve karamsar toplumsal koşullar içerisinde ortaya çıkmış; “esrareniz şatolarla” ve korkunç suçlarla örülmüş ‘gotik’ bir edebi yazın türüdür (Mandel, 1996:8-9).

Kara roman ile Altın Çağ polisiye romanları arasındaki bir başka ayrım ise, suçun niteliksel değişimi üzerinedir. Altın Çağ polisyelerinde suç, toplumsalın dışında ele alınan bir şey halindeyken, kara romanla birlikte toplumsal gerçekliklerle ilişkisi içinde resmedilir. Toplumsal yaşamda cereyan eden ve suça ilişkin tüm etkenler bizzat eserlerin içerisine dahil edilir: “Sistemin çelişkili yapısı, roman karakterlerinin düalist ve yabancılaşmış özellikleriyle” uygunluğu içinde ele alınmaya başlar. Bu haliyle kara romanın, toplumsal yaşamdaki çelişkili düzenin açmazları üzerinden gerçekçi bir temel kurmaya çalıştığı ileri sürülebilir (Varım, 2016:29-30).

Suçun anlamı ve kapsamının değişimi, polisiye roman türünde de değişime yol açtı. Milyonlarca insan gündelik yaşamlarında karşılaştıkları hırsızlık, gasp, sokak mafyaları, cinayet ve daha birçok suç tipiyle zaten bütünleşmiş halde yaşıyordu. Bu insanları küçük entrikalar ya da birtakım korkularla beslemek olanağı geçerliliğini yitirdi. Otuzların sonu ile kırkların başında, örgütlü suç giderek yaygınlaşırken, suç örgütü de meydana gelmeye başladı. Dolayısıyla, bu yeni toplumsal koşullar polisiye edebiyatta da yeni bir türü, polis gücünün tüm boyutlarıyla kullanıldığı bir türü beraberinde getirdi. Örgütlü suçun ulaştığı boyutlar yeni yasa uygulama yöntemlerini sadece gerçek yaşamda değil edebiyatta da zorunlu kıldı. Böyle bir süreçte, tek bir beyin gücünün birden fazla cinayeti aynı anda çözmesi pek mümkün olamayacağı gibi, giderek cinayetin nedeni ve zamanının saptanması konusunda daha kesin veriler sağlayan adli tıp mekanizmalarının gelişmesi de bu sürecin hızlanmasına yol açtı. Tüm bu gelişmeler, polisiye dedektiflerin tipik çözümlerinin yerine, her türden kaynağı kullanabilecek polis müfettişlerin gelmesini gündeme getirdi. Bu doğrultuda, polisiye romanda tüm bu gelişmeleri yansıtabilen gerçek öncü ise “Freeman Wils Crofts” ve tiplemesi “Müfettiş French” oldu (Mandel, 1996:74-76). Polisin, bir anda tür içindeki yükselişi sadece maddi gelişmelerle açıklanamamaktadır. Polisiye romanda, suçlunun bulunup ortaya çıkarılmasıyla düzenin sağlanması gerekçesi arasındaki ilişkisel boyutta duran polis, halkın gözünde adaleti

koruyan ve suç karşısında düzenin savunuculuğu yapan bir konuma yükseltilir. Burjuva yaşamındaki değişiklikler ve savaş sonrası devlete karşı gelişen olumsuz bakışın ortadan kalkmasıyla birlikte polis, burjuva çıkarlarıyla uygunluğu içinde toplumda iyinin ve doğrunun temsili anlamına gelmeye başlar. Polisin dedektif romanlarında aldığı yeni temsili biçim bu gerekçelerle gündeme gelmiştir.

İki dünya savaşı arası döneme gelindiğinde, suçun kapsamının halkın içinde gelişen suçtan, devlete karşı gelişen suça doğru yer değiştirdiği görülür. Artık, suç işlemenin gerekçeleri arasında kişisel amaçlar ve çıkarlar değil, devletin kendi gücünü meşrulaştırmasını sağlayan devletin ajanları ya da casusları olarak suç işlemek bulunmaktadır. Casus romanları olarak nitelendirilen bu yeni tür, bu yöndeki gelişmelerin sonucunda doğmuştur. Polisiye romanda, tam da bu noktada, düşman ve dost kavramı, kendi ve kendisi olmayana tabi tutularak, ülkeler arası suç yine ülkelerin kendi casus ya da ajanlarının yeteneği ve zekası ile çözüme kavuşuyordu. Bu tür romanlarda, tam bir başarı elde etmek için aktörlerin yine teknolojiye uzmanlaşmış ve çok iyi örgütlenmiş olmaları gerekiyordu. Ayrıca, toplumsal yapıda meydana gelen tüm gelişmelerle-makineleşme ve teknolojiye yaşanan yükseliş sonucu emtia çeşitliliğinin giderek bir tüketim halindeki topluma ve böylelikle de bireysel yabancılaşmaya yol açması gibi etkenlerle-birlikte bir önceki evrenin polis ve dedektif gücü, bu yeni süreçte yeni bir boyut olarak fantastik bir biçimde üst kahraman haline geldiler.

Casuslar ve/veya ajanlar devletin gücünün ve aşılmazlığının sembolü olarak Soğuk Savaş dönemine kadar var olabildilerse de, suçun bağlamı içinde yeni bir tür olarak mafya suçlarını ele alan romanlar da bir yandan gelişmeye başladı. Çünkü Soğuk Savaş döneminde casuslar, bizzat devleti koruyan ama devletin sistemine çoğu yerde inanmayan ironik bir yapıya büründüler. Böylelikle düzeni simgeleyen ve devleti meşrulaştıran karakterlerden, yeniden bireysel hazlar peşinde çıkarları uğruna suç işleyerek kanunu çiğneyen karakterlere geçiş yaşanmaya başladı (Bayram, 2004:13-14). Böylelikle, toplumsal gelişmelerin edebiyata yansımaları, devrim halindeki bir polisiye edebiyat gerçeğinde, kahramanlık nosyonunda yaşanan geçişler ve değiştirmeler üzerinden okumak mümkün hale gelmektedir.

Yazınsal nitelikte olan tüm bu gelişmelerin, bizatihi olarak toplumsal gelişmelerle koşutluk içinde gerçekleştiği görülmektedir. Özellikle, suç artışının kentleşme ile olan organik bağı, bir anlamda kentlerde yaşayan insanların bastırılmış tutkularının bir tür dış vurumu olarak nitelendirilebilir. Kentleşme, sadece işgücünün yoğunlaştığı yerler olmaktan daha geniş bir açılıma ihtiyaç duymaktadır. Çeşitli insan duygularının(tutku, aşk, nefret, hırs, intikam, cinayet, yalnızlık, vb.) tek bir kentsel alanda iç içe geçmesi sonucu suç türlerindeki artış yaşam alanlarındaki tehlikeye işaret etmektedir (Üyepazarcı, 2008:39).

3.4.1. Batı'da Polisiye Edebiyatın Gelişim Sürecinde Toplumsalla İlişkisi ve İdeoloji Sorunu

Polisiye edebiyat, bir burjuva ideolojisi olarak burjuva toplum anlayışının bencilliğini ve ötekini dışlamayı ve hatta dışlayamadığı yerde onu alt etmeyi bireyin özgürlüğünü ölüm sürecine indirgemeye ve bunu yaparken de yaşamsal arzularını bir başkası üzerinden disipline etmeye çalışmaya çalışır. Böyle bir toplumda, birey suçluyla doğal olmayan bir özgürlük arayışı geliştirerek kendi ölümünü başkasının ölümü üzerinden gerçekleştirir ve böylelikle kendisinden kurtulmaya çalışır. Ölümden ölümsüzlüğe geçiş, başkalarının ölümü üzerinden hayatta kalma mücadelesine dönüşür. Bu geçiş, aynı zamanda iktidar elde etme arayışını da temsil eder. Ölüm, bir başkasının ölümünün suretiyle zevk almaya indirgenir. Bu duygulanım, insanın bencilliği ve tek olma arzusundan ileri gelmektedir. Böylelikle, öldürme isteği "hayatta kalmanın en alt biçimi" haline gelir (Canetti, 2014: 245).

Bireyselliğe yapılan vurgu, kendi ve öteki ayrımı arasında kurulan belirsizliğe işaret ederken, kişinin kendi bireysel yok oluşlarının sınırında başkasının bireysel yok oluşu durur. Kendisi yerine başkasını ortadan kaldırmakla sağlanmaya çalışılan bireysel özgürleşim doğrultusundaki yok etme ritüeli, ölümsüzlüğün eşliğinde gezinen yabancılaşmanın vazgeçilmez bir unsuru haline gelir (Bauman, 2012:48-49). Bir anda polisiye romanda, ölüm başka her şeyden, hatta yazarın yöneliminden bile üstün hale gelir. Ölümün gerçek anlamda temsilinden bahsetmek bile mümkün değildir.

Polisiye romanda ölüm, şiddet unsurundan yalıtık olarak gerçekleştirilemediği gibi, tüm ayrıntısına kadar detaylandırılan, bir tür incelikleşmiş emtia haline gelir (Mandel, 1996:61). Modern dünyada anlamı değişmeye başlayan ölüm, polisiye romanla birlikte ölümden kaçmaya doğru evrilir. Ölüm, artık kaçınılmazlığın ucunda, modern yaşamın şansa bağlı yaşama serüveni ile bağdaştırılarak bir tür "belirsizlik mantığı"¹na itilir. Aslında, ölümü dışlama ya da en azından görmezden gelmeye çalışma hemen her çağda var olan bir eğilim olmuştur. Franz Borkenau'nun da belirttiği gibi; Yahudilik anlayışında ölümsüzlük kişinin ölümüyle topluma geçerken; Helenik anlayışta, kahramanın ruhunun ölümsüzlüğü ile görmezden gelinen ya da dışlanan bir şey haline gelir (Borkenau, 1965'den aktaran; Bauman, 2012:40). Ancak, modern dünya ile birlikte, ölüm tüm bu anlamlarının dışına çıkarak, başka türden bir şey gibi ve hatta hükmedilecek bir şeymiş gibi öldürülemeyen ama başkasının ölümü üzerine inşa edilen bir

---

¹Agamben, bu ifadeyi; çıplak hayatın siyasallaştırılmasının modernliğin belirleyici olgusunu oluşturduğunu ileri sürerek, klasik düşüncenin siyasal felsefi kategorilerinin radikal bir dönüşüme uğradığı gerçek bir "belirsizlik mantığı"na girdiklerini ifade etmede kullanır. Daha fazla ayrıntı için bakınız: Agamben, G. (2000). *Kutsal İnsan: Egemen İktidar ve Çıplak Hayat*. (Çev. İsmail Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

metaya dönüşür: “İdeal ölüm”, birdenbire üstesinden geline ölüm haline gelir (Thomas, akt. Ünal: 2011:126).

Polisiye roman, sadece ölümün metalaşmış biçimine vurgu yapmaz, fakat aynı zamanda sanatın özünün ve sanatçının eğiliminin de çıkarlar üzerinden ilişkilendirilmesini sağlar. Burjuva toplumunda sanatın özü ya da sanatçının yönelimleri arasındaki ilişkisellik, her şeyin bir anda emtia haline gelmesi noktasında açığa çıkar: “Üretenle yoğaltan arasındaki her türlü doğrudan ilişki ortadan kalktı ve bütün ürünler alınıp satılmak üzere belirsiz bir pazara sürüldü. Böyle bir dünyada sanat bir ‘meta’, sanatçı da bir ‘meta üreticisi’ oldu (Fisher, 1974:67-68). Böylelikle, dünyanın bir çok köşesinde bu ürünleri okuyan(tüketen) insanlara, ölüm ve de cinayete bağlı ölüm, masum bir zevk ve kaçış unsuru olarak dayatılır; ölüm “şeyleş(tiril)me”² sürecine indirgenir. Bu öylesine bir şey haline gelir ki, “kendisi yozlaşma durumundaki bir toplumu ve yok olan her şeye, yani merhamete, neşeye, dolayımsızlığa, güzelliğe-dünyanın görünürlük kazandırılmış anlamına” (Bewes, 2008:15) hasret kılınan beyhude bir özlemi niteler. Gündelik yaşamın tümüne sirayet eden bu bütünsel şeyleşme durumunun polisiye edebiyattaki temsili, bireysel bütünlüğün ortadan kaldırılması sürecinde ölümü ana karakter haline getirmesidir. Bununla birlikte, modernite ölümü tam anlamıyla ortadan kaldıramayacağı için, bunu başa çıkılabilecek küçük parçalar haline getirerek, akla uygun düşecek bir yöntem belirlemeye çalışmakla yapmıştır. Ölümün kendisi gibi, ölümden korkmanın da tüm insani duygulanım süreçlerini ortadan kaldırıp, bu şekilde “onu bir eğlence aracına dönüştüreceği uzlaştırıcı güç ve alan”ları (Porter, 1981:260) yarattığı yerde polisiye roman yükselmiştir.

Broch’un da ileri sürdüğü gibi, toplumsal yaşamın tüm yüzeyleri içerisinde, bireysel ve toplumsal var oluş ve davranışların özünde bu türden bir “karşılaştırmalar sistemi” yaratılır. Böylesine irrasyonel bir sistem, her türden kötülüğü salık vererek toplumsal yaşamı derinden sarsar: “[...], güzel bir araba maskesi altında gizlenen ölüm modernlik, özgürlük ve simgeler dünyasında yaşamı temsil etmektedir(...) İnsan-bir kez daha Baudelaire’in şiirini anımsarsak- ‘Simgeler ormanında’ yolunu şaşırılmış bir çocuktur” (Kundera, 1989:74-76) Modern dünyada, bireysel ölüm bir türlü gerçekleşemiyorsa, bunun bizatihi gerekçesi insanlığın içine düştüğü umutsuzluk durumudur. Nitekim, “ölmeye muktedir olamamanın çaresizliği ve tam anlamıyla ölememek” (Kierkegaard, 1983’ten aktaran: Akış, 2015:162) insanı umutsuzluğun içerisine sürükler. Modern dünyada polisiye romanın modernlik ve yeni ölüm algısıyla kurduğu ilişkide ölüme ve ölümlülüğe karşı gelişen anlamsal kaygılar, umutsuzluk içerisindeki insanların ölümü yok etme arzusunun cinayete tatmin edilmesi aracılığıyla ortadan kalkar.

---

² Marx, şeyleşme kavramının yabancılaşma, nesneleştirme ve meta fetişizmi gibi süreçlere indirgendiği bir kavram olduğunu belirtir(Bewes, 2008:24). Detaylı bilgi için bakınız:Marx, K. (1990). *Capital: A Critique of Political Economy*.(Çev. Ben Fowkes).Cilt: 1. Harmondsworth: Penguin, s.165; Türkçesi, çev. A. Bilgi, Ankara: Sol, 2000.

3.5. Türk Edebiyatında Polisiye Roman

Türk edebiyatında romanın ortaya çıkışı, bizatihi olarak Türkiye’de yaşanan toplumsal dönüşümün ifadesi olarak anlam kazanır. Roman, Türk edebiyatına 19. yüzyılda, Tanzimat’la başlayan Batı ile artan yakın ilişkiler sonucu girmiştir. Bu nedenle, Türkiye’de roman türünün gelişimine ilişkin bir bakış açısı geliştirmek, özünde Türkiye toplumunun Batı’ya yakın olma arzusu sonucunda gelişen “toplumsal ve siyasal değişim” ve dönüşümleri anlamakla mümkün olmaktadır. Bu açıdan, Türk romanını belirli dönemlere ayırarak inceleyen Moran(2001), ilk dönem romanlarında geneli itibarıyla bir tür “öğreticilik misyonu” ile hareket eden roman anlayışının etkili olduğunu gösterir. Bu dönemde roman, eğitici bir güç olarak görülmüş ve bu yönde kullanılmaya çalışılmıştır. İkinci dönem romanları ise, daha çok tarihsel, ekonomik ve siyasi etkenlerin, yaşanan toplumsal oluşumların edebiyat üzerindeki belirleyiciliğini nitelendirmektedir.

Türk romanı içinde geliştiği toplumsal süreçlerden etkilenecek şekilde şekillenmiştir. Gerçekten de, Türk romanının gelişim çizgisine bakıldığında çeşitli düşünce akımlarının, ideolojilerin etkilerini görmek mümkündür. “Baticılık, Türkcülük, Marksizm, Liberalizm, İslâmcılık, Kemalizm” vb. bir çok eğilim romanlar üzerinden görülebilmektedir. Dolayısıyla Türkiye’de roman gelişimi açısından şöyle bir ayırma yapılabilir: Düşünsel akımlar, siyasi gelişmeler ve dış dünya gerçeği. Türk romanı, tıpkı toplumsal süreçlerde yaşanan değişimlerin dönemsel olarak belirlenebilmesi bağlamıyla koşutluk içinde birtakım bölünmelere uğramıştır diyebiliriz. Nitekim, 12 Mart muhtırası, 12 Eylül askeri müdahalesi, “Milli Mücadele”, “İkinci Dünya Savaşı” gibi siyasi olaylar, hem Türkiye’nin toplumsal yapısında hem de edebiyatta romanın gelişimi sürecinde önemli değişimlere yol açmıştır (Alver, 2011:67-69). Türk romanının tarihsel ve toplumsal gelişim süreci, sadece toplumsal gelişmelerin değişime uğraması sonucunda şekillenmemiştir. Yazınsal alanda yaşanan değişimlerin de romanın gelişimi üzerinde yönlendirici ve belirleyici etkileri olabilmektedir. Nitekim, tarihi bir eksenle, Türk edebiyatında değişim süreci toplumsal ve yazınsal açıdan değişimin yaşanmasıyla gündeme gelmiştir. Edebiyatta bu değişime yol açan ve bu süreçte belirleyici olan iki önemli bağlam bulunmaktadır. Bunlardan ilki, İslâm dini ve bunun sonucunda gelişen Doğu medeniyetine giriş; ikincisi ise, Batı medeniyetine girişle başlayan değişimler ve dönüşümlerdir(Çetişli, 2016:229). Bu bağlamda en büyük değişim ise, Tanzimat(1839) sonrası Türk edebiyatında görülecektir.

Tanzimat sonrası Türk edebiyatı, bir medeniyet krizi ortamında doğup gelişmeyi ifade eder. Bu süreçte, Batı’nın değerlerine verilen önem sonucu, siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel vb. tüm alanlarda birtakım değişimler başlamıştır. Dolayısıyla, bu değişim toplumsal yaşamda olduğu gibi edebiyat alanında da birtakım dönüşümlerin yaşanmasına, “yeni bir edebiyat oluşumuna” sebebiyet vermiştir. Bu dönemde, Batı’daki edebi akımların derecesine nazaran

daha sınırlı olsa da, bazı yeni düşünce akımlarının oluştuğu ve Türk edebiyatında bu yeni düşünce eğilimlerinin belirleyici olduğu görülmektedir. Bunun sonucunda, Tanzimat edebiyatında ayrışmalar ve hatta bölünmeler gündeme gelir: Tanzimat Edebiyatı 1 (Birinci Nesil), Tanzimat Edebiyatı II (İkinci Nesil), Fecr-i Âti, Nev Yunanilik vb. bunların başlıcalarıdır(Çetişli, 2016: 229-230).

Bu tarihten sonra, ikinci bir değişim Cumhuriyet dönemi sonrasında gündeme gelir. Bu dönemin edebi anlayışına bakıldığında, Türk edebiyatını belirleyen ve ona yön veren Tanzimat dönemindeki türden akımlar değil, daha ziyade eğilimler olduğu görülür. Milliyetçi-Türkçü Eğilim, Marksist Toplumcu Eğilim, İslâmci-Mistik Eğilim, Memleketçi Eğilim, Modernist-Postmodernist Eğilim bu dönemin balıca eğilimlerini ifade etmektedir(Çetişli, 2016: 230).

Türk romanı açısından da benzer bir bölünmeden söz edilebilir. Moran(2001:9-11), Türk romanının 1950'lere kadar olan sürecini birinci dönem, 1950'lerden 1980'li yıllara uzanan süreci ikinci dönem olarak nitelendirir. Türk romanının 1950'lere kadar olan süreci, aslında Doğu-Batı sorunsalı yönünde gelişen eğilimleri ifade etmektedir. 1950'li yıllar, Türk romanında Anadolu romanının kemikleştiği, Cumhuriyet döneminin getirdiği toplumsal sınıflaşma, tahakküm ve sömürü sonucu eşitsizliğin hüküm sürdüğü toplumsal açıdan sorunlu bir sürecin yansımaları olarak anlam kazanır. 12 Mart döneminin romanlarına bakıldığında, aslında Anadolu romanlarıyla eşgüdümlü olarak benzer bir dil kullandıkları, aynı toplumsal soruna odaklandıkları görülür. Yani, Anadolu romanlarına yol açan "haksız düzene isyan, sömürüye başkaldırı" bu dönemde de kullanılan toplumsal unsurlar olarak göze çarpar. Ancak, arada küçük bir ayırım noktası bulunmaktadır: 12 Mart dönemi romanlarında, daha önceki dönemin aksine toplumsal başkaldırı artık köylerin kapsamının ötesine geçerek büyük şehirlere geçmiştir. 1960 ve 1970'li yıllar, toplumsal karmaşanın büyük kentler düzeyinde gerçeklik kazanmasının ifadesi olurken; bu dönemin romanlarında isyan ve başkaldırı bizzat kullanılmasa da, bu başkaldırının toplum nezdinde bastırılmasının ardındaki sürecin aktarılmaya çalışıldığı görülür.

Türk romanında bu türden toplumsal unsurların kullanılmasına neden olan veya etki eden koşullar geniş kapsamlıdır. Ancak, 1960'lı yılların toplumsal açıdan getirdikleri mümkün mertebe şu şekilde izah edilebilir: Kapitalistleşmenin yavaş bir biçimde gelişmeye başladığı bu yıllar, toplumsal sınıf oluşumunun ve böylelikle de toplumsal yaşamdaki çelişkilerin arttığı bir süreci ifade eder. Bu sömürü karşısında baskı ve engellemelere maruz kalan sınıflar, giderek bilinçlenmeye başlar. Bu bilinçlenme süreci kitleler nezdinde bir tür bilinçsel uyanışın gerçekleşmesini sağlar. Özellikle, 27 Mayıs Anayasası'nın getirdiği basın özgürlüğü, sendikal haklar, üniversite özerkliği konusunda sağladığı imkanların bu kitleleşen uyanış konusuna ortam hazırladığı ileri sürülebilir. 1960'lı yıllardan beri süregelen anlayış, topluma verilen bu geniş haklar sonucu gelişme gösteren sol kesimleri ezme çabasına dönüşmüştür. Böylelikle, 12 Mart

askeri darbesi, toplumsal uyanışa darbe indirmek amacıyla gerçekleştirilen şiddet ve baskı uygulamaları olarak ifade edilebilir. Toplum, giderek çok büyük bir şiddet ve baskı ortamına maruz bırakılmıştır. Dolayısıyla, edebiyat ve toplum arasındaki karşılıklı ilişki dikkate alındığında, edebiyatın bu toplumsal boyut ve geçiş sürecinden etkilenmemesi kaçınılmaz olmuştur. Ancak, bu dönemin romanlarında söz konusu bu toplumsal boyut, baskı ve şiddetin özgürlükleri yok etme arayışında kullanılması gerekçesiyle doğrudan aktarılamaz. Edebiyat alanının, toplumsal belirlenimden ayrı hareket etmesinin önünde siyasal baskı ve sansür uygulamaları engel oluşturmuştur. Böylelikle de, bu dönemin romanlarında toplumsal sorunlar daha çok örtük bir biçimde veya kurmaca olarak yansıtılmaya çalışılmıştır(Moran, 2001: 12-13).

Toplumsal açıdan olduğu gibi, edebiyat alanı açısından da aynı dönemsel belirlemelerin geçerli olduğu tezi, Türkiye’de kesin çizgilerle ayrılan dönemsel olay ve olguların belirleyiciliğinde aranabilir. Nitekim, 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle gelen yeni süreçte Türk romanında yeni bir arayış gündeme gelir: “Yenilikçi roman”. 1980’li yıllar, Türk edebiyatında roman anlayışı açısından köklü bir değişimin yaşandığı yıllardır. Yazınsal alandaki bu değişim, toplumsal alanda da köklü bir değişimin yaşanması sonucu gündeme gelir. 12 Eylül askeri darbesinin, Türkiye’de sol kesimleri sindirmek, toplumsal geri duruşu sağlamak ve topluma sağ değerler yüklemek doğrultusunda yeni bir yön çizme amacıyla yarattığı etkiler toplumsal açıdan büyük bir değişimi ifade eder. Devlet, tüm bu amaçlarına ulaşma yolunda çok ciddi, aşırı ve keskin uçlu eylemlerde bulunmuş, halk kesimleri toplumsal ve siyasal anlamda sindirilmeye çalışılmıştır.

1980’li yıllar, solun gericilik anlamına geldiği, iş hayatında köşeyi dönme arayışlarının ve toplumda pragmatik eğilimlerin modernlik olarak sayıldığı ve bu yönde bir algının gelişmeye başladığı bir toplumsal düzeni ifade eder. Yaşanan tüm bu gelişmeler, Türk romanını da etkilemiştir. 1950’lere kadar olan süreçte, roman yazarları az ya da çok belli bir toplumsal görüşe sahip olduklarının bilincindeydiler. Ancak, 1980’li yılların roman yazarları toplumsal alanda meydana gelen karmaşa, siyasi ve ekonomik açıdan yeterli bir politika oluşturulamamasının getirdiği belirsizlik ortamında yazmaya çalışmışlardır. Dolayısıyla, bu dönemin yazarlarının roman anlayışında yazarların belirsiz durumları dikkat çeker. 1950’li yılların dönemin toplumsal anlayışına uygun biçimde geliştirdikleri “toplumculuk” nosyonunun tersine, 1980’li yıllarda yazarlar devletin belirsiz politikaları nedeniyle nerede duracakları konusunda bir ikilem ve hatta boşluk içindeydiler (Moran, 2001:49-50). Bu gerekçelerle, Türk romanında 1980’li yıllardan sonra görülmeye başlayacak yeni bir eğilim gündeme gelir. Gerçeklikle kurulan bağ, bu karmaşık dünyayı anlamlandırmada yetersizdir. Toplumsal açıdan yaşanan belirsizlik, edebiyatta da belirsizliğe yol açacaktır. Ancak, bu geçişte tek başına bir toplumsal gerekçe aramak da yetersiz bir bakış açısı geliştirmeye yol açabilir. Toplumsal yaşamda meydana gelen gelişmeler ve değişimler ve edebiyat alanında yaşanan değişimler

koşutluk içinde gelişme gösterir. Böylelikle, 1980'li yıllarla birlikte Türk romanında klasik anlamda gerçekçilik anlayışı önemini yitirmeye başlar. Bu sürecin ilk uğrak noktasını, aslında 1960'lı yıllarda Batı'dan çevrilen eserlerin yenilikçi roman anlayışına yön çevrilmesi gerektiği yönünde getirdiği yeni sürüklenmelerdir. 1960'lı yıllarda çevrilen eserlerden etkilenmeler sonucunda, "toplumcu gerçekçilik" nosyonunun terk edilmesi düşüncesi doğmuştur. Ancak bu yeni eğilimin gündeme gelmesi için 1980'li yılların toplumsal koşullarının ortaya çıkması gerekmiştir. 12 Eylül askeri müdahalesi sonrasında hem toplumsal alanda hem de edebiyat alanında yaşanan değişimler sonucu, bu dönemin yazarları gerçekliğin olduğu gibi aktarılması anlayışından uzaklaştılar. Böylelikle, edebiyatta "yenilikçi roman" (avant garde) yazarları ve onların yönlendirici güçteki romanları gündeme geldi. Orhan Pamuk, Bilge Karasu, Nazlı Eray, Pınar Kür gibi yazarların romanları, edebiyattaki bu yeni roman anlayışının en iyi temsilleri olarak gösterilebilir.

Bu yeni dönem, çoğu çevrelerce romanda postmodern eğilimlerin başladığı yönünde bir algıyı gündeme getirmiştir. Bu dönemin romanları tam anlamıyla postmodern roman kategorisinde olmamakla birlikte, postmodern çizgilerin kullanıldığı romanlar olarak değerlendirilebilir. Çünkü, bu yeni dönemin romanlarında postmodern edebiyat anlayışına uygun düşen "gerçekliği alt ediş" ve/veya "gerçeklikten kopuş" arayışı göze çarpar. Bu eğilim ise, yine 1960'larda batılı ülkelerde başlayıp hızla genişleyen postmodern eğilimlerin Türkiye'de ancak 1980'li yıllardan sonra toplumsal bir zemin bulabildiğini ve bu yöndeki çabaların ancak bu tarihten itibaren gündeme gelebildiğini gösterir. 1980'li yıllardan sonra Türkiye'de roman anlayışı, eski kalıplar yerine yeni bir anlayışla roman yazma anlayışının gelişmeye başlamasını ve böylelikle de edebiyatta fantastiğe, kurmaca dünyaya ve gerçeküstücülüğe eğilimi ifade eder (Moran, 2001:51-57). Dolayısıyla bu dönemin roman anlayışı, toplumsal yaşamı anlatmak yerine geri çekilme, içerik yerine "metinselleşme" boyutuna evrildi. Bu dönem romanlarında, özne yavaş yavaş ortadan kalkmaya, toplumsal unsurlar yerlerini "metinlerarasılık" bağlamına bırakmaya başladı. Bu değişim, dünyada genişleyen "küresel ideoloji" ile de koşutluk içerisindedir. Edebiyat alanında, tüm dünyada bir tür "kapanma" gündeme gelmeye başlar: Biçim arayışı, edebiyatın bütünlüğüne giden yolda en önemli eğilim haline gelir (Alver, 2011: 71).

Ülkemizde polisiye romanın gelişimi ise 1881 yılında, dönemin modernleşme çabalarının etkisiyle batılı eserlerin çevirileri ile başlamıştır. Polisiye roman türünde ilk çeviriler, toplumsal alanda yaşanan gelişmelerin sonucunda, daha çok Fransa'ya giden dönemin ilerici gençleri sayesinde batı ile yakınlaşmalar sonucunda doğal olarak Fransızca romanlardan yapılmıştır. Bu anlamda ilk çeviri polisiye roman Fransız yazar Ponson Terrail'den yapılan Paris Faciaları(1881) adlı kitaptır. İngilizce eserlerden yapılan çeviriler ise, ancak Latin harflerinin kabulünden sonra geçerli olabilmiştir. Özellikle Cumhuriyet'e kadar uzanan süreçte İngiliz-

Amerikan polisiye romanlarından yapılan çevirilerin ağırlık kazandığı görülmektedir. Bu dönemde yapılan çevirilerin nitelik açısından çok da iyi oldukları söylenememekle birlikte, bu çevirilerde daha çok melodram öğelerinin bolca kullanıldığı görülmektedir.

Polisiye roman, yayınevleri tarafından bir emtia olarak görülmüş, sadece getirisi olduğunda önem verilen bir tür konumuna indirgenmiştir. Türk edebiyatı da bu yazın türünü fazlasıyla küçümsediği için, başlangıçta polisiye roman edebi bir tür olmanın dışında kâr amaçlı üretilen popüler ve niteliksiz ürünler olarak algılanmıştır.

1908 ile 1928 yılları arası çeviri polisiye romanlar açısından önemlidir. 1908’de İkinci Meşrutiyet’in ilanından sonra basın faaliyetleri birdenbire artmış, böylelikle de polisiye roman çevirilerinde büyük bir artış meydana gelmiştir. Latin harflerinin kabulüne kadar devam eden bu süreçteki polisiye roman çevirileri, bir yandan Conan Doyle, Maurice Leblanc, Gaston Leroux, Allain-Souvestre ikilisi gibi yazarlarla, bir yandan da daha geriden gelen “dime novels” türü kitaplarla gelişmeye başlamıştır(Üyepazarcı, 2008: 518-538).

Türk yazınında ilk telif polisiye roman, çeviri polisiye romanlarla neredeyse aynı tarihlerde ortaya çıkmış olup, bu anlamda ilk telif polisiye eser, Ahmet Mithat Efendi’nin Esrâr-ı Cinâyât³ (1884) adlı eseridir. 1881 yılında ilk çeviri polisiye roman, 1884’te ise ilk telif polisiye roman yayımlanmış olsa da, polisiye roman yazma konusunda II. Meşrutiyet’in ilanına (1908) kadar büyük bir gelişme yaşanmaz. 1908’den sonra hem çeviri polisiye romanda ve hem de telif polisiye roman yazımında sayısal bir artış yaşandığı görülmektedir. Yine de niceliksel artışın yanında niteliksel bir gelişmeden söz edilemez.

II. Meşrutiyet’in ilanı ile birlikte, dime novels(on paralık öykü) denen tür popülerlik kazanmaya başlar. Bu anlamda ilk on paralık öykü dizisi olarak sayılabilecek eser, 1913 tarihli “Beyoğlu Cinâyâtı Serisi”dir. Bu türün Batı’daki en önemli kahramanları Nat Pinkerton, Nick Carter ve bunların benzerleri bir çok tipi Türk okuyucularının ilgiyle karşıladığı görülünce, kitapçılar dime novels kopyalarıyla dolup taşmaya başlamıştır. Türk yazarlar da, yaşanan bu ilginin akabinde, bu kahramanlara özdeş olarak “Türklerin Sherlock Holmes’ü Amanvermez Avni”, “Türk Arséne Lupin’i Nahit Sami” ve Şarkın Arséne Lupin’i Fakabasmaz Zihni” gibi tipler yaratmışlardır.

1914-1918 arası dönemde, Birinci Dünya Savaşı’nın yarattığı koşullar nedeniyle polisiye edebiyatın Batı’daki durağanlığıyla eş güdümlü olarak, Türkiye’de A. Sami’nin Tekgöz Simon(1917) adlı eserinden başka bir on paralık öykü dizisiyle karşılaşmamaktadır. Bu

---

³Bu romanın, pek bilinmeyen başka bir özelliği daha vardır: Roman tefrika edilirken, örtük olarak yönelttiği eleştirilerle gerçek bir kamu yöneticisinin suçunu ortaya çıkarmış ve dile düşen yöneticinin Avrupa’ya kaçmasına neden olmuştur. II. Abdülhamit dönemine dair yazan Paul Fesch, Abdülhamit’in “Son Günlerinde İstanbul” adlı eserinde, II. Abdülhamid’in saltanatının ilk yıllarında Türk basın hayatını incelerken, sansür baskısının inanılmaz boyutlara ulaştığını ve hatta ünlü mizah gazetesi Hayal’in kapatılmasını dile getirir (Üyepazarcı, 2008:142-143).

dönemin hemen arkasındaki en önemli gelişme ise, Server Bedi'nin Cingöz Recai adlı eseri olacaktır. 1908 tarihinde Latin harflerinin kabulünden 1928 yılına kadar uzanan süreçte, mevcut telif polisiye romanların çoğunun "onparalık öyküler" olarak yer edinen dime novels(1913-2000) türü çeviri polisiye romanların çok da iyi olmayan kopyalarından öteye geçemediği türden oldukları görülmektedir.

Bununla birlikte, ülkemizde telif polisiye romanların gelişimi, türün ilk yılları açısından ciddi edebiyatın polisiyeyi bir tür olarak görmemesi ve böylelikle de türün yeterince kanıksanamaması gibi edebi gerekçelerle durağan olmuşsa da, ilerleyen yıllarda telif polisiye romanda yaşanan olumlu gelişmeler türün kendi içinde yükselmesini sağlayacaktır. Yine de, 1908-1928 arası dönemde Ebüsüreyya Sami'nin "Amanvermez Avni", Hüseyin Nadir'in "Fakabasmaz Zihni", Yetvard Odyan'ın "Abdülhamit ve Şerlok Holmes" adlı kitabı ve Server Bedi'nin "Cingöz Recai"si gibi ortalamanın üzerinde olan eserlerin varlığından söz edilebilse de, bu dönemde telif polisiye romanlar bakımından çok da verimli bir süreç yaşanmamaktadır(Üyepazarcı, 2008: 133-148).

Polisiye romanın, ülkemizde gelişim sürecinde gösterdiği durağan yapının uzun bir süre devam ettiği gözlemlenmektedir. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, Osmanlı'nın yenilikçi eğilimlerinin daha ileri bir boyuta taşınmaya çalışıldığı, toplumsal alanın çeşitli biçimlerde daha fazla değişime uğradığı ileri sürülebilir. Bu süreçte, toplumsal yapıda birçok yeniliğin yaşandığı göz önüne alındığında, bu yeni sürecin polisiye edebiyat açısından toplumsalla ilişkisini açıklamaya çalışmak ayrıca önem taşır. Bu tarihten 1940'lı yıllara kadar olan süreçte, polisiye roman çevirileri, tıpkı bu toplumsal boyuta bağlı kalındığını gösterircesine aşırı bir artışa tekabül etmez.

1940-1945 arasındaki on yılda nitelikli polisiye dizilerin yayımlanmaya başlaması ise, türün ilk büyük başarısını ifade eder niteliktedir. Yine bu dönemde, telif polisiyeler açısından başka bir eğilimin gündeme geldiği görülür. "Sahte çeviri "şeklindeki romanlarda büyük bir artış yaşanmaktadır (Üyepazarcı, 2008: 593-594). Bu eğilim, telif polisiye roman yazma konusunda yazarların tam olarak batılı anlamda polisiye romanlar üretmediklerini ama buna rağmen taklit formatında eserler yazmaya çalıştıklarını gösterir. Modernleşmeye çalışan toplumun, beriyandan geleneksel değerlerine sahip çıkmaya çalışmasının yarattığı ikili durumun ve batıya öykünmenin, polisiye edebiyatta kendisini bu eğilimle göstermeye çalıştığı düşünülmektedir.

1928'li yıllardan 1940'lı yıllara kadar telif polisiye roman yazımında yaşanan gelişmeler, çeviri-uyarlama biçiminde ilerleyen dime novels yazın türünde de yaşanmıştır. Bu türde yazanlara baktığımızda, karşımıza Ziya Çalikoğlu, Murat Akdoğan, Afif Yesari ve başka önemli isimler çıksa da, 1940'lı yıllara kadar başka yazarlarla gelişim göstermeye devam eden on paralık öykülerin en önemli evresinin 1940-1950 yılları arasında yaşandığı görülür. Oğuz Turgut, A. Samancıgil, Murat Akdoğan, Ziya Çalikoğlu, Daniş Remzi Korok gibi yazarların ardı

sıra yayınladıkları öykülerle türün gelişimine büyük katkıları olmakla birlikte, bu dönemin en verimli yazarının Selami Münir Yurdatap olduğu söylenebilir.

Türk yazın hayatında, dime novels tipi polisiye romana gösterilen ilgi telif polisiye romana olan ilgi ile koşutluk içinde olamamıştır. Bunda, Türk edebiyatçıların 20. yüzyılın son yıllarına kadar, “polisiye romanı ciddi bir yazınsal tür olarak görmeme” konusundaki yanlış bilincin etkisinde kalmaları ve edebi kanonda önemli isimlerin çoğunun polisiyeye yaklaşımının hiç de olumlu olmaması gibi gerekçelerin etkili olduğu ileri sürülebilir. Tek başına polisiye roman yazan bir isimden söz edilemeyeceği gibi, salt getiri amaçlı yazmak zorunda kalanlar da belli takma adlar kullanarak eserler üretebilmişlerdir. Söz konusu, polisiye roman yazarlarının takma isim kullanmak zorunda bırakılmalarında, ciddi edebiyatın polisiye türü bayağı olarak nitelendirmesi ve böyle eserler verenlerin de edebi anlamda zarar görebilecekleri konusunda yaşanan olumsuz düşünceler etkili olmuştur. Böylelikle, içeriği güçlü olmayan ve polisiye kurgusu belli bir düzeyin üzerinde olmayan eserler ortaya çıkmıştır (Üyepazarcı, 2008: 150-274).

Telif polisiye romanlar açısından, 1950-1960 arasında Aziz Nesin ve Server Bedi'nin telif polisiye romanlar yazdığı görülür. Bu dönemde en önemli gelişme olarak, 1950'li yıllara damgasını vuran F.M. İkinci adıyla Kemal Tahir'in önemli bir ivme kazanması ve Afif Yesari'nin öncülüğünde pek çok yazarın Türkiye'de oldukça sevilen Mickey Spillane'in kahramanı Mike Hammer öykülerinin uyarlamalarını yazmaları gösterilebilir. Yine de bu dönemde, polisiye romanda durağanlık ortadan kalkmamıştır. Bununla birlikte, bu döneme ilişkin vurgulanması gereken en önemli isim, 1957'de Ölüm Perdesi adlı eserindeki “Murat Davman” karakteriyle karşımıza çıkan Ümit Deniz olmuştur. Dönemin en büyük katkısı ise, polisiye edebiyatımızda daha ilerdeki yıllarda adlarından söz ettirecek olan Tamer Ay, Erhan Bener, Pınar Kür gibi polisiye roman yazarlarını kazandırması olmuştur. Bunlar arasında Erhan Bener ve Pınar Kür son derece dikkat çeken isimlerdir. Telif polisiye romanın 1980 öncesi gelişim çizgisi geçmişe nispeten daha genişlemiş olsa da, asıl önemli gelişmenin 1980'li yıllardan sonra gündeme geldiği görülür. Türkiye'de polisiye roman, tüm bu dönemsel ve toplumsal gelişmeler nedeniyle ancak bu tarihten sonra gerçek kimliğine kavuşabilmiştir. 1994'ten günümüze kadar gelinen süreçte, telif polisiye roman bağlamında oldukça yetkin olan iki isim Ahmet Ümit ve Osman Aysu'nun romanları olmuştur. Böylelikle, polisiye edebiyatımızın daha zengin kurgulara sahip olabildiği tarih ancak 1990'dan sonralarına denk düşmektedir. Bu dönemde, Ahmet Ümit, Osman Aysu, Celil Oker, Birol Oğuz, Piraye Şengel, Reha Mağden, Esmahan Aykol ve Tamer Ay gibi pek çok ismin polisiye eserlerinden söz edilebilmektedir (Üyepazarcı, 2008: 133-273).

Türün yazınsal açıdan yaşadığı gelişmeler ve karşılaştığı sorunlar, yazınsal nitelikteki gerekçeler olarak anlamlandırılabilir. Ancak, polisiye romanın gelişmesinde ve gelişmemesinde yazınsal gerekçeler bir dereceye kadar etkili olabilir. Bu nedenle, polisiye romanın ülkemizdeki

gelişim sürecine ilişkin toplumsal bir bakış açısı geliştirmek; bu durumun daha gerisindeki toplumsal süreçlerin, oluşumların ve değişimlerin türe etkilerinin anlamlandırılması yoluyla gerçekleşebilir.

3.5.1. Türkiye'nin Toplumsal Yapısında Meydana Gelen Gelişmelerin Polisiye Romana Etkileri

Türkiye'de toplumsal yapıda meydana gelen gelişmeleri polisiye roman açısından çözümleyebilmek, onu bizatihi olarak Osmanlı'ya uzanan tarihsel bir geçmişin yansımaları olarak görmekle olanaklı hale gelir. Türkiye'de toplumsal yaşamı belirleyen ve çoğu yerde dönüşüme uğratan sınıfsal ilişkiler ve/veya mücadeleler sonucunda meydana gelen değişimler değil, devlet gücünü devam ettirme isteği olmaktadır. Dolayısıyla, yeni bir devlet yaratma idealleri de, Türkiye'nin siyasi ve toplumsal tarihinin Osmanlı'dan devralınan anlayışın üzerine birtakım yeni gelişmelerin eklenmesi sonucu toplumsal yaşamı inşa etme sürecinden öteye gidememesi haline gelmektedir. Böylelikle de, polisiye edebiyatın Türk yazın tarihine girişi başlangıç noktası olarak alınsa bile, söz konusu bu tarihten çok daha öncesine uzanan toplumsal gelişmeleri ele alma zorunluluğu doğmaktadır. Nitekim, edebiyat ve toplumsal yaşam arasındaki yakın bağ dikkate alındığında, böylesine bir anlamlandırmanın birtakım açmazların, kısmen de olsa, açıklığa kavuşturulması açısından faydalı bir yönelim olacağı düşünülmektedir.

Türkiye'de toplumsal yaşamda meydana gelen gelişmelerin ve/veya değişmelerin polisiye edebiyata etkileri incelenirken, Osmanlı'nın siyasi ve toplumsal olarak açılanmasının sosyolojik imkanları üzerinden hareket edilmesi zorunlu hale gelir. Toplumsal yapının değişkenlik göstermesi, bizatihi olarak onun tarihsellik formundan beslenmesinden illeri gelebilmektedir. Toplumsal yapı bir sürekliliğe sahip olduğu için, Türkiye'nin toplumsal yapısını anlamadaki çerçeveyi Osmanlı'dan kalan yansımalarla birlikte kurmaya çalışma zorunluluğu da gündeme gelir. Nitekim, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecini ve yaşanan değişimleri, ani kopuşlar ve süreklilikler bağlamından sorgulayarak kurulacak bir edebiyat-toplumsal yapı ilişkisi de daha verimli bir yönelim olmaktadır(Zencirkıran, 2013:xvi).

Polisiye roman batıda burjuvazi iktidarının ve anlayışının getirdiği açmazlar sonucu, toplumsal hayatı suç üzerinden düzenleme istemiyle bir burjuva edimi olarak doğmuştur. Ancak, Osmanlı'da böyle bir sınıfın varlığından söz etmek mümkün değildir. Bu durumun oluşmasında çeşitli etkenlerin belirleyici olduğu görülür. İlk, Osmanlı düşüncesinin "klasik dönemi"ni karakterize eden anlayış, "üniter devlet anlayışı"dır. Devletin devamlılığı ise, ekonomik anlamda gelir sağlayıcı ve de adalet dağıtıcı bir konuma yaslanmaktadır. Batı'da aydınlanma sürecinin yarattığı doğa yasalarına uygun yaşama gerekliliği üzerine kurulan toplumsal anlayış, Osmanlı gibi geleneksel İslam anlayışı yönünde gelişen yaşama

zorunluluğuna bağlı bir toplumda adaleti tayin etme sürecine bağlılık gösterir. Bu bağlamda, adalet, toplumsal olarak kendine yeterliliğin sınırlarında hareket eder. Osmanlı'nın, adalet dağıtırken bunu kendi iktisadi yapısına uygun bir biçimde "talep yönlü değil arz yönlü" olarak uyguladığı görülür. Sadece, Osmanlı toplumunda yaşayan insanların günlük yaşam koşulları açısından değil, ekonomik açıdan da aynı uygulama söz konusudur. Nitekim, klasik Osmanlı anlayışında tek başına "alıcı veya verici" olmamak son derece önemlidir. Osmanlı'nın toplumsal yapısını, ticari hayatını, siyasal eğilimini belirleyen ve kimi zaman yönlendiren bu zihniyet, haliyle Batı'nın kapitalist sisteminden ve de burjuva anlayışından farklıdır. Aynı ölçüde, Batı'da kapitalizmi meydana getiren ekonomik devrim etkinlikleri, sınıfsal çatışmalar gibi gelişmeler sonucu ortaya çıkan kapitalist sistem, Osmanlı'da ortaya çıkma nedenlerini bulamamıştır (Tabakoğlu, 2013: 22-24).

İkincil olarak, Osmanlı, burjuva ve soy aristokrasisi gibi unsurların oluşmasına izin vermeyecek ölçüde sistematik engellemeler yaparak devletten bağımsız ayrıcalıklı bir sınıfın oluşmasının önüne geçmiştir. Bunun için, devlet içindeki "eski aşiret kalıntıları" gibi engelleri ortadan kaldırdığı, siyasi anlamda güçlenip zenginleşebilecek tüm "iktisadi güçlenmelere" geçit vermediği görülür. Bunun dışında, batıda burjuvazinin gelişimi feodalitenin yerini almaya başlayan şehirlerin kendine özerk bir güç halinde gelişmesiyle koşutluğu içinde gerçekleşirken, Osmanlı'da devletin gücünde bir bölünme yaşanmaması ve iktidarın kaybedilmemesi için merkez-dışı şehir oluşumuna ve de böylelikle burjuvazinin kök salmasına izin verilmemiştir. Osmanlı'da kendi başına özerk bir burjuva sınıfının yaratılmayışı bu gerekçelerle söz konusu olmuştur. Burjuva sınıfı yaratma ideali, kendisini Tanzimat ile gelen süreçte gösterecektir.

Osmanlı'nın toplumsal sisteminde -Batı sistemiyle taban tabana zıt- kurallara bağlı hareket edilmesini niteleyen "nizam fikri"nin ağırlığı görülmektedir. Bu anlayışın, Batı'nın "Soy asaleti" ile uzaktan yakından ilişkisi olmadığı gibi, iktidar gücünün paylaşılmaması uğruna toprağın da devletin kendi malı sayılması ve üzerinde hiçbir kesimin hak iddia edememesi yönündeki bir sınırla çizildiği görülür. Bu görüşün ortaya çıkardığı durum, bir burjuva sınıfının oluşmaması yönünde verilen çabanın katı bir uygulamayla gerçekleştirildiğidir (Tabakoğlu, 2013:31-40). Bütün bu gelişmeler, Osmanlı'nın klasik dönemini karakterize eden düşünsel alanın toplumsal alan üzerindeki yansımaları olarak devletin ekonomik ve politik tavrı üzerinden görülebilmektedir. Devlet, ekonomik açıdan yarar sağlayacağı "bir kaynak arama ve yaratma" eğilimiyle siyasal yaptırımlarla sınırladığı "esneklik ve rekabet unsurlarını" yitirmeye başladığı yerde üretici güçte sınırlamalara sebebiyet verdiği gibi, üretimsel anlamda kayıplar da yaşayabilmekteydi (Eldem, 1998'den aktaran: Ergut, 2004:102-103). Eldem'in görüşlerinden yola çıkılarak, Osmanlı'da asıl sorunun iktisadi birikimin varlığı sorunu yerine, ekonomik katmanlaşmanın oluştuğu zemin sorunu olduğu söylenebilir. Devletin, gelirin çoğaltılması

aşamasında uyguladığı kontrolcü güç mekanizması sonucu, bu gelire yapışık biçimde “asalak bir kesim türemiştir”(Ergut, 2004:103).

Bununla birlikte, asıl değişim batının ilerleyişine karşın Osmanlı'nın gerileyişinin başlaması durumuyla gündeme gelir. Özellikle, toplumsal açıdan 18. yüzyıldan itibaren başlayan ve 19. yüzyılda Osmanlı'nın çözülme sürecinde hız kazanan modernleşme hareketleri, Türkiye'nin toplumsal yapısının şekillenmesinde önemli bir role sahiptir (Zencirkıran, 2013: xvi). Osmanlı'da yaşanan siyasal dönüşüm, 19. yüzyılın başında kendine yeterli bir imparatorluk halindeki eski düzenin devamlılığının devleti kurtaramayacağını anlaşılması sonucu, bunun yerine batının modernliğini getirme çabalarına yönelmeye başlamakla gündeme gelirken; bu doğrultuda, yeni bir bürokrasi oluşturulmasıyla Tanzimat girişimi de başlamış olur. Tanzimat girişimi, Şerif Mardin'e göre, “kameralizmden” esinlenilmiş bir eğilim gösterir. Bu anlamda “Kameralizm, Osmanlı politik geleneğine aykırı olarak, bir aydın mutlakiyetçiliği inşa etmeyi önerir”(Mardin, 1991'den akt. Bozarslan, 2015:125).

Tüm bu gelişmelerden yola çıkılarak, batıda polisiye romanın ortaya çıkışının burjuvazi düzeninin rasyonalitesine uygunluğu içinde, suça bağımlı olarak toplumsal düzeni sağlamaya yönelik arayışların sonucunda gerçekleştiği; Türkiye'de ise polisiye romanın, batılı anlamda burjuva sınıfının olmaması nedeniyle, daha çok modernleşme çabaları sonucunda batı ile kurulan etkileşimlerin izdüşümleri olarak gelişmeye başladığı ileri sürülebilir. Söz konusu bu durumda, modernleşme etkileşimlerinin akılcı yönelimlere dönüşmesi sorunsalının özünü bürokrasiye verilen ağırlık oluşturmaktadır. Nitekim, Osmanlı bürokrasisinde gerçek anlamda rasyonel eğilimlerin oluşturulması çabaları, dış ilişkilerde kuvvetli bürokratlar aracılığıyla Tanzimat sürecinde gündeme gelmiştir. Böylelikle, hem bürokrasi meşruluk kazanamamış, hem de ileride yenilikler getirme arayışı ve bu yönde gelişen olayların yaşanması sorunu doğmuştur.

Devlet, modernleşme çabaları sayesinde siyasal ve toplumsal alanın zımnen dönüşüme uğramasını sağlamaya çalışırken, bunu sorunsuz bir biçimde gerçekleştirmesi mümkün olmamıştır. 19. yüzyıl yenileşme hareketlerinin yaşamsallığı, hem siyasalın otoriterleşmesiyle hem de toplumsalın siyasal anlamda temsili olan meclis etkinliklerinin gündeme gelmesi ile tezatlıklar üzerinden kurulan bir ilişkiyel bağıllık haline gelir. II. Abdülhamit'in yönetim anlayışında en iyi temsilini bulan bu süreç, düşünsel alanda muhalif düşünmenin gücünü toplumsaldan aldığına, ancak tam tersi bir biçimde geleneksel yapının ve bürokrasi gücünün toplumsal gruplar açısından daha belirsiz hale geldiğine işaret eder (Ergut, 2004:38). Böylelikle, batılılaşma süreci toplumsal yaşamda birçok olumsuzluğun yaşanması anlamına gelir. Bu ise, açıkça toplumsal yaşamda oluşan dualite üzerinden anlamlandırılabilir: “Mağlup olmanın koşulu olarak benimsenen Batılılaşma, ya kendinin dolaysızca inkârı biçimini alır ya da toplumsal ve kolektif ‘kendi’nin bireysel ‘kendi’ye kesinlikle yabancı hale getirildiği bir başkalık oyununa dönüşür”(Bozarslan, 2015:183).

Osmanlı İmparatorluğu'nda Tanzimat, böylelikle eski ve yeninin bir arada yaşandığı bir tür "ikili rejim" halini alır. Bir yandan, devletin varlığını kurtarmak, bir yandan da batı doğrultusunda ama kendi çizgisine bağlı yeni bir millet oluşturma arayışı söz konusudur. Bu da o dönemin koşullarında son derece akılcı bir girişim olarak kanıksanır. Öyle ki, devleti kurtarmanın yolu, devletin akılcılaştırılmasına ama bizatihi olarak toplumdaki yalıtık olmayan ve onunla daha bütüncül bir ilişki kurması gerekliliği sorunsalına bağlanırken, Osmanlı'nın devlet gücüne verdiği önemle ve bu doğrultuda gelenekçi yapının korunmaya çalışılması arzusuyla eşgüdümlü hale gelir (Bozarslan, 2015:130-131).

Türkiye'de 1881-1928 yılları arasında yaşanan gelişmelerin edebi alana yansıması, Osmanlı'dan Yeni Türkiye'ye uzanan geçişin toplumsal bağlamda çözümlenmesi üzerinden anlaşılabilir. Bu doğrultuda ilk açılması gereken, modernleşme çabalarının beraberinde getirdiği gelişmelerdir. Modernleşme çabalarının, daha çok batılılaşma, çağdaşlaşma sorunsalı olarak toplumsal alanda yarattığı iktidar, ideolojik tahakküm ve toplumsal baskı bağlamının edebiyata (ve dolayısıyla da polisiye türe) etkileri belli bir çerçevede hareket edilerek analiz edilebilmektedir. Bu anlamda, çağdaşlaşmadan ne anlaşıldığı da aynı ölçüde önem kazanır. Berkes (2006:19), çağdaşlaşmanın "din-devlet ya da devlet-kilise ayrımı sorunu değil, çok daha geniş anlamda 'kutsallaşmış gelenek boyunduruğundan kurtulma' meselesi olarak ele alınması" gerektiğini ileri sürer. Bu doğrultuda, çağdaşlaşma veya modernleşme eğilimleri, 1830'ların sonlarından başlayıp 1870'lerin ortalarına kadar uzanan bir süreçte birçok yeni gelişmenin ortaya çıkması ve toplumsal yaşamın büyük bir devingenlik içerisinde düzenlenmesi olarak görülebilir. Toplumsal yaşam biçimlendirilirken, toplumsal düşün alanının düzenlenmesi de kaçınılmaz hale gelir. Polisiye romanın ülkemizde gelişmeye başlaması da bu gerekçelerle ilişkilidir.

Özellikle, polisiye romanın meşrutiyetle gelen- kısmen de olsa-edebiyatta kendine yer edinmesi durumu, bir anlamda Abdülhamit dönemiyle gelen gelenekselliğin zorunluluğu sarmalından kurtulmakla koşutluk gösterir. Çünkü, polisiye roman özü itibarıyla halkı suç yönünde kafa yormaya ve halkı daha önceden haberdar olmadığı bir gizem edebiyatıyla kaynaştırarak gerçek sorunlardan kaçışa davet eder. Bilhassa, Abdülhamit döneminin toplumsal anlayışı halkın cahillik ve sıradanlık arasında konumlandırılmasını ve böylelikle de siyasi düşünceleri bertaraf etmekten uzak tutulmaları konusunda sınırlı bir çerçeve dahilinde hareket etmeyi ifade eder. Bu nedenle, baskı ve sansür uygulamak Abdülhamit açısından son derece önemli görülür. Abdülhamit'in uyguladığı sansürlü yayınlar, halkın bizzat sansüre tabi olmayan yayınları okumasına yol açar. Böylelikle, halk hem siyasetten uzak yaşamının verdiği rahatlık ve huzurla yaşamlarını sürdürecektir ve hem de tehlikeli olabilecek (siyasi düşünceler, özgürlük istemleri vb.) fikirlere eğilim göstermeyecektir.

Bu dönemde siyasi baskı kurmanın geldiği boyut, Abdülhamit döneminin resmi ideolojisi haline gelir. “Gelenekçilik ile Batı’ya karşı oluş” karşı karşıya gelmiş, birincisi diğerinin önünde tutulmuştur. Biz ve Batı biçiminde ayrıma uğrayan bu süreçte, Batı dünyasına yaklaşmak sorunludur. Batı’da cereyan eden tüm gelişmelerden haberdar olan ya da olmayan tüm halkı uzak tutmak gerekli görülmüştür. Batı’da yaşanan siyasi açılımlar kötülüğün işareti sayıldığından, basının halka bu yönde yayınlar yapması özgürlüğü sınırlandırılmıştır. Böylelikle, halk da ikiye bölünmeye başladı. Dışarıya tam olarak kapatılmayan, fakat aynı zamanda içeriye de tutunamayan ve tam bir tezatlık içerisinde ikili yaşamaya zorunlu hale gelen bir yaşam biçimi süreci gündeme geldi.

Toplumsal yapıda meydana gelen bu değişiklikler, toplum içinde hareketliliği ve yer değiştirmeleri de gündeme getirmiştir. Şehirlere olan göç sonucu, kırsal ve şehirli arasındaki farklar azalmaya başlıyor, şehirlere gelen insan yığınları çeşitli sanayi kollarında çalışarak şehirlere tutunmaya çalışıyordu. Türk toplumunun yaşadığı bu değişim ve yer değiştirmeler, toplumun siyasal alandan uzaklaştırılmasının ve böylelikle düşünce biçimlerinin körelmesinin yarattığı olumsuzluk durumları içerisinde gerçekleşiyordu. Polisiye roman, özü gereği suçlunun yakalanması ve adaletin (düzenin) sağlanması öyküsüne dayandığı için, Abdülhamit’in düzen anlayışıyla uyumluluk içerisinde görünmektedir. Bu nedenle, basına uygulanan sansürün dışında kalmıştır. Ancak, bu özerklik geniş bir inisiyatif kullanıldığını göstermez. Türkiye’de her baskı rejiminin basına uyguladığı sansür göz önüne alındığında, polisiyenin de kendi başına gelişen bir tür olamadığı, ilkin popüler yazın olarak basit eserler kategorisine itildiği gözlemlenmektedir.

Özellikle çağdaşlaşma sorunsalının temel bir uğrak noktası olarak düşün akımları ve bunun en önemli aşamalarından biri olan “Batı’ya karşı oluş” meselesi polisiye romanın ilk gelişme sürecinde büyük bir engel teşkil etmiş; sadece çeviri ve uyarlama telif eserlerle sınırlı bir alanda gelişme göstermesine yol açmıştır. Batı’daki zararlı düşün akımları “reddiyecilik(apologétique)” edebiyatına yol açarken; polisiye tür en zararsız olarak görülen tür olarak algılanmasına rağmen sınırlı bir biçimde salık verilmiştir. Bununla birlikte, edebiyattaki “Arapçılık” yöneliminin gerekli olduğu tezi, polisiye roman türünü de kendi toplumsal dinamiklerinden beslenmek yerine ya batıyı uyarlamaya ya da doğu hikayelerine kurmaca örüntüler eklemeye zorlamıştır. Zaten, polisiye roman bir burjuva ideolojisi olduğu için tam anlamıyla batılı tarzda polisiyeler yaratmak Türkiye’nin toplumsal dinamikleriyle bağdaştırılmaz durmaktadır. Yine’de meşrutiyetle gelen dönemden itibaren toplumsal yapıda meydana gelen gelişmeler, Batılı toplumlardakine benzer bir değişim sürecinden geçmeyip, bunun yerine “birçok geleneksel müessesenin, tutumların, alışkanlık ve zevklerin çözülmesi” konusunda çeşitli değişiklikler yaşanması olarak görülebilir. Dolayısıyla, bu dönemin yayınları siyasa dışı konulardan beslenip, daha çok siyasi ve toplumsal alanda sansürün neden olduğu

açmazlar ve toplumsal alanda yaratılan baskı nedeniyle, halkın sade rahatlamak ve huzur bulmak için okuduğu türdendir. Polisiyenin tam da bu noktada rağbet görmeye başlaması oldukça manidardır. Bunun dışında, yine bu dönemde basın etkinliklerinin çoğunluğu, İstanbul'da Bab-ı Ali Caddesi'nde görülür. Bu bölgede, matbaaların çoğalmasıyla birlikte, kitap basımında ve çevirilerde artış gündeme gelmiştir. Bu yazarlar, halk için bilgilendiren kitapların yanında, macera romanı kategorisindeki kitapların çevirilerini de yapıyorlardı. Aynı dönemde, popüler nitelikteki kitapların ardından "cinayet ve polisiye romanlar" da çevrilmeye başladı ve tür, böylelikle yükselişe geçti (Berkes, 2006: 348-369).

Polisiye romanın ortaya çıkışında bir başka toplumsal boyutun daha gerçekleşmesi gereklidir. Polisiye roman, batıda polisin toplumsal düzenlemedeki gücünden dayanağını alarak suçun çözümünde polis gücünü vazgeçilmez kılmıştır. Ancak, Osmanlı'da aynı anlamı teşkil eden bir polislik sisteminden bahsedilememektedir. Polis'in anlamı konusunda yaşanan değişim Abdülhamit'in yönetim sürecinde gündeme gelir. Osmanlı'da polis gücünün işlevsellik kazanması Abdülhamit ile birlikte mümkün hale gelir. Polislik sistemi, Abdülhamit'in 'böl-ve-yönet' anlayışıyla gayet uyumludur. Polislik sistemi "sivil-rasyonel bürokrasi" ve en nihayetinde Tanzimat oluşumu ile birlikte yeni bir anlam kazansa bile, gerçek anlamda 19. yüzyılın ikinci yarısında merkezileşmeye başlayacaktır. Bu sürece kadar, polislik işi, eklettik bir hiyerarşi içinde, genel olarak mahalli toplumsal dinamiklerin denetimine bırakılmıştır (Ergut, 2004:81-.83).

Abdülhamit'in otoriter yanı, polis gücünü imparatorluk anlayışına uygunluğu içinde ordunun ardından ikincil derece önem arz eden bir konuma yükseltmiştir. Önceleri, denetleme işleri "Zaptiye Müşiriyeti"nin etkisi altında iken, "Tevhid-i Zabıta" döneminin son bulmasına doğru gerçekleştirilen birtakım yenilenme hareketleri ile giderek anlam değiştirmeye başlayan polis tüm bu çabaların sonucunda 1879'da ordudan özerk bir güç olarak yerini alsa bile, "Zaptiye Nezareti" ile olan ilişkisi ortadan kalkmamıştır. Kısmen de olsa "ilk sivilleşen polis" gücü ile bu dönemde karşılaştığını söylemek mümkündür. Yine de, polisin bu dönemdeki gücü daha çok harici veya özel bir kesimin denetlenmesi istemine yönelik gelişirken, aynı ölçüde pek çok toplumsal konunun üzeri çizilmiştir.

Bununla birlikte, modern anlamda bir polislik sisteminin oluşamaması ise, şu iki gerekçe ile açıklanabilmektedir: İlkin, "polislik işinin, merkezdeki ordu ile periferideki yerel inisiyatifler arasında paylaşılmasından dolayı polis idaresinde kamusalılık" durumunun oluşmaması; ikincisi ise, harici olarak, "19. yüzyılın ikinci yarısında birçok ülkede kentsel polisliğin yeniden örgütlenerek yaygınlaşmasının Osmanlı İmparatorluğu'ndaki polisliğin düzenlenmesinde etkili olması" durumudur. Tüm yenileşme çabaları gibi, polislik sistemi de Batı'nın ilericiliğinin gerekliliği anlayışı sonucu yenilenme sürecine uğramıştır. Kısaca, Tanzimat ile birlikte birtakım yenilikler gündeme gelse de, gerçek anlamda modern bir polislik örgütünün kurulması ancak,

ordu ile olan ilişki sonlanınca ve nihayet 19. yüzyılın sonlarına doğru mümkün olmuştur (Ergut, 2004:81-163).

Bir diğer önemli mesele, polisiye romanın polislik işleriyle uyumlu olan yapısının, Türkiye'nin polislik sistemine uygun olup olmaması sorunsalıdır. Gerçekten de, polisiye edebiyat batının toplumsal gerçekliklerinin ve polisin toplumsal alanda merkezileşmesine koşutluğu içinde edebiyattaki yükselişinin bir tür yansımasıdır. Ancak Türkiye'de uzun yıllar böyle bir polis mekanizmasından söz etmek pek mümkün olmamıştır. Bunda, Osmanlı'nın devlet tekeline aldığı polis gücüne karşı geliştirdiği sınırlı anlayışın etkili olduğu ileri sürülebilir. Polisin sınırlarını ve işlevlerini belirleyen polislik tanımlamasında ülkelerin farklı tanımlamalar getirdiği gözlemlenmektedir: Fransa ve aynı veya benzer yasal zemine sahip ülkelerde, polislik işinin sınırları "suçluların yakalanmasından ve belirli suçların önlenmesinden çok daha geniş bir" bağlamda ele alınır: "Bu tür ülkelerde, polis 'toplumdaki iyi düzen' olarak görülür. Bu nedenle polis ve toplumun düzenlenmesi anlamındaki kamu yönetimi Fransa'da örtüşen anlamlara sahip olmuştur" (Forstenzer, akt. Ergut, 2004:42). Osmanlı polis sistemi de Fransa'daki polis örgütü modeli dahilinde biçimlense bile, Osmanlı İmparatorluğu'nda suçun denetimi devlet tekelinde gerçekleşerek siyasallaşır ve söz konusu bu siyasallık daha harici bir anlam kazanır. Batılı devletlerde suçun denetimi süreci ekonomik ve toplumsal değişim süreciyle koşutluk içindedir. Batılı olmayan devletlerde ise, batılılığa özgü bürokratik yönetim uygulamaları kapitalist sürecin getirdiği örgütsel aşamalardan daha önce oluşmuştur (Ergut, 2004:43).

II. Abdülhamid'in sürgününden sonra yaşanan dört yıllık süreye bakıldığında İttihat Terakki Cemiyeti'nin döneminin başladığı görülür. Toplumsal düzen arayışı, Tanzimat'ın daha adil sisteminden yerini giderek "zapt-u-rapt" ("düzen ve disiplin") sistemine teslim eder. Hem devletin gücünü baskı aracı olarak topluma dayatmak, ama bir yandan da yeri geldiğinde bu gücü devlete karşı kullanabilmek anlamına gelen bu yeni anlayış, toplumsal yaşamda şiddetin daha da görünür kılınmasına tekabül eder⁴ (Bozarlan, 2015:200-201).

1908 ile gelen devrim, her ne kadar Osmanlı anlayışının sınırları dahilinde olsa da, daha genelde otoriter yönetime karşı halkın isteklerine cevap veren ve devlete karşı toplumu temsil eden bir nitelik gösterir. 1908-1918 arası dönem, savaşların toplumsal yaşamda açtığı gediklerin ve "Hıristiyan topluluklar sorunu, Ermeni sorunu, İttihatçı milliyetçiliği ve Panturancılık" olmak üzere daha pek çok siyasi ve toplumsal olumsuzluğun gündeme geldiği bir süreci ifade eder (Bozarlan, 2015:202-253). Bu toplumsal olumsuzluk koşulları, halkın polisiye

---

⁴ Bu süreçte yaşanan şiddetin boyutlarına yerinde bir örnek olarak; 1912 seçimleri gösterilebilir. Bu seçim, Türk siyasi tarihinde "coplu seçim" olarak nitelendirilir. 16 kez sürgüne gönderilmiş liberal muhalif Lütfi Fikri'nin (Düşünsel, 1890-1934) gazetesi Tanzimat gibi, gazete yasaklarına ve aralarında Hasan Fehmi ile Ahmed Samim'in de bulunduğu birçok gazetecinin öldürülmesi eşlik eder (Bozarlan, 2015: 200-201).

romana yönelmesi konusunda tek başına etkili değildir. Daha doğrudan bir belirlenimle, toplumda edebi alanda batıya ve batı ürünlerine karşı gelişen artan ilgide, sadece toplumsal koşulların yarattığı baskı ve zorlama süreçlerinin etkili olduğu düşünülmemelidir. Bu eğilimde, dönemin önemli edebiyat isimlerinin de “batıya yakın” olan eğilimlerinin ve bu yönde verdikleri çabaların etkisi büyük önem taşır. Başta, Ahmet Mithat Efendi olmak üzere, pek çok önemli isim Batı’ya yönelme zorunluluğunun bir sonucu olarak “dil çağdaşlaşması” sürecini gerekli görüyordu. Ahmet Mithat Efendi dışında, Şemsettin Sami, Hüseyin Cahit gibi isimler de, Batılı olmanın her alanda batılılaşmakla mümkün olacağı yönünde hemfikirdiler. Böylelikle, edebi alanda yeni bir yönelim gündeme gelmiştir. 1896 yılında edebiyatımızda “Yeni Edebiyat” eğilimi olarak beliren bu anlayışa göre, Batı’nın yeniliklerini yerli motiflerle harmanlama anlayışı gerekli görülmüştür (Berkes, 2006: 381-384).

Polisiye roman, ülkede bu edebi anlayışın getirdiği yeni koşullar altında gelişmeye başladı. Ancak, yerli unsurların polisiyede kullanılmasının kolaylıkla gerçekleşme fırsatını bulamadığı görülmektedir. Bu durumda, polisiye roman türünün içselleştirilmesi için gerekli olan toplumsal koşulların yerleşiklememesi sorunsalı gösterilebilir. Öyle ki, bu dönem edebiyatta ve polisiye romanda daha çok geçiş halindeki bir süreci ifade eder. Tam olarak batılı olmayan, ama kendi toplumsal koşullarını da bulamayan daha çok çeviri-uyarlama biçiminde gelişen polisiye romanlar gündeme geldi.

1870’ten 1908 Meşrutiyet Devrimi’ne kadar uzanan süreçte, imparatorlukta çok büyük bir atılım gerçekleşmemekle birlikte, ekonomik, idari ve teknik alanda birtakım yenilikler yapılmasının dışında, toplumsal alanda “milliyetçi ve liberal ideolojilerin bastırılması”, bürokrasinin iktidarının yeniden üretilmesi gündeme gelirken; 1908 sonrası dönem, Meşrutiyetle gelen süreçte, Abdülhamit iktidarının ardında bıraktığı sansürün ve tahammülsüzlüğün karamsar ortamının dağıtılmaya çalışılmasını ifade etmektedir. Bu yeni dönemde, siyasal ve toplumsal konular toplumda kaçınılması gereken şeyler olmaktan çıkıp, bizzat “toplum önünde” tartışılır hale gelmiştir. Başka bir gelişme ise, özgür düşüncüyü niteleyen çok sayıda yayının gündeme gelmesi ve dergilerin sayısında yaşanan artıştır. Toplumla yön verme meselesi, kendisini en çok İslâmiyet ve Türklük kimliği üzerinden gösterme biçiminde sürmeye devam ediyordu. Bu eğilimin önemli bir temsilcisi olarak Ziya Gökalp, bir yandan Türk kültürüne ve de yerliliğe önem vermenin, diğer yandan da modern batının uygarlık yönünü almanın önemini vurgulamıştır (Zürcher, 2016:16-199). Ancak, bu yönelim de polisiye romanda büyük bir gelişme yaşanmasını sağlayamadı. Yazınsal anlamdaki bu değişim sürecinin getirdiği açmazlarda, kültürel değişim sürecini içselleştirememesi sorunsalının yanında başka gerekçelerin etkili olup olmadığı sorusu da gündeme gelmektedir. Polisiye roman açısından, bu değişimin gerçekleşmemesi sorunu tür içerisinde verilen eserler ve nitelikleri üzerinden anlaşılabilir.

Görüldüğü üzere, başlangıçta polisiye romanın ülkemizde gelişmesinde ve gelişmemesinde etkili olan gerekçeler, bizihi olarak toplumsal koşulların yarattığı durumlarla yakından ilişkili olmuştur. Bu durumun, uzun bir süre devam ettiği söylenebilir. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, Osmanlı'nın yenilikçi eğilimlerinin daha ileri bir boyuta taşınmaya çalışıldığı, toplumsal alanın çeşitli biçimlerde daha fazla değişime uğradığı ileri sürülebilir. Bu süreçte, toplumsal yapıda birçok yeniliğin yaşandığı göz önüne alındığında, bu yeni sürecin polisiye edebiyat açısından toplumsalla ilişkisini açıklamaya çalışmak ayrıca önem taşır.

Türkiye'de bu yeni süreç, Kemalist dönem olarak nitelendirilir. Bu dönemde, bürokrasi gücünün tek bir partinin gücüne bırakıldığı ve devletin gücünün genişlediği gözlemlenir. Ellen Kay Trimberger Kemalizm eğilimi sürecinin yöneticilerinin ve/veya yönlendiricilerinin özelliklerini ifade ederken, bunların güç sahipleri- yani "toprak, ticaret ya da sınai"-grubundan değil, "devletin nispeten özerk bürokratik aygıtı" olan sınıflardan meydana geldiğini belirtir. Sınıf mücadelelerinde yer alsalar da, bunu "başka sınıfların aygıtı olarak değil, özerk bir güç" olarak yaparlar (Trimberger, akt. Bozarlan, 2015:271).

Kemalist eğilim, toplumu şekillendirmede, toplumun daha üstünde yer alan güç odaklarından faydalanma eğilimi göstermekle birlikte, yerel toplumsal etkenler tamamen bir kenara itilmemiştir. Ancak, bürokrasiye yapılan vurgu, başka her şeyin üzerinde olmuştur diyebiliriz (Bozarlan, 2015: 271). Kemalist dönemde toplumsal yapı ve siyasi yönelim hemen hemen bu yönde cereyan etmektedir. Bu tarihten 1940'lı yıllara kadar olan süreçte, polisiye roman çevirileri, tıpkı bu toplumsal boyuta bağlı kalındığını gösterircesine aşırı bir artışa tekabül etmez.

1945'lere kadar süren bu gelgitli sürecin ardından, 1945-1950 yılları demokrasiye geçiş yılları olarak nitelendirilir. Türk toplumsal ve siyasi hayatı, İkinci Dünya Savaşı sonrasında zorunlu olarak değişime tabi tutuldu. Bu dönemin halk kesimleri açısından en önemli yanı, kırsal kesim açısından ileriye dönük hiçbir gelişmenin yaşanmaması olup, ordu gücünden ve vergi toplayıcılarından giderek daha fazla korkulması olmuştur. Devletin yarattığı güç ve baskı, her alanda daha fazla etkili hale gelmiştir. 1948-1949 yılları, Türkiye'de bir tür "solcu avı"na dönüşen baskı yılları olmuştur. 1950'lerden sonra en önemli gelişme, kasaba ve kentlere akan "kitlesele göç" olgusu olurken, göçün biçimi eskiye oranla çok daha fazla farklılaşmıştır. Süreli göçten sürekli göçe doğru yaşanan bu değişim sonucu kentlerde kalabalık insan yığınları ortaya çıktı. Savaşın beraberinde getirdiği ekonomik sıkıntılar, kendisini polisiye roman üzerinden de göstermiştir. Ülkemizde bu dönemde polisiye roman çevirilerinde azalmanın olduğu görülür.

1960'lı yıllar, Türkiye açısından "değişim yılları" olarak nitelendirilmektedir. Toplumsal alan, "fiziki ve sosyal" biçimde oldukça dinamikleşen bir yapıya bürünmüştür. Bu dönemde, öğrenci sayısının artması ve giderek çoğalan bir "sanayi proletaryası" gerçeği gündeme geldi.

Ayrıca, bu yıllar toplumsal ve siyasal konular üzerinde açıkça tartışılabilen bir sürece tekabül etmekle birlikte, basında da rahatlamayı ifade ediyordu. Yeni Anayasa'nın beraberinde getirdiği "serbestlik" ortamı, bu dönemde pek çok derginin çıkmasını sağladı.

3.5.2. 1980 Sonrası Süreçte Türk Edebiyatında Polisiye Romanın Gelişiminde Etkili Olan Toplumsal Gelişmeler

1970'ler Türkiye'de çok önemli bir sürece gelindiğini ifade etmektedir. 12 Mart 1971 askeri muhtırası, toplumsal ve siyasi alanda yaşanan şiddet olayları ve ekonomik açmazlar konusunda hükümetin etkili olamadığı ve bu güçten yoksun olduğu için askeri bir müdahalenin gerekli olduğu yönündeki anlayışın tezahürüdür (Zürcher, 2016). Bu yönelim, baskı ve şiddetten yararlanılarak toplumsal hayatı biçimlendirmekten öteye gidememiştir. 1970'lerin sonları, şiddetin siyasi boyutlarını temsil ettiği gibi, "aşırı solcu kesimler, sağcı Bozkurtlar ve dinci radikaller" gibi gruplaşmaların kendi özgül yaşam alanları ve eğitim hakları konusunda devlete karşı verdikleri çabaların ve bunun sonucunda yaşanan çatışmaların cereyan ettiği süreci nitilemektedir. Bu dönemde yaşanan şiddetin boyutları son derece korkutucudur. Şiddetin boyutlarında yaşanan bu tırmanış, ülkenin kemikleşmiş hale gelen geleneksel kültür anlayışının yansımaları olarak görülebilir.

1979-1980 yılları, şiddetin boyutlarında yaşanan niteliksel değişimi göstermektedir. Şiddet, daha önceki süreçlerin aksine, sadece sağ-sol karşıtlıkları sonucu yaşanan cinayet olayları biçiminde devam etmekle birlikte, önemli isimlerin de kurban gittiği bir kapsama doğru genişlemiştir. Toplumsal ve siyasi alanda yaşanan bu gelişmelerde sadece devletin yapısal kimliği sorunu ve baskı gücünün yarattığı olumsuzluklar etkili değildir. Toplum, çok uzun bir süredir süregelen ekonomik güçsüzlük ve sıkıntıların eşliğinde bunalıma sürüklenmiştir.

Yine de, tüm bu gelişmeler halk kesimleri açısından çok da büyük bir anlam teşkil etmemekle birlikte, yaşanan şiddet olaylarına karşı halkın yaklaşımı, daha çok korku ve sindirilme biçiminde görünür hale gelen içe kapanmış bir toplumun geriye çekilme eğilimi olarak gösterilebilir. Toplumu, daha derinden etkileyen ise, genellikle ekonomi alanında yaşanan iniş çıkışların topluma birebir yansımaları durumudur. Sanayileşme sonucu kentlere doğru yaşanan göçün beraberinde getirdiği değişiklikler, sistemin yarattığı açmazların yansımaları olarak görülebilir. Halk, bir yandan yeni yerleşim yerlerine uyum sağlama problemi ile karşı karşıya kalırken, diğer yandan şehirlerde artan nüfus sonucu hizmetlere erişememe sorunuyla baş etmek zorunda kalmıştır. Bir başka değişim süreci de, yaşam görüşlerinde meydana gelen ikili durum konusunda yaşanır. Şehre göç ile gelenler açısından, şehrin zengin görünümüne ve gösterişli yaşama arzusuna saplanma eğilimi geleneksel yaşam biçimini değişime sürüklüyor, "daha maddeci bir yaşam görüşü ve yeni kitle tüketim kalıpları"

oluşuyordu. Bununla birlikte, aynı yıllar bir başka alanda daha yaşanan bölünmeye işaret eder: 1980'li yıllardan itibaren, toplumsal yaşam içerisinde- ordu gücünün de etkisiyle- giderek daha fazla “dinsel eğilimler” içerisine sürüklenen halk yığınları, siyasi alandan uzak tutulmaya zorlanmıştır. Bu süreç, dinsel eğilimlerin yalnızca toplumsalın düzenlenmesi olarak değil, aynı zamanda siyasi bir eğilimle İslâmın “solun yoksulların sözcüsü olma” aktörlüğünü üstlenmesi anlamına gelmektedir.

1990'ların başları Türk siyasetinde bir takım gediklerin oluşmasını ifade ederken, bu durumun toplumsal açıdan yarattığı sorun, toplum kesimleri arasında yaşanan bölünmeler olarak ileri sürülebilir. Türkiye’de yaşanan uzun baskı dönemleri, halkın kendini sadece dinsel eğilimlerle ortaya koyabilmesine ve çıkar politikalarının kemikleşmesi sonucu Türkiye’de siyasi ve toplumsal alanın iç içe girmesine ve halkın ya dinsel politikalarla ya da çıkar politikaları doğrultusunda hareket etmesine neden olmuştur (Zürcher, 2016: 303-425).

Ekonomik alanda yaşanan sıkıntılar, Türk toplumu için çok değişken olabilen yaşam koşullarının hüküm sürmesini ifade etmektedir. 1970 ekonomik bunalımının dünyada yarattığı olumsuz etkiler Türkiye’de de belirleyici olmuş, devlet “sağ ideoloji ve politikalar” yörüngesinde bu kriz sürecini aşma yoluna gitmiştir. Ancak, bu ideolojik yönelimin beraberinde getirdiği süreç, Türkiye’de güçlü grupların denetiminde ve bunların kendi çıkarlarına aracılık eden bir ekonomik yaklaşımın geliştirilmesi olmuştur. Türkiye’de 1980 yıllarından sonra yaşanan süreç, “yeni sağ teorik-politik” anlayış çerçevesinde devletin ve toplumun “yeniden yapılanma” sürecine girmesini ifade eder. Bu yeni sürecin de, daha önceki yönelimlerden farklı bir eğilimi yansıtmadığı görülür. Nitekim, Osmanlı’dan Cumhuriyet’e ve sonrasına uzanan süreçte, devlet yaklaşımında bürokrasiye yapılan vurgunun toplumsal ve siyasi hayatta getirdiği açmazlar, kendisini en çok ekonomi üzerinden hissettirmiştir. Devlet içerisinde bürokrasinin kendi çıkarları, toplumun kendi çıkarlarından üstün tutulur. Bu anlayışa göre, toplumda çıkar gruplarının kazanç sağlaması yerine devlet kurumlarının içinde çıkar sağlama arayışı gündeme gelir. Heper’e göre, 1980 sonrası bu durum ortadan kalkmaz, tam tersine başka bir şekle bürünür. 1980 sonrası dönem, toplumsal yaşamı belirleyen “güçlü devlet-çıkarcı grubu siyaseti”, yani “sivil bürokrasi ve askeriyede cisimleşmiş olan güçlü devlet geleneği” değil, iktidar partileri içerisinde konumlanmış güç arayışına dönüşür (Heper, akt. Yılmaz, 2005: 107-117).

Türkiye’de bu tarihsel sürecin toplumsal yapı üzerindeki etkileri, toplumsal yaşamda meydana gelen geçişler sonucu gerçekleşen değişimler ve dönüşümler üzerinden görülebilir. Bu geçiş, “antidemokratik” uygulamalara, devletin baskı araçları olarak ordu, polis kuvvetlerinin toplumsal yaşam üzerindeki ağırlığının artmasına tekabül eder. Bu baskı sürecinin uzun bir zaman dilimine yayılması, suçun niteliksel değişimini gündeme getirdiği gibi, postmodernist açılımların oluşmasına da yol açmıştır. Toplumda, siyasi suçlar sonucu yaşanan ölümlerden devlet suçlarına doğru genişleyen bir suç örgütselliği gündeme gelir. Toplum, devlet içinde

birtakım yapılanmaların oluştuğuna ve bunların devlet içine sızmaları sonucu devleti ele geçirme çabalarına ve bu yönde gerçekleşen suç olaylarına tanık olur. 1980 sonrası süreçte, “derin devlet” kavramı Türk toplumunun hayatına böylelikle girer (Yılmaz, 2005:126-127).

1970’li yıllardan itibaren tüketim kalıplarında meydana gelen değişikliğin sınırlarının 1980’li yıllarla birlikte daha da genişlemeye başladığı görülür. Ülkeye bol miktarda giriş yapan yabancı tüketim ürünleri, Türk halkının yaşam biçiminde önemli değişiklikler yaratmıştır. Lükse ve zenginliğe düşkünlük artmış, batının ürünlerine sağlanan ulaşım kolaylığı sonucu, çoğu Amerikan ürününün ülkeye girişi sağlanmış ve böylelikle geleneksel yaşam biçiminde yeni tüketim kalıpları oluşmuştur (Canatac, 2013:227).

Edebi alanda bu durumun yarattığı eğilim, bir yandan popüler, cinayet ve fantezi romanlarının bol sayıda talep görmesi olurken; bir yandan da bu “bayağı” sayılan türlerin içerisinde postmodernist eğilimlerle gelen yeniden üretme anlayışı sonucu gelişen yeni türler elde etme arayışı ve böylelikle de, postmodernist yönelimlerin görülmeye başlamasıdır. (Jameson, 2011:30-31). Türk edebiyatında, daha önceleri belirleyici bir güç olarak etkinlik gösteren gerçekçilik anlayışının dışladığı fantastik boyut, “Amerikan edebiyatının fantastik gerçekçilik eğiliminin etkisiyle” belirmeye başlar. Nazlı Eray, Orhan Pamuk, Çetin Altan, Bilge Karasu, Pınar Kür ve daha bir çok yazarın eserinde ve polisiye romanda fantastik unsurların kullanılmaya başlandığı görülür. 1990’lı yıllardan sonra polisiye romanın genel çizgisi devam etmekle birlikte, yeni postmodernist eğilimlerle yazılan polisiye romanlar ortaya çıkar. Pınar Kür’ün Bir Cinayet Romanı (1989), postmodern polisiyenin başarıyla kullanıldığı polisiye roman örneklerinden biri olarak gösterilebilir (Canatac, 2013: 227).

Bir başka önemli husus, Kalaycıoğlu’nun (2013:14) da belirttiği gibi, “Türkiye’de toplumsal ve bireysel kazanımların daha çok konjonktürel olarak yakalandığı, burada cesaretin ve doğru toplumsal ilişkilerin önemli olduğu” konusudur. Ayrıca, Türkiye’nin toplumsal yapısında çok güçlü bir mekanizma olan aile ve akrabalık ilişkilerinin toplumsal sınıfların oluşmasında büyük etkisi bulunmaktadır. Doğal olarak bu, Batıdaki sanayileşme sonucu ortaya çıkan ve bireyin toplumsal işbölümündeki yerinin belirlenmesinde aile kökeninden çok, kazanımlarının etkili olduğu sınıf modeli değildir. Bu durumun, polisiye edebiyattaki suç mefhumu açısından anlamı, Türkiye’de gerçekleşen suç olaylarının niteliği üzerinden görülebilir. Türk toplumsal yapısında aile bağları, kişisel kazanımlardan çok daha önemlidir. Böyle bir toplumda, bireysel anlamda yalnızlaşma süreci gecikmeye uğrar. Suç ve şiddetin boyutları Türkiye’de de dönemselsel olarak aşırılığa uğrar. Ancak, gazetelerde veya diğer haber alma organlarında rastlanılan ölüm haberleri genellikle gizem uyandıracak türden değildir. Bu sürecin yaşanmasının arkasındaki kültürel bağ şu şekilde ifade edilebilir: “Bu kültürde, onur ve onursuzluk; kişinin kendi ailesi veya aşiret mensubu arasındaki çatışma; bir de kan davası

belirleyici rol oynuyordu. Geleneksel çatışmalara, siyasal anlamlar da atfediliyordu” (Zürcher, 2016: 380).

Bu duruma yol açan ikincil bir etken olarak ise, devletin topluma yönelttiği siyasi ve askeri baskı uygulamalarının, Türk toplumunda ölümün gizliliğinin ikinci plana atılmasına neden olması durumu gösterilebilir. Dolayısıyla, batıda burjuva edimi olarak doğan polisiye roman türü, Türkiye’de böyle bir toplumsal dinamiğin gelişmemesi nedeniyle ancak batılılaşma yönündeki çabalar sonucu çeviri-uyarlama yoluyla edebiyatta gelişme göstermeye çalışmış, ancak 1990’lı yıllardan itibaren toplumsal bir boyut kazanmaya başlamıştır.

Edebiyatımızda 1980’lere kadar polisiye roman edebiyatın gerisinde emekleyerek gelişim göstermiş; bu tarihten sonra da yeni bir tür gibi muamele görerek geçmişi görmezden gelinmeye çalışılmıştır. Bu durum, 1980’lerde toplumsal açıdan bir tür “bellek yitimi”nin gündeme geldiğini ve polisiyenin geçmişine bakılmadığını tezahür etmektedir (Türkeş, 2006: 12). Bu hususta edebi kanonun toplumculuk tutumunun önemli payı olsa da, tarihsel süreçte yaşanan siyasi gelişmeler ve toplumsal etkilerinin, toplumsal kültürün ve gelenekselci anlayışın rolü de büyüktür. Bu çerçevede, Türk okuyucusunun Batı’da yoğun biçimde yaşanan yabancılaşma olgusunu tatmaması, aile ve toplumla ilişkisini koparmaması da polisiye romanın yükselişe geçmemesinde önemli bir unsurdur.

Tarihsel gelişmelerin toplumsalı şekillendirmesine koşut, edebiyatın Türkiye’de ülke sorunlarına çareler üretmenin ve siyasal propagandanın bir aracı olması gerektiği anlayışı da bir başka önemli engel olarak durmaktadır. Bu anlamda “Robert P. Finn, Türk edebiyatının Namık Kemal’in öncülüğünü yaptığı saraylı, aydın gelenekle Ahmet Mithat ve Hüseyin Rahmi’nin temsil ettiği halkçı tavır arasında bölündüğünü öne sürer” (Finn, 2003’ten akt. Uğur, 2012:421). 1980’lere kadar süren bu tutum, bu tarihten sonra da her alanda siyasetin tehlikeli hale gelmesiyle edebiyatın siyasa dışı alana itilmesine yol açmıştır. Ancak bu yıllar, aynı zamanda serbest piyasanın canlanmasıyla pek çok dış sanayi ürünlerinin (televizyon, video vb.) de ülkeye yaygın biçimde giriş yaptığı yıllardır. Böylelikle, yabancı film ve kitapların ülkede çok miktarda dolaşıma girmesi ve tüketilmesi, polisiye romanın da unutulmuş geçmişine rağmen canlanmasını sağlamış; halkın ilgisine paralel biçimde yerli polisiye romanlarda artış gündeme gelmiştir.

Toplumsal yapıdaki değişmelerin bir başka önemli izdüşümü olan kentleşme olgusu, İstanbul’un tek başına suç mahali olarak romanlarda kullanılması yönündeki tutumu da değişikliğe sürüklemiş; artık Anadolu’daki diğer şehirler de suçun arka planını oluşturmada yararlanılan bir alan konumuna yükseltilmiştir. 1990’lı yıllarda edebiyatımızı geniş çaplı etkilemeye başlayan postmodernist yönelim de polisiye romana sızmıştır. Postmodernist yönelim doğrultusunda, gerçeklik kuralına bağlılık ortadan kalkmaya başlamıştır (Uğur, 2012:421-422). Yine’de 1990’lı yıllar, genel anlamda casus romanlarının ve siyasi kurgudaki

romanların yükselişe geçtiği yıllardır. Soğuk Savaş'ın bitmesiyle dinginleşen politik kaygılar, casus romanlarının ülkemizdeki gelişimini hızlandırdığı gibi, bu dönemde yaşanan siyasi entrikalar da siyasi kurgudaki romanlar için büyük bir alan yaratmıştır. Yer altı dünyasının gün yüzüne çıkarılması arzusu, dış güçlerin kaynakları ele geçirme planları türünden sorunlar da edebiyatın içine sızdırılarak okuyucunun alımlamasına sebebiyet verecek şekilde bir tür içeriye tutunma kaygısı gündeme getirmiştir.

Türkiye'de polisiye romanın yükselişi, daha önceleri edebi roman yazma gerekliliği ve romanın sürekli biçimde ülke sorunlarını anlatması gerektiği yönündeki yerleşik algının dayattığı edebi zevkten bireysel zevke kayışı niteler. Daha açık bir ifadeyle, 1980 sonrası Türkiye'de popüler edebiyatın gelişmesi, siyasal, toplumsal, ekonomik sorunların kısacasında bunalmış topluluğa bu yönde kafa yormanın beyhudeliğini dile getirir. Bireysel duygular ve kişisel zevkler 1980 sonrası ekonomi ve siyasi politikalarla uyumlu bir öğreti olarak edebiyattaki yerini alır. Bunlardan en önemlilerinden biri de polisiye roman olmaktadır.

Türkiye'de modernleşme çabalarının 1980 sonrası toplumsal izdüşümü ülke sorunlarından kişisel zevklere, merak duygusunun tatminine doğru kayışı simgelemesi nedeniyle, bizatihi olarak bu yıllardan itibaren yaşanan siyasi gelişmeler, artan kentleşme, çeşitlenen suç türleri, suç denetim mekanizmalarının sıkışması gibi etkenler göz önüne alındığında polisiye roman türünün neden bu yıllarda yükselişe geçtiği ve çoğu polisiye romanda mekan olarak neden İstanbul'un seçildiği de kısmen açıklığa kavuşmaktadır. Riggs, suç ve büyük kentler arasındaki ilişkiyi Birinci Dünya Savaşı sonrasında İstanbul örneğinde yaşanan olaylar üzerinden açıklamaya çalışır: "İstanbul'da suç sorunu, pek çok başka kentte olduğu gibi, büyük savaştan beri daha karmaşık hale geldi... Bunlardan başlıcası ve en önemlisi, çeşitli yerlerden buraya gelen çeşitli ulusların oluşturduğu büyük mülteci kalabalığıdır... Buna bağlı olarak hırsızlık ve ahlâksızlık, büyük bir olasılıkla diğer suçlarda da artış görülmektedir" (Riggs, 1992/1995'ten aktaran: Ergut, 2004:232). Kentleşme ve polislik işi arasındaki ilişki de karşılıklı olarak üzerinden anlaşılabilir. Birbirinden oldukça farklı pek çok insanın bir araya geldiği ve kentsel sorunların çözülmediği böylesine bir kentte istem dışı bile olsa siyasal ve toplumsal çatışma ve/veya mücadele alanları doğacaktır. Böyle bir yerde, polis gücü, toplumsal alanı "kriminalize" eder hale gelir, suçun kapsamı genişler (Ergut, 2004: 232-233).

1960-1990 yılları arasında yaşanan tüm gelişmeler ve değişimler, çeviri polisiye romanlarda da bir anda geleneksel polisiye romanlar ile bazı polisiye roman dizilerinin yükselişe geçmesine neden olur. Yine bu dönemde de, nitelikli çevirilerden söz etmek mümkün değildir; ancak ilginç bir gelişme olarak, "ajan-polis ve casus" öykülerinin polisiye roman içerisinde etkileri artmıştır. Çeviri polisiye romanlar açısından, verimli bir döneme girildiğinin işareti, bu dönemde polisiye edebiyata basında ve edebiyat alanında hak ettiği yerin verilmesi üzerinden görülebilir. 1980'li yıllarda polisiye yayın dizileri atılım göstermeye başlamıştır. 1984

yılında, bir yandan Tay Yayınları, Ian Fleming'in James Bond serisi, M. Spillane'in yeni baskılarını ve onparalık öykü dizisi Gerard de Villiers'in "SAS" dizisini yayın hayatına sunarken; bir yandan da Gelişim Yayınları'nın "Sarı Dizi" sini edebiyata kazandırdı. Bu yayınlarla birlikte, okuyucular pek çok nitelikli ismin romanını okuma fırsatı buldu. 2000'li yıllarda çok önemli bir gelişme olarak, büyük yayınevlerinin polisiye romana olan ilgilerinin daha da yoğunlaştığı görülmektedir (Üyepazarcı, 2008: 594- 631).

Telif polisiye romanın 1980 öncesi gelişim çizgisi geçmişe nispeten daha genişlemiş olsa da, asıl önemli gelişmenin 1980'li yıllardan sonra gündeme geldiği görülür. Türkiye'de polisiye roman, tüm bu dönemsel ve toplumsal gelişmeler nedeniyle ancak bu tarihten sonra gerçek kimliğine kavuşabilmiştir.1994'ten günümüze kadar gelinen süreçte, telif polisiye roman bağlamında oldukça yetkin olan iki isim Ahmet Ümit ve Osman Aysu'nun romanları olmuştur. Böylelikle, polisiye edebiyatımızın daha zengin kurgulara sahip olabildiği tarih ancak 1990'dan sonralarına denk düşmektedir. Ahmet Ümit,Osman Aysu, Celil Oker, Birol Oğuz, Piraye Şengel, Reha Mağden, Esmahan Aykol ve Tamer Ay gibi pek çok ismin polisiye eserlerinden söz edilebilmektedir (Üyepazarcı, 2008: 133-273).

Bu çerçevede, polisiye roman türü, batıda toplumsal gelişmeler ve suçun yer değiştiren anlamı sonucu polislik kavramında yaşanan anlamsal kaymaların da gündeme gelmesiyle ortaya çıkarken; Türkiye'de polisiye roman türü, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e ve sonrasına uzanan süreçte tüm bu gelişmelerin suça bakış ve polislik işlemleri açısından aynı toplumsal zemine dayanmaması nedeniyle daha eklektik bir yapıya bürünür ve ancak çeviri veya uyarlama biçiminde gelişme göstermeye başlar. Ancak, 1980'li yıllardan ve özellikle 1990'lı yıllardan sonra yaşanan gelişmeler, ülkemizde polisiye romanın gerçek anlamda yerleşiklik kazanmasının koşullarının ortaya çıktığını gösterir niteliktedir.

3.6. Eleştirel Kuram, Toplum ve Edebiyat

Eleştirel kuram, Frankfurt Okulu'nun geliştirdiği ve genellikle Marksizm ile bütünleşmiş olarak kanıksanan bir kuram olarak düşünülmektedir. Bu düşüncenin temel gerekçesi ise, eleştirel kuramın burjuva anlayışı sonucunda toplumsal yaşamda meydana gelen yabancılaşma, kapitalistleşme, maddileşme, değerlerde yaşanan değişim ve artan tahakküm gibi olgu ve kavramları kullanması olarak ileri sürülür. Bununla birlikte, eleştirel kuramın saf bir Marksizm olmadığı, özellikle Adorno'nun görüşleri ile Hegelci Marksizm anlayışının çelişkileri üzerinden görülebilir. Hegelci Bağlam, Walter Benjamin'in sanat ve toplum ilişkisi üzerindeki teorisinin izinden giderek, özünde bu teoriyle daha yakından ilgilidir. Yeni Hegelciler ile birlikte, Walter Benjamin de yeni bir eşiğe geldiğini; klasik ve romantik dönemlerin belirleyiciliğinin sonuna yaklaşıldığını ve özellikle de Fransız devriminden sonra yeni sanatçı modeli hususundaki ayrım

noktasının belirsizliğini işaret eder. Bu düşünceyle birlikte, sanatta bütünlük yerine parçalama ve parçalara önem verme, uyumluluk yerine uyumsuzluk, kavramsal birlik yerine çarpıtma deneyimlerine yönelme başlar. Bu bağlamda, Adorno ve Benjamin'in değiştirici sanat anlayışı ve yenilikçi sanat girişimleri sayesinde daha önceden dikkat edilmemiş parçalar dikkate alınmaya başlanır. Edebiyatta, uyumsuzluk, parçalanma ve karmaşıklık nosyonuna vurgu yapması nedeniyle klasik Marksist anlayışla bağdaşmayan yeni bir bakış açısı olarak eleştirel edebiyat eğilimi gündeme gelir. Adorno Benjamin'in geliştirdiği bu yeni anlayış eleştirinin boyutlarını oldukça genişleterek daha postmodernist bir anlayışla eleştirmeyi gündeme getirir. Böylelikle bir yandan devrimci sanat anlayışı ileri sürülürken, fakat aynı zamanda bu yeni anlayış peşindeki sanatçıların postmodernist anlayışı benimsedikleri görülür. Böylelikle, kendi içinde ikircikli bir yapı gündeme gelir. Marx'ın ideoloji ve "soyut ahlakçılık idealizminin" eleştirilmesi yönündeki teorisi ise, Hegelci estetikte eksik kalan boşluğun doldurulmaya çalışılmasını ifade eder. Bu anlayışa göre, metnin kavramsal açıdan ifadelere dönüştürülmesi ve böylelikle de parçalara bölünmesi yeniden bir üretimi değil sosyal değişimi gösterir. Bu bağlamda, bir eserdeki edebi karakterler, metin, olaylar ve kurgular belirli bir toplumsal çıkarımda bulunmayı sağlayabilmektedir (Zima, 2006: 129-137).

Edebiyatın toplumla ilişkisi, onun bizatihi olarak işlevselliğinin yönünü de belirler. Edebiyatın toplumsala eğildiği ortam ve durumlarda işlevi de aynı açıdan önem kazanmaktadır (Bülbül, 2014: 2). Bu anlamda, edebiyatın işlevi edebi bir teori oluşturabilmekle de yakından ilgilidir. Edebiyat teorilerinin oluşması gündeme geldiğinde ve değişmeye açık oldukları sosyo-kültürel bağlama bağlılıkları ortaya çıktığında, edebiyat ve toplum arasındaki yakın ilişki de açığa çıkar. Bu anlamda, edebiyat teorileri edebi metinlerin incelenmesi sürecinde daha özel bir odaklanma eğilimi göstererek toplumsal olanla ilişki geliştirmeye çalışır. Kimi zaman eleştirel teori ve şimdilerde edebiyat araştırma disiplinleri içerisinde kültürel teori olarak geçerlilik kazanan edebiyat teorisi, edebi eserlerde metin analizini açıklama ve yorumlamaya dayalı çeşitli kavram ve düşünsel varsayımlar olarak kavranabilir (Brewton, 2006'dan⁵ aktaran; Çalışkan, 2010: 98).

Edebiyatın toplumla olan ilişkisinin açıklanması doğrultusunda eleştirel bir edebiyat yaklaşımı geliştirmek; özünde eleştirel edebiyat yaklaşım biçimlerinden yansıtmacılık kuramı ve bu temele dayanıp ondan daha başka bir eğilim gösteren Marksist kuram ile ilgilidir. Yansıtmacılık kuramı, sanatın ve sanat eserinin dış dünyayı resmederken, dış dünyada var olan gerçeklikleri eser üzerinden yansıtmasına dayanır. Ancak, edebiyat eserinin incelenmesinde tek başına yansıtmacılık kuramından yararlanma arayışı, 19. yüzyıldan sonra geçersizleşmeye başlar. Bu dönem, karmaşık toplumsal oluşumların meydana gelmesi sonucu, edebiyat alanının

---

⁵ Brewton, V. (2006). "Edebiyat Teorisi". (Çev.: Dr. Adem Çalışkan). İstanbul: Yedi İklim, Edebiyat, Kültür, Sanat, Aylık Dergi, C. XIX, S. 193.

böyle bir toplumsal görüngünün eşiğinde dış dünyayı olduğu gibi yansıtamayacağı yönünde bir anlayışın gelişmesine yol açtı. Sanat ve sanatçıya, tarihsel ve toplumsal koşulların etki ettiği yönünde gelişen bu anlayış, her şeyden önce sanat eserinin kendi başına var olamayacağı ve onun “toplumsal eleştiri” yöntemiyle anlaşılabilceği yönünde bir düşüncenin gelişmesine neden oldu. Böylelikle, edebiyatta “toplumcu gerçekçilik” arayışı gündeme geldi. Bu yeni eğilime göre, sanat ve toplum arasındaki karşılıklı ilişkilerin incelenmesi ancak gerçekçilik boyutunun anlaşılmasıyla mümkündür.

Marksist edebiyat eleştirisi ise, özünde bu toplumsal eleştiri boyutuna sadık kalmakla birlikte, sanat ve toplum arasındaki ilişkide ekonomik koşulların ve sınıf çatışmalarının etkili olduğunu ortaya koyar (Ötgün, 2009: 169-176). Bununla birlikte, Marksist edebiyat eleştirisi kuramının, klasik anlamda çatışmacı kuramla aynı doğrultuda olduğu düşünülmemelidir. Çatışma kuramının temel amacı, kendisini bizzat yapısal-işlevselci belirlenimden ayırtırmayı hedefleyen veya öngören, ancak bu eğilimi göstermekte yetersiz kalan bir kuram olarak görmesidir. Eleştirel kuram ise, Marksist kuramın “ekonomik belirlenimcilik” algısının aşılma istenmesi amacıyla yönelik gelişir. Başka bir ifadeyle, eleştirel kuram Marksist anlayışı kabul etmekle birlikte, eleştirinin sınırlarının gelişmesini, kültürel ve toplumsal bağlamların da dikkate alınması gerektiğini ileri sürmesi nedeniyle yeni bir perspektif geliştirmekle ilgilidir. Bu yeni eğilim, Yeni Marxçı düşünürlerin bir araya gelerek 1923 yılında Frankfurt'ta Toplumsal Araştırma Enstitüsü'nü kurmasından sonra gelişmeye başlayan Frankfurt ekolü ve eleştirel kuram olarak yaygınlık kazanacaktır. Bu ekolün geliştirdiği eleştirel kuramın etkileri tüm dünyaya yayılmıştır.

Eleştirel kuram, pozitivizme, sosyolojiye, Marxçı kurama, modern topluma, kültüre yönelik birçok eleştiri getirmiştir. Eleştirel kuram, toplumsal yaşamda meydana gelen oluşumların tek bir belirlenime tabi tutularak incelenmesinin açmazları üzerinde gelişir. Siyasi, ekonomik, kültürel, sanat vb. birçok toplumsal boyutun incelenmesi sürecinde görünen ve görünmeyen gerçekliklerin karşılıklı etkileşimi ve bunların birbirlerini belirleme biçimlerini eleştirel bir yaklaşım geliştirerek açıklamaya eğilir. Bu anlayışa göre, toplumsal yaşama ilişkin bir değerlendirmede, toplumun özsel varlıkların anlaşılması sürecinde katı bir maddeci ve ekonomik belirlenim üzerinde direktmek bütünsel bir analiz yapmada yanlış bir eğilimin gelişmesine neden olabilir. Toplumsal, kendine içkin olarak eleştirel bir gözle incelenmelidir. Toplumsal incelemelerde ekonomi boyutunun gerekliliği tartışılmaz olsa da, bunun “kültürel üstyapı” ile bütünlüşmesi gerekir. Bir toplumda, toplumsal denetim mekanizması olarak ekonomi boyutu ne kadar önemliyse, kültür ve kültürel süreçler de aynı ölçüde önemlidir. Böylelikle, toplumsal denetim, kültürel süreçler aracılığıyla çok daha geniş bir alana yayılmayı ve bizzat eyleyenler tarafından içselleştirilmeyi ifade eder. Dolayısıyla, eleştirel kuram

açısından, topluma ilişkin bütünsel bir incelemede toplumsal yaşamda “eyleyenlerle onların bilinçleri” arasındaki ilişkiye eğilmek son derece önem kazanır (Ritzer, 2012: 126-147).

Bu anlayıştan yola çıkılarak, eleştirel kuram açısından geç kapitalist sürecin toplumsal koşulları içerisinde sanatın kendi başına bir gerçeklik ifade edemeyeceği, onun anlaşılmasında toplumsal yaşamda meydana gelen tüm süreçlerle ilişkisinin incelenmesinin gerekli olduğu ileri sürülebilir. Edebiyatın incelenmesi sürecinde, toplumsal gerçekliklerle ne kadar bağ kurulursa, ne kadar ayrıntılı bir incelemeye gidilirse, o ölçüde edebiyatın anlaşılabilirliği söylenebilir. Marksist edebiyat eleştirisi kuramına göre, edebiyatın incelenmesi toplumsal açıdan “yansıtıcılık, gerçekçilik ve edebi tipler”in anlaşılmasına bağlıdır. Yansıtma kuramı, sanatı yorumlamada kullanılan “en önemli Marksist estetik” anlayışı olarak görülebilir. Ancak, Marksist edebiyat eleştirisi yaklaşımı açısından yansıtma kuramının bir dereceye kadar etkili olabileceği ileri sürülür. Nitekim, sanat eseri toplumu belli ölçüde yansıtılabilmekle birlikte, karmaşık bir toplumsal sistemde toplumsal oluşumların aktarılabilmesi çoğu zaman doğrudan gerçekleşmez. Bu süreçte, edebiyatın dolaylı bir aktarımda bulunabileceği öngörülür. Daha başka bir ifadeyle, Marksist edebiyat eleştirisi, edebiyatın incelenmesinde yansıtma kuramının önemli olduğunu; ancak bunun gerçek bir toplumsal gerçekliğe tekabül edip etmediğinin anlaşılması noktasında belli ideolojilerin etkilerinin olup olmadığı sorununa bakılmasına karşılık gelir. Öyle ki, edebiyat dış dünyayı yansıtırken bunu çoğu zaman doğrudan değil, görüngüler üzerinden gerçekleştirir. Yine de tüm bu belirlemelerin ortak noktası, edebiyatın içinde geliştiği toplumun gelişmelerinden veya değişimlerinden etkilenmesidir. Marksist edebiyat eleştirisine göre, edebi eserler içinde geliştiği toplumdaki toplumsal, siyasal ve ekonomik oluşumların yansımasıdır. Tüm bunlar, açıkça toplumsal olayların yarattığı toplumsal durumların eleştirisi ile anlaşılabilir (Tanrıbuyurdu, 2010: 60-77).

4. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

4.1. Nitel Araştırma

Bu araştırmada yöntem olarak nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma, gözlem, görüşme, doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal bir ortamda gerçekçi, bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir araştırma sürecinin incelenmesini ifade eder. Belirli bir kuram oluşturma ediminde elde edilen birtakım veriler kullanılarak yeni sonuçlara veya çıkarımlara ulaşılmasını sağlayan nitel araştırmada, çeşitli yöntemler veri elde etme aşamasında kullanılabilir (Glaser, 1978'den aktaran; Yıldırım ve Şimşek, 2006:39-40). Sosyal bilimlerde özellikle doküman analizi yöntemi sıklıkla kullanılan bir yöntemdir. Bu çalışmada da, araştırma yöntemi olarak doküman analizi yöntemi tercih edilmiştir.

Nitel araştırmada tümevarımcı analiz eğilimi büyük önem taşır. Araştırma sürecinde elde edilen veriler doğrultusunda mevcut soruna ilişkin belli başlı temaları ön plana çıkarma, elde edilen verilerin anlamlı bir bütün haline getirilmesi ve böylelikle de tüm bunlardan bir kuram meydana getirebilme arayışı söz konusudur (Glaser ve Strauss, 1967'den aktaran; Yıldırım ve Şimşek 2006: 47).

Nitel araştırma yöntemleri varsayım, amaç, yaklaşım ve araştırmacının rolü üzerinden temellendirilir. Nitel bir araştırma sürecinde varsayım ilkesi, gerçekliğin kurulması, çalışılan durumun ön planda olması, değişkenlerin birbirleriyle iç içe geçmeleri nedeniyle ilişkiyel bağın ölçülmesinin zorluğu, araştırmacının katılımcı ve öznel bir tavır sergilemesi aşamaları belirleyicidir. Nitel araştırmada temel amaç, derinlemesine betimleme, yorumlama ve söz konusu aktörlerin bakış açılarını anlama üzerinedir. Yaklaşım, kuram ve denence ile son bulurken; kendi bütünlüğü içinde ve doğaldır. Araştırmacının bizzat kendisi veri toplama aracıdır. Elde edilen verilerin kapsamı ve derinliğine göre birtakım örüntülerin veya ilişkilendirmelerin ortaya çıkarılması ve tüm bunların sağlıklı bir biçimde betimlenmesi önemlidir. Araştırmacının rolü ise, çalıştığı olay veya olgular konusunda araştırma sürecine bizzat dahil olması, kendine özgü bir bakış açısı geliştirmeye çalışmasıdır. Nitel araştırmada araştırma sürecine ilişkin tüm bu aşamalar araştırmacının "araştırma deseni" olarak ifade edilebilir. Araştırma desenine göre, araştırmacı nitel araştırmada bulunurken çalışacağı olay ve olgulara ilişkin veriler toplama, bunları kullanıp analiz etme ve kavramsal bir çerçeve oluşturmasından araştırmanın raporlaştırılması aşamalarına kadar geçen tüm süreci ifade eder (Yıldırım ve Şimşek, 2006: 49-69).

4.2. Veri Toplama Tekniği

Bu çalışmada, literatür taraması tekniği kullanılmıştır. Bu şekilde, kavramsal ve kuramsal çerçevenin oluşturulması boyutunda çalışmanın konusu gereği, daha çok toplumsal boyutta meydana gelen gelişmeler veya değişimler ile edebiyat ilişkisinin kurulabilmesine olanak veren kaynaklar seçilmeye çalışılmıştır. Ahmet Ümit ve Osman Aysu'nun romanlarından bazıları temel veri kaynağı olarak kullanılmıştır. Bu anlamda Ahmet Ümit'in sekiz romanı, Osman Aysu'nun ise on romanı analiz edilmeye çalışılmıştır.

4.3. Veri Analizi

Çalışmada, nitel araştırmada veri analizine yönelik içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Özellikle, araştırmada içerik analiz yöntemi doküman analizi yöntemi ile elde edilen verilerin çok daha yakından incelenmesini ve söz konusu bu verileri açıklayabilecek kavram ve temalara ulaşılabilmesi amacıyla seçilmiştir. Çalışma, doğrudan gözlem ve görüşmenin olanaklı olmadığı bir konuyu kapsadığı için araştırma sürecinde doküman analizi yöntemi tek başına veri toplama ve kullanma aracı olarak seçilmiştir. Bununla birlikte, çalışmada belirli kavramlar geliştirip genel bir değerlendirmeye ulaşmak güç olmuştur. Bu durumda, sosyal olay ve olguların incelenmesi sürecinde sosyal olayların doğası gereği genelleme yapmanın zorluğu etkili olmuştur. Toplumsal olay ve olgular durağan değildir; süreklilik ve değişkenlik gösterirler. Yine de, nitel araştırmada toplumsal olay ve olgulara ilişkin incelemelerde birtakım "sınırlı genellemeler" yapmanın olanaklılığı söz konusudur. Bu eğilimde bile son derece dikkatli olmak gerektiğinden, araştırmanın sınırlılıkları tartışılabilir boyutta ve araştırma sonuçlarına ilişkin ne derece bir genelleme yapılabileceği hususunda birtakım açıklamalar getirilmesi önemlidir (Yıldırım ve Şimşek, 2006:90-188).

Bu nedenle, çalışmada incelenen kitaplar çalışmanın konusuna ve kapsamına ilişkin seçilmeye çalışılmıştır. İncelenen romanlarda ise, analiz birimi suç ve suçluluk kavramları, karakter tahlili, karakter söylemi üzerinden ve olay-ifade birliğini dile getiren paragraflardan alıntılardan oluşmaktadır. Romanlarda ele alınan konular, işlenen suçların türleri, karakterlerin toplumsal açıdan duruşları gibi konular ele alınmaya çalışılmıştır.

5. BULGULAR VE TARTIŞMA

Araştırmanın bu bölümünde Ahmet Ümit ve Osman Aysu'nun romanları ayrı alt bölüm ve başlıklar altında çözümlenmiş ve daha sonra karşılaştırılarak eleştirel bir değerlendirilmesi yapılmıştır. Ahmet Ümit ve Osman Aysu'nun romanları daha çok "paragraf" biriminde sunularak sosyolojik kavramlar ve eleştirel edebiyat kuramı çerçevesinde yorumlanmıştır.

5.1. Ahmet Ümit'in Polisiye Romanlarının Sosyolojik Çözümlemesi

Türk edebiyatında polisiye romanın gerçek anlamda büyük bir yer edinmeye başladığı yıllar 1980 sonrasına tekabül eder. Bu yıllardan itibaren, hem türsel çeşitliliğin arttığı hem de pek çok yazarın polisiye kurguya sahip birçok eser yazdığı görülmektedir. Özellikle, 1990 sonrası polisiye romanda, Ahmet Ümit ve Osman Aysu'nun türe olumlu katkıları sayesinde, polisiye romanın daha önceleri edebiyat dışı sayılması nedeniyle maruz kaldığı karşı çıkışların da geçerliliğini yitirdiği söylenebilir.

Ahmet Ümit, Türk polisiye edebiyatında polisiye kurguyu son derece başarıyla uygulayan ve özgün yapıtlar veren önemli bir yazardır. Ahmet Ümit romanları, gerçeği tüm yalınlığıyla ele alırken aynı ölçüde insanın yazgısını da gerçeklikten uzaklaşmayarak anlattığı için kara roman türüne daha yakındır. Osman Aysu'nun gerilimi yüksek romanlarının aksine, Ümit'in romanlarında suç, çözülmesi gereken bir sorun olarak orada dursa da, asıl amaç suç ile birlikte suça giden yolu toplumsal bir gerçeklikle kurgulamaktır. Cinayeti, kapalı bir mekanda işlenmesi gereken bir olgu olmaktan çıkararak, suç mahallerini herhangi bir yerde konuşlandırabildiği görülür. Ahmet Ümit, "Kavim"(2006) ve "Şeytan Ayrıntıda Gizlidir"(2002) kitaplarında olduğu gibi bazen bir tek kahraman etrafında şekillenen polisiye kurgulu kısa öyküler yazsa da, diğer polisiye kitaplarında yarattığı kişiler geniş bir ölçekte yer alabilmektedir.

Ahmet Ümit, polisiye edebiyatı fazlasıyla ciddiye aldığını belirtir: "Edebiyat varolalı beri, polisiye roman en önemli edebi türlerden biridir. Önemlidir, çünkü suçu anlatmaktadır. Suç tıpkı insan DNA'sı gibi birçok bilgiyi içinde barındırmaktadır. İşlenen bir suçu inceleyerek çağını, insanı ve toplumu anlatabilirsiniz"(Ümit, 2001:7). Ümit, romanlarında suçu ele alırken, onu olduğu gibi toplumsal yaşamda geliştiği biçimleriyle ve tüm gerçekliğiyle ele aldığını belirtmeye çalışır. Ümit'in öykülerinde karakterler ise çoğu yerde tezatlıkları içinde, 'kara mizah' türünden betimlemelerle karakterize edilir: Kötü işlerle uğraşan karakterler yaptıkları güzel işler ve insani davranışlarıyla birdenbire toplum tarafından sevilen bir hale gelebilmektedirler (Üyepazarcı, 2008: 400-402).

Ahmet Ümit'in polisiye roman anlayışı, edebiyatta roman ve polisiye roman konusunda suçun belirsizliği üzerinden temellendirilir. Bu doğrultuda, polisiye romanı belirsizliğin romanı olarak görür. Ona göre, suç ülkeden ülkeye, toplumdan topluma zamanın kendi sınırları içerisinde sürekli yer değiştiren bir yapı gösterir. Bu anlamda, suçun sınırları da belirsizleşir; bir dönem suç sayılan bir şey, başka bir dönem suç olmaktan çıkabilir. Bu çerçevede, suçun belirsizliği, bizzat suçu anlatması nedeniyle polisiye romanı da belirsizliğe iter. Böyle olduğu için, Ümit'in romanlarında belli kalıplar içerisinde sınırlandırılan bir polisiye roman algısıyla karşılaşmak mümkün değildir. Ahmet Ümit, suçu ele alırken, suçun insanlık tarihi kadar eski olmasının bilincinde, suçu insan yazgısı olarak ve toplumsalın sınırları içerisinde ele alır.

Edebiyat ve suç, bizzat yaşamın içerisinde üretildiğinden, her toplumun kendi edebi anlayışını ürettiğini, bir yapının içinde geliştiği toplumla olan bağının koparılmasının mümkün olamayacağını dile getirir: Suç, yaşamın yeniden üretilme biçimlerinden biridir. Dolayısıyla, polisiye roman yazarının, iyiliğe de kötülüğe de aynı oranda eğilebilen, kendi kötülüğüyle en az iyiliği kadar yüzleşebilen; yani hem katil hem de kurban olmayı başarabilen bir yapıda olması gerektiğini ileri sürer. Böylelikle, suçun insan yazgısı üzerindeki değiştirici güçteki yapısının, katil ve kurban üzerindeki gücü anlaşılabilir (Gezer, 2006: 58-60). Ümit, yazdığı romanlarda anlatanın cinayete bakışı üzerinden kendi bakış açısını açığa vurur. Nitekim Patasana ve Kavim romanında toplumsal olarak detaylı bir cinayet tanımlaması ile karşılaşırız.

Ahmet Ümit(1960), ilk kitabı Sokağın Zulası'nı 1989 yılında, ilk hikâye kitabı olan Çıplak Ayaklıydı Gece kitabını ise 1992 yılında yayımlamıştır. 1994 yılında Bir Ses Böler Geceyi adlı kitabını yayımladıktan sonra, ilk polisiye romanı Sis ve Gece'yi 1996 yılında edebiyata kazandırır. Bu kitap, hem Türkiye'de çeşitli tartışmalara yol açması hem de Yunanistan'da yayınlanması ile yabancı dilde ilk çeviri kitap olması nedeniyle ayrıca önem taşır. Ümit'in, 1995 tarihli Masal Masal içinde adlı masal türündeki kitabı, sadece masal kitabı olarak çocuklara seslenmeyen, aynı zamanda hayata insani değerlerin anlamlılığı üzerinden bakmayı salık veren türdendir. "Çıplak Ayaklıydı" Gece adlı kitabında da aynı isteklilikle, insanın inanç ve yaşamın anlamlılığı öğeleri arasındaki bağıntılı ilişkiden yalıtık olarak ele alınamayacağı vurgusunu yaptığı görülür.

Bu tarihten günümüze kadar gelinen süreçte polisiye kurguda sadece roman değil çeşitli öykülerden çizgi romana ve hatta kriminal romana kadar uzanan geniş bir eksende yazarak polisiye yazına benzersiz katkılar sağlamıştır. Ümit'in roman kategorisindeki kitapları, Bir Sis Böler Geceyi(1994), Sis ve Gece(1996), Kar Kokusu(1998), Patasana(2000), Kukla(2002), Beyoğlu Rapsodisi(2003), Bab-ı Esrar(2008), Aşk Köpekliktir(2010), Kavim(2006), İstanbul Hatırası(2010), Sultan'ı Öldürmek(2012), Beyoğlu'nun En Güzel Abisi(2013), Elveda Güzel Vatanım(2015); masal kategorisindeki kitapları, Olmayan Ülke(2008), Masal Masal İçinde(2015), deneme türündeki kitapları, Ninatta'nın Bileziği(2006), İnsan Ruhunun

Haritası(2007), Sokağın Zulası(2018) şiir türünde; Agatha'nın Anahtarı(1999), Şeytan Ayrıntıda Gizlidir(2002) adlı kitapları ise polisiye öykü formatındadır. 2005 yılında yayınlanan Başkomiser Nevzat Çiçekçinin Ölümü ve Başkomiser Nevzat: Tapınak Fahişeleri(2005), Elveda Güzel Vatanım-İttihatçıların Yükselişi(2017), Başkomiser Nevzat-Davulcu Davut'u Kim Öldürdü?(2011) kitapları çizgi roman, Das Derwischtör ve Nact und Nebel kitapları kriminal romanlar şeklindedir.

Ümit'in ilk polisiye romanı *Sis ve Gece*'nin konusu bir MİT elemanı olan Sedat'ın, aşık olduğu kız Mine'nin kaybolması nedeniyle onu araması üzerinedir. Bu romanda, bir yandan istihbarat örgütünün kendi içindeki entrikalar ele alınırken, diğer yandan asker ve sivil kutuplaşmasının boyutlarını görürüz. İstanbul'un gündüz renkli, gece ise karanlık görüntüsü içinde koşuşturan insanların suçla örülen yaşamları dramatikliği içinde resmedilmiştir. Ümit, bu romanında, örgüt evlerine yapılan baskınların, yargısız infaz ve kayıt dışı ölümlerin insanda yarattığı acıyı ve bölünmüşlüğü betimlemeye çalışırken, toplumsal yaşamda karşılaşılan gerçek dramlardan yola çıktığı görülmektedir. Ayrıca, Türkiye'nin yakın geçmişinde yaşanan değişimlerle gelen yer değiştirmeler ve kopuşlar, örgütsel yapıda meydana gelen gelişmeler karakterler üzerinden anlamlandırılmaya çalışılmıştır. Ahmet Ümit, bu romanında geçen Mustafa karakteri ve amiri arasındaki kuşak farkını kitapta şu cümlelerle anlatmaya çalışıyor:

"Bizim ve bizden önceki kuşağın yurtseverlik duyguları daha güçlüydü(...) Devletin, ülkenin başka bir anlamı vardı bizim için....Yeni kuşak gerçekten de çok farklı.... Ama en kötüsü, teşkilatta kuşaklar arası bağın zayıflaması. Hem yönetsel hem de psikolojik düzeyde böyle bir olumsuzluk var"(Ümit, 2016: 249-250).

Sedat karakteri ise, Günyol'un ifade ettiği gibi, "rastlantısal olayların gelişiminde, gelgeç yaşam çizgisinin çok ötelere, insan psikolojisini zorlayan bir sevda ekseninde gelişip insancılığa kanat geren" şekilde yaşayan biri olarak betimlenir (Üyepazarcı, 2008:401).

Ümit'in *Kar Kokusu* adlı kitabının konusu, Sovyetler Birliği'nin tam olarak dağılmadığı bir süreçte, askeri diktatörlüğün istihbaratçılarının Moskova'da eğitim gören Türkiye'li devrimcileri kovalaması ve en nihayetinde cinayetin öyküsüdür. 1986 Leninizm Enstitüsü'nde eğitim görmek amacıyla yasadışı yollardan Moskova'ya gelen bu devrimci gençlerin yaşadıkları olaylar, partililer arasında gerçekleşen iki akıl almaz cinayet ve cinayetin çözümüne giden soruşturma süreci, kişilerin iç dünyaları ve bireysel dışavurumlar çerçevesinde ele alınmıştır. Türkiye Komünist Partisi'nin yanında, uluslararası devrimci hareketin dönemsel bir kesitini de sunmaya çalışır. Ümit, polisiye kurgunun içine bireysel olduğu kadar toplumsal da olan suçu ele alma biçimleriyle benzerlerinden ayrılır.

Ümit, *Patasana* romanında, Gaziantep yakınlarındaki Antik Hitit kentinde yapılan bir kazı ve buna bağlı üç binlik yıllık tabletlerin bulunması sonucu yaşanan olayları ve kent devletinin saray uzmanı yazman Patasana'nın öyküsünü ele alır. Kazı ekibi üyeleri Esra, Kemal

Murat, Alman Bernd ve Amerikalı Timothy'dir. Suç soruşturması, Yüzbaşı Eşref karakteri ile birlikte, Esra'nın kendi şüpheleri sonucu olayın iç yüzünü sorgulama çabası üzerinde temellendirilir. Cinayet eylemi ise, bu tabletlerin bulunmasıyla başlar. Bölgede ilk cinayet, Hacı Settar adlı karakterin minarenden atılmasıyla gerçekleşir. Bu cinayet, Yüzbaşı Eşref'in soruşturma başlatmasıyla birtakım bölgesel ve tarihsel çıkarımlarda bulunmayı gündeme getirir. İlk, böyle bir cinayetin gerekçesi olarak yörede yapılan kazı olayının gerçekleştiği yerin, bölgede "Kara Kabir" olarak bilinen kutsal yere yakın olması nedeniyle, buranın kazılmasının lanet getirmesi yönündeki batıl inançlar gösterilir. Hacı Settar'ın, kazı ekibini bölgeden uzaklaştırmak için öldürülmüş olabileceği yönünde bir kuşku gelişir. Hacı Settar'ın kız kardeşinin oğlu olan Fayat, Kürtçe aksanlı bozuk bir Türkçe ile Kara Kabir'in etrafının kazılmasının çok büyük bir günah teşkil ettiğini, bu işten vazgeçilmezse çok daha büyük bir felaketin doğacağını dile getirir. Fayat, kazı ekibine karşı öfkeli. Esra, bunun üzerine şüpheye düşerek, Fayat'ın Hacı Settar'ı öldürmüş olabileceğini düşünse de olayların arkasında daha başka gerçeklerin olabileceği kuşkusuna kapılır:

Cinayet'i Fayat işlemiş olabilir miydi? Sanmıyordu. Fayat onlardan nefret etse bile dayısı Hacı Settar'a saygısı büyüktü. İlk din eğitimini ondan aldığı söyleniyordu. Ama ya Fayat'ın ölmeyi, öldürmeyi göze almış daha fanatik hocaları varsa? Cami imamı Abid bile kazının lanetinden söz etmeye başlamıştı hemen. Özellikle Kürt nüfusun yoğun olduğu yerlerde Hizbullah adındaki radikal örgütün gizli faaliyetlerinden söz ediyordu(....)Yöre halkının yüzyıllardır, kuraklık olduğunda, sel bastığında, hastalandıklarında, çocukları olmadığında, kızları evde kaldığında sığındıkları, yardım diledikleri kutsal Kabir'e el uzatmışlardı. Onlara bu dünyada ve ahrette yardımcı olan yatırı, Kara Kabir'i kazacaklardı. Bunu inançlarına bir saldırı, Fayat'ın deyimleriyle, bir küfür olarak algılamaları çok doğaldı. Hacı Settar da öldükten sonra bu sabah Abid Hoca'nın yaptığı gibi halkı kışkırtmalarının önünde hiçbir engel kalmıyordu... Ama öte yandan, yıllardır bu bölgede din nedeniyle cinayet işlenmemişti. İnsanlar inançlarına aykırı bir işe karşı çıksalar, hatta tehditler savursalar bile bu yüzden kimseyi öldürmemişlerdi. Belki de yanılıyordu. Belki de cinayeti fanatik dinciler işlememişti (Ümit, 2016:32-34).

Ancak, Yüzbaşı Eşref, Kazı yetkilisi Esra karakteriyle olayı konuşması sırasında, olayın bölücü örgütün faaliyetlerinden biri olarak gerçekleştiğini savunur:

"Haber verdiğiniz için teşekkür ederim," dedi Esra, "ama şu örgüt meselesi bana pek akla yatkin gelmiyor. Hacı Settar'ı neden öldürsünler ki?"

"Huzursuzluk çıkarmak, anarşi yaratmak, devlete olan güveni sarsmak için."

Bu gerekçeler de Esra'yı ikna edememişti.

"Halkı kışkırtmak için kullanılacak o kadar çok sorun var ki, böyle bir cinayete gerek duyacaklarını sanmıyorum."

"Bu yörenin insanlarını hiç tanıyorsunuz. Siz onların kutsal saydıkları yeri kazıyorsunuz. Bu da kasabada huzursuzluğa yol açtı. Bölücüler, huzursuzluğa yol açacak her olayı kullanmaktan çekinmezler. Hacı Settar'ı bu yüzden öldürdüler."

"Emin değilim, bu işin arkasında başkaları var gibi geliyor bana."

Söylenenlere katılmasa da yüzbaşı anlamaya çalışır gibi dikkatle baktı genç kadına.

"Ben Hacı Settar'ı dinci fanatiklerin öldürdüğünü düşünüyorum," diye sürdürdü konuşmasını Esra. "Siz söylediniz, Abid Hoca hemen başlamış hakkımızda konuşmaya. Sonra tehdit telefonları aldığımı biliyorsunuz."

"Sizi tehdit edenlerin dinciler olduğunu bilmiyoruz ki."

“Bence onlardı. Üsluplarından tanıdım onları. Her cümlede Allah sözcüğünü kullanıyorlardı. Ve onca tehdide karşın hiç küfretmiyorlardı.”

Esra duraksadı. “Yine de kesin bir şey söylenemez tabii” diye ekledi. “Ancak onları yakalarsanız her şey açığa çıkar. Halkla bizim aramızda da sorun kalmaz.”

“Kalır. İnanın bana, katilleri bulsak bile kasabalılar yine de kazıyı suçlayacaklar. ‘Kazı yapılmadan önce her şey yolundaydı. Bunlar geldi, ağzımızın tadı kaçtı,’ diyecekler.”

“Ama bu cehalet,” diye itiraz edecek oldu.

“Cehalet, mehalet, bu insanlar böyle yaşıyorlar,” diye lafını sürdürdü yüzbaşı (Ümit, 2016: 17-18).

Bununla birlikte, Yüzbaşı Eşref, bölgede Kürt gerillaların da olaya karışabileceği ihtimali üzerinde durur:

Beş yıl önce Kürt gerillalar bir askeri konvoyu saldırmış, ancak çoğu ölü olarak ele geçirilmişti. Daha sonra da birkaç küçük eylem dışında bu yörede silahlı faaliyet gösterememişlerdi. Rahmetli Hacı Settar, bunu yörenin zengin olmasına bağlıyordu. Herkesin bakılacak bahçesi, ekilecek tarlası, bostanı vardı. Kim işini gücünü bırakıp da dağa çıkardı. Yüzbaşısya bu durumu gerillaların daha ilk saldırılarında gerekli cevabı almalarına yoruyordu. Yine de yüzbaşının içinin pek rahat olduğu söylenemezdi. Silahlı eyleme kalkışmasalar bile örgütün bölgede faaliyet yürüttüğünü sanıyordu(...) Özellikle Gencililerden kuşkulanıyordu. İki büyük aşiretten biri olan Gencililerin küçük oğlu Mahmut’un dağa çıkmış olması bu geniş ailenin örgütle bağlantısı olduğu varsayımını artırıyor. Kendileri Kürt olmalarına karşın Türkoğlu soyadını taşıyan öteki büyük aşiretse her zaman devletin yanında yer almıştı (Ümit, 2016: 52-53).

Yazman patasana karakteri, Ümit’in karakter çizme eğiliminde iyi-kötü karşıtlığını tercih ettiğini ifade eder:

Ben zalimler çağında yaşayan bir alçağım. Tanrıların korkak haline getirdiği bir alçak. Alçakların en acınacak olanı, en tiksinti verenini. Yüreğini dalkavukluk, aklını düşmanlıkla besleyen bir saray yazmanı(...)Bedenine sinmiş soylu nefretini, görkemli giysilerin yüzündeki derin acıyı, tunçtan daha katı bir mutluluk maskesinin ardına gizleyerek Hattı kralının emrine koşan ikiyüzlü bir tören adamı(...)Ben, bütün cinayetlerin sorumlusu, ben bütün suçların zanlısı, ben hem katil, hem kurban olan(...)Ben sabık ozan, ben uğursuz âşık, ben kralın baş yardakçısı ve celladı, ben yediği ekmeğe, içtiği suya, soluduğu havaya, üzerinde yaşadığı toprağa ihanet eden ben yazman “Patasana” (Ümit, 2016: 22-36).

Patasana, kendini bu şekilde açığa vururken, kendi içinde yaşadığı yıkımı bir başkasına zarar verme üzerinden yeniden kurar. Ümit’in bu romanı için, polisiye romanın başkalarını öldürerek benliği kurtarma ideolojisiyle uyumluluk gösterdiği ileri sürülebilir. Bununla birlikte, cinayet ve şiddet eğilimi üzerinden suçun toplumsal bir görüngü temelinde tüm gerçeklikleriyle ele alındığı görülür.

Ahmet Ümit’in pek çok romanında olduğu gibi, bu romanında da İstanbul’a olan özlemin yansıtıldığı görülür:

[...] defalarca Fırat’ı görmesine karşın ilk kez İstanbul Boğazı’na benzetti nehri. Sanki binlerce yıl öncesine gitmiş, tepelerden birine oturmuş, Boğaz’a bakıyordu. Eski ahşap yalılar, beton villalar, restoranlar, kafeler, her zaman araçlarla tıklım tıklım dolu olan asfalt yol, hiçbiri yoktu(...).

“Dalmışsınız?” diyen Eşref’in sesiyle kendine geldi. “Ne düşünüyorsunuz?”

“Hiç,” dedi toparlanan Esra. “Fırat bir an İstanbul Boğazı’yımsı gibi göründü gözüme.”

“İstanbul Boğazı mı?”

Eşref de nehre bakmaya başlamıştı.

“Tabi yüzlerce belki de binlerce yıl önceki Boğaz” (Ümit, 2016:58-59).

Ümit, romanda gerçekleşen ikinci cinayet olan Reşat Ağa'nın öldürülmesi olayı üzerinden bölgede cinayetin toplumsal açılımı üzerinde durmaya çalışır:

Binlerce yıldır bu topraklarda işlenen cinayetlerin büyük çoğunluğu kısasa kısas ya da öç alma mantığıyla herkesin gözleri önünde gerçekleştirilmişti. Cinayet, bir tür namusunu temizleme ya da potansiyel düşmana verilen bir ders olarak değerlendirildiğinden, öldürülme olayını ne kadar çok insan öğrenirse, hatta ne kadar çok insan bizzat gözleriyle görürse o kadar iyiydi. Olay ne kadar yaygınlık kazanırsa cinayeti işleyen aşiret ya da aile bir o kadar yaygınlık kazanıyor, bir o kadar korkulur hale geliyordu. Çünkü ayaklar altına alınan onurlarını yiğitlikle yeniden kazanmış oluyorlardı. Cinayeti işleyen kişinin ağır hapis cezalarına çarptırılması ya da düşmanı tarafından öldürülebilecek olması kazanılacak toplumsal saygının yanında önemsiz kalıyordu (Ümit, 2016: 214).

Romanda, pek çok toplumsal öğenin cinayet soruşturması etrafında biçimlendirildiği de görülür: Devlet-terör-aşiret olayları, vatan-millet vurgusu, Türk-Kürt- Arap ilişkisine dayanan kültürel bağ, değişen toplumsal değer yargıları, Ermeni-Amerikan-Türk ekseninden geçmişe bakış, aşk ikilemi ve hatta aşk üçgeni üzerinden erkeklik ve kadınlığın inşası... Patasana romanında, terörist Seyithan karakteri ile Yüzbaşı Eşref arasında geçen konuşmayı Türkiye'deki devlet, terör ve aşiret-töre ilişkisinin temsili bir örneği olarak okumak mümkündür:

'Peki, Seyithan, senin güvenini nasıl kazanırım?' diye sordum. Dikkatle yüzüme baktı, gözlerinde ilk kez içten bir ifade görüyordum.
'Bir yolu vardır,' dedi. 'Ama sen istemezsin.'
'Niye istemeyeyim, sen bir söyle.'
'Bedirhan'ı bulduğumda benimle gelir misen?
'Gelirim tabii. Bütün takım gelir.'
'İkimiz mi? İyi ama neden?'
'Gardaşımı benim öldürmem lazım.'
'Ya onlar kalabalık olursa?'
'Merak etme, onu yalnızken kıştıracağım.'
Duraksadım. Ona güvenebilir miydim?
'Gelemeyeceksin değil mi?' diye sordu ümitsizce.
'Hayır, geleceğim,' dedim. 'Ama benim de şartım var. Onu neden öldürmek istiyorsun bana anlatacaksın.'
'Kabul,' dedi, başladı anlatmaya:
'Bedirhan benim ikizimdir. Bir elmanın iki yarısı gibi benzeriz birbirimize. Bizim babo, aşiret reisinin kan gardaşıdır. Onun için adam vurmuş, mapuslara düşmüştür. Bizim çocukluğumuz da aşiret reisinin sofrasında geçmiştir. Bedirhan benden daha akıllıdır. Okumaya meraklıdır. Aşiret reisimiz, onu kente yollamıştır. 'Bedirhan okuyacak, bizim davalarımıza bakacak, sen de yanımızda kalıp bizi koruyacaksın,' demiştir. Hepimiz sevinmişizdir, Bedirhan okuyacak avukat olacak diye. Ama Bedirhan şehre gidince aşiretini unutmuş, gidip örgüte katılmıştır. Töreyle hiçe saymıştır. Bu da yetmezmiş gibi, kalkmış bölgeye gelmiş, aşirete, devlete kurşun sıkmıştır. Bu yüzden katli vaciptir.' (Ümit, 2016:123-124).

Romanda dikkat çeken bir başka toplumsal unsur kültürel anlamda iç içe geçme durumunun aktarılmaya çalışılmasıdır. Kazı ekibinin açısı Halaf karakteri ile Esra arasında geçen bir konuşmada bunu görmek mümkündür:

“Bizim Barak köylerinde odalar vardır. Hali vakti yerinde olanlar oda açarlar. Odalar erkeklerin sohbet ve eğlence yeridir. Köye gelen misafirler de bu odalarda ağırlanır. Her gün yemek pişirilir. Köyün meseleleri, olup bitenler konuşulur.”

“Bir tür meclis,” diye mırıldandı Esra. “Roma kentlerinin agoraları gibi.”

[...]

“Ergen çocuklar da odalara getirilir, adap, erkan öğretilir(...)Odada pişen kahveler çok koyudur, tadı bir başkadır. Bir yudum içtin mi, tamam. Bu fincandakiler gibi beş tane içmiş sayılırsın.”

“İlginç. Bir ara sizin köye gidelim.”

“Ne zaman isterseniz Esra Hanım,” diye heveslendi Halaf(...) Ama bu benim anlattıkların on sene önceydi. Odalar yine var ama eski havası yok. Evlere televizyon girdi. Köylü odaya gideceğine evinde oturup televizyon seyrediyor.”

“Demek gitti bizim kahve,” diye söylendi Esra şakayla karışık.

“Yok canım, acı kahveyi yapanlar hala sağ. Kürt Reşit’e gideriz, o bu işin ustasıdır.”

“Sahi Halaf, bu sabah yüzbaşıya Kürt olduğunu söyledin. Benim bildiğim Baraklar Türkmen soyundan gelmedir.”

Halaf birden ciddileşti:

“Haklısınız Esra Hanım. Baraklar Türkmen’dir. Ama burada kuş karışması olmuş. Kız alıp vermişler, akraba olmuşlar. Türkmenler Araplara, Araplar Kürtlere karışmış. Ama Barak adetleri yok olmamış.”

“Binlerce yıl önce yaşayan Hititler gibi,” diye düşündü Esra. Onlar da Aramlılarla, Luvilerle karışmamışlar mıydı? Demek ki bu topraklarda bazı şeyler hiç değişmiyordu (Ümit, 2016: 142-143).

Romanda bir başka dikkat çeken toplumsal unsur, bölgede yaşayan insanların değişen değer yargılarının Türkiye’nin toplumsal dönüşümü olarak yansıtılmaya çalışılmasıdır. Halaf ve Esra arasında geçen konuşmada bu konuya kısmen de olsa değinildiği görülür:

“Kara Kabir’i kazdılar, böyle oldu,’ diyenler varmış.”

“Çolak Memilli ile Fayat’ın takımındır. Başka kimse böyle bir şey söylemez. Ama bizim millet buna inanmaz.”

[...]

“Kazıyı durdurun diye baskı yapmazlar mı?”

“Kim yapacak? Buna cesaret edemezler. Hem siz Kara Kabir’i kazmıyorsunuz ki. Onun yirmi metre ötesini kazıyorsunuz. Kara Kabir’i kazsanız da kimse bir şey demez ya.”

Esra şaşkınlıkla Halaf’a bakarak, “Bundan emin misin?” diye sordu.

“Eminim tabii. Kara Kabir’e saygı, öteki dünyadan korkmak filan eskidendi. Şimdi millet köşeyi dönmeye bakıyor. Burada toprak bereketli, tarlası olmayan çok az insan var” (Ümit, 2016: 146).

Bölgede yaşanan iki cinayetin gerçekleşme biçiminin, geçmişte meydana gelen iki cinayetle benzerlik göstermesi üzerine Esra, emekli doktor Nicholas ve emekli öğretmen Sakıp’ın bu konuda bilgi verebileceği düşüncesiyle bu iki kişiyle konuşmaya çalışır. Aralarında geçen konuşmadan Ermeni Olayları, Fransızlar, Amerikalılar ve Türkler arasında geçen olayların tarihsel ve toplumsal olarak, karakterlerin ulusa bağlılıkları ekseninden aktarılmaya çalışıldığı görülür:

İşte o günlerdi. Ermenilerin çoğu 1915’tekine benzer bir sürgünden korkup malını mülkünü elden çıkarmış, Suriye’nin yolunu tutmuştu.”

“Tutar tabii,” diye söylendi Sakıp. “Fransızlar Antep’e girerken millete nispet eder gibi onları marşlarla, bayraklarla karşılar, onların üniformalarını giyip çalım satarken düşüneceklerdi sonunu.”

“Ne bilsinler, kurtarıcılarının geldiğini sanıyorlardı...Neyse, neyse, geçelim bunları,” dedi Nicholas boğazını temizleyerek. “Nerede kalmıştık. Evet, Ermeniler çekilmeye başlamışlardı,

ancak sizin kazı yaptığınız kasaba ve çevresinde kaçmayanlar da vardı. 1915'teki tehcirde kendilerine dokunulmadığını gören beş altı aile bu defa da başlarına bir şey gelmeyeceğini sanarak bölgeyi terk etmemişlerdi. Kilisenin papazı Kirkor, şimdiki Göven Köyü civarında geniş toprakları olan Ohannes Ağa ile bakırcı ustası Garo da onlardandı. İşte bu üç adam Fransızların çekilmesinden bir hafta sonra hunharca öldürüldü. Papaz Kirkor, şimdi cami olan kilisenin çan kulesinden aşağıya atıldı; Ohannes Ağa, Göven Köyü yolunda öldürülerek, kesik başı kucağına bırakıldı; Garo usta ise dükkanının içindeki kirişe asıldı.

“Çok tuhaf,” diye mırıldandı Esra. “İlk iki cinayet tıpkı Hacı Settar ile Reşat Ağa'nın ölümüne benziyor. Peki cinayeti işleyenler tutuklanmadı mı?”

“Tutuklanmak mı? O günler savaş günleri. Ermeniler düşman olarak görülüyor. Kimi tutuklayacaklar?”

[...]

“Öldürülen kişilerin ailelerine ne oldu?” diye sordu Esra.

“Aileleri niye sordunuz?” diye atıldı David. “Cinayetleri onlardan birinin işlediğini mi düşünüyorsunuz?”

“Hiç kendinizi yormayın,” dedi Sakıp, ona sorulmuş gibi, “bu işi yapan teröristlerdir. O soysuzlar da memleketi bölmeye çalışıyorlar. Her gün pusu, her gün şehit. Alçak herifler, sanki Ermenilerden az çekti bu millet.”

“Ermeniler de sizden az çekmedi ama,” dedi altta kalmaya niyeti olmayan Nicholas. “Bir onlar, bir siz; karşılıklı boğazladınız birbirinizi.”

[...]

“Sizin yüzünüzden,” diye köpürdü Sakıp, “kışkırttınız, ‘Kendi devletinizi kurun,’ dediniz. O avanaklar da kanıp bizim arkamızdan oyun çevirmeye kalktılar.”

“Amerikalıları karıştırma,” dedi Nicholas. Futbol maçında kendi takımını savunan bir taraftarın tatlı saldırganlığı vardı tavırlarında. “O işi yapan İngilizler, Ruslar bir de Fransızlar. Biz kimseyi kışkırtmadık.”

Sakıp öfkeyle bastonunu yere vurdu:

“Yalan! Siz de işin içindeydiniz” (Ümit, 2016: 281-283).

Ümit, bu romanında, binlerce yıllık tabletler üzerinden bölgenin ve insanlığın acı dolu tarihine, yüzyıllardır aktarılan kültürel bağlara, geçmişten günümüze uzanan suça ve suçluluğa cinayet soruşturması üzerinden bakmaya çalışır.

Ahmet Ümit'in *Kukla* adlı romanının konusu, gündelik yaşamı derinden sarsan çeşitli suç olaylarının ve bunların yarattığı karamsar tablonun içerisinde sıkışıp kalan insan tiplerinin öyküsüdür. Kitapta ele alınan suç biçimleri, cinayetler, komplolar, gizli örgütlerin işlediği suçlar biçiminde geniş bir eksene yayılır. Ümit'in bu kitabında, Türkiye'de yeni bir sayfa açan derin devlet mefhumundan yola çıktığı görülmektedir. Bu romanda, kurgulanan kişilerin iyi-kötü ekseninde nerede durduklarına ilişkin belirsiz durumları dikkat çeker. Yaşama ediminin karamsar bir tablo dahilinde anlatılmasının yanı sıra, olay kurgusu çok iyi tasarlanmış bir kitap olarak ifade edilebilir (Üyepazarcı, 2008:404-405).

Ümit, *Şeytan Ayrıntıda Gizlidir* adlı kitabında, çeşitli polisiye öyküleri bir araya getirir. Soruşturma sürecinde ve olayı çözümlenmede Başkomiser Nevzat ile yardımcısı Ali bulunmaktadır. İkisinin, bu süreçte yaşadıkları olaylar ve birbirleriyle ilişkileri bir tür baba-oğul samimiyeti çerçevesinde çizilir. Kitaptaki öyküler olağanüstü olmasa da, cinayete giden yolda cinsellik, sapkınlık, aşırılık, tutuculuk, bencillik veya kıskançlık vb. gibi duyguların yol açtığı suç işleme edimi, bizzat Türkiye'de işlenen suçların niteliğiyle birebir örtüşmektedir. Yine bazı öykülerin kasvetli olması da Ümit'in, hayatın gerçekliğini tüm olumsuzluklarıyla olduğu gibi

yansıtma isteğinden kaynaklanmasına bağlanabilir. Ancak, suçun kötülüğünü anlatırken Başkomiser Nevzat gibi son derece erdemli bir karakterin yardımıyla kötüler onun kişiliği karşısında ikincil planda görülebilmektedir.

Ümit'in, *Beyoğlu'nun En Güzel Abisi* adlı kitabında, bir yılbaşı gecesi Tarlabası'nın arka sokaklarında işlenen bir cinayet olayıyla başlayan soruşturma ekseninde, İstanbul Beyoğlu'nda geçmişten günümüze uzanan suç manzaraları, kokuşmuş düzen ve insanlık dramı üzerinden Türkiye'nin yakın geçmişine odaklanan bir sürece odaklanıldığı görülür. Romanda ele alınan karakterler, sıradan insanların sıradan yaşamları içerisinde suça saplanmış görünümüleri olarak dikkat çeker. Çoğu yerde kullanılan sokak dili de, İstanbul'un fakir semtlerinde insanların gündelik yaşamlarına uygun, gerçekçi bir dil kullanılmaya çalışıldığını gösterir. Ahmet Ümit'in, romanda yer yer geçen İstanbul'un eski ve yeni görüntüsü üzerinden Türkiye'de yaşanan suç olaylarına ışık tutmaya çalıştığı görülür. Özellikle bu toplumsal veriler, romanda geçen kentsel dönüşüm ekseninde rant ilişkilerinin yarattığı suç ilişkileri, kabadayılık-yeraltı bağlamı, toplumsal baskının yıkıcılığı çerçevesinde şu bölümler üzerinden görülebilmektedir:

"Eski kabadayılardan mı değil mi Süleyman?"

"Tam onlardan, belki onların en son temsilcisi... Elinde ne var ne yok, sağa sola dağıtır dururdu. Fakir babasına çıkmıştı adı. Biraz da o sebepten iflah olmadı ya." bana döndü yeniden. "Siz daha iyi bilirsiniz o alemi Başkomiserim. O eski usul kabadayılar kayboldu. Yeniyetmeler de eski racona riayet etmez oldu. Vefayı, saygıyı, hürmeti unuttular."

O alemi iyi bildiğim doğrudu, ama Mehmet'le aynı fikirde değildik. Üstelik o eski kabadayılardan, matah insanlarmış gibi ballandıra ballandıra anlatılmasından da nefret ederdim. Bu memlekette kıyıcı adama duyulan hayranlığı anlayabilmiş değilim. Zaten onlar hakkında anlatılanların neredeyse hepsi palavraydı. Zenginden alıp yoksula dağıtmalar, cesaret gösterileri, büyük kahramanlıklar filan, çoğu yalandı. Zorla gasp ettiklerinin birazını dağıtsalar ne olur, dağıtmaları ne olurdu?

"Eşkiyanın eskisi yenisi olmaz," diyerek itiraz ettim. "İkisinin de yaptığı zorbalık değil mi? Artık bırakalım bu edebiyatı. Yumrukla, tabancayla, bıçakla sağlanan üstünlüğün saygı duyulacak nesi var? Güce değil, adalete itibar etmek lazım."

Mehmet'in gözlerinde kuşkulu bir ifade belirdi.

"Doğru da Başkomiserim, devlet adaletten uzaklaşınca bu eşkiyalar dolduruyor boşlukları" (Ümit, 2015: 59-60).

Bir başka bölümde, Ümit'in bu kez, Kara Nizam karakteri üzerinden yer altı dünyasına ilişkin sistemin kendi düzenini anlatmaya çalıştığı görülmektedir:

Evet, bugün de konuştum Kara Nizam'la. Merhametli, anlayışlı biriymiş gibi görünüyordu. Çirkin, ama vicdanlı biri. Belki o da kendince merhametli olduğunu düşünüyordur. Ama birkaç saat sonra yeğenlerinden biri, acımasızca bir genç kızı öldürdü. Eminim ilk cinayeti de değildi." Sıkıntıyla iç geçirerek arkama yaslandım. "Kişilerin iyi ya da kötü olmasıyla ilgisi yok bunun. Yer altı aleminin kendi kuralları vardır. Bunların başında da acımasızlık gelir. Korku salmayan adama saygı duymazlar... Onlar için acımasızlık en büyük erdemdir. Sadece bu nedenle bile, o binayı size vermek istemeyebilirler. Binadan vazgeçseler de bunu size bir şekilde ödetmeyi planlayabilirler. Etrafa yaydıkları korku dalgası etkisini yitirmesin diye (Ümit, 2015: 252).

Romanda dikkat çeken bir başka toplumsal unsur olarak, Türkiye'de büyük şehirlerde yaşanan kentsel dönüşüm politikalarındaki çıkar ilişkileri ve bunun yarattığı huzursuzluk

durumunun Tarlabası örneği üzerinden şu bölümler aracılığıyla aktarılmaya çalışıldığı görülebilmektedir:

Köhne bina deyince Tarlabası'ndaki inşaat faaliyeti geldi aklıma.

"Nizam'la ortaklık yapacaklarmış diye bir şey duyduk. Kentsel dönüşüm varmış burada."

Omuzları düştü, neşesi kaçtı.

"Hiç sormayın Başkomiserim, her yeri yıkıyorlar, her şeyi alt üst ediyorlar. Güya eski haline getireceklermiş. Milleti evinden barkından edecekler. Yakında bizi de atacaklar. Otuz yıllık kiracıyım şurada." Umutla baktı yüzüme. "Sahi Başkomiserim, siz bir şey yapamaz mısınız?" Meslek hayatım boyunca yüzlerce kez karşılaşmışımdır bu tür isteklerle. Üstelik bazıları bu kadar masum da değildir, ama haklı bile olsa bunlar benim boyumu fersah fersah aşacak meseleler.

"Biz ne yapabiliriz ki Mehmet?" dedim boynumu bükerek. "Biz basit birer devlet memuruyuz. Elimizden bir şey gelmez. Belediyeye konuşsaydın, sana başka bir yer gösterirlerdi belki."

Alt dudağını sarkıttı.

Konuştuk Başkomiserim, olmuyor. Benim durumumda olan o kadar çok esnaf var ki. Hangi birine yetişelim diyorlar. Emir yukarıdan geliyormuş. Büyük komisyonlar dönüyormuş ortalıkta. Herkes buradan bir bina kapmanın peşinde. Sokağı blok blok kapatanlar bile var. Dizi oyuncularını, adli sanlı zenginler, büyük otel sahipleri... (Ümit, 2015: 63-64).

Romanda, Türkiye'de yaşanan Gezi olaylarının da üzerinde durulduğu görülmektedir. Özellikle, Gezi olayları nedeniyle yaşanan insanlık dramı üzerinden toplumsal yıkıcılıkta etken olan aktörlerin bakış açıları ve Türkiye'de ayrılıkçı düşüncelerin, çıkar politikalarının, güç odaklarının yarattığı şiddetin boyutlarının da Keto lakaplı sokak çocuğu ile Başkomiser Nevzat arasında geçen şu diyaloglar üzerinden aktarılmaya çalışıldığı görülür:

"Gözünü nasıl kör oldu Pirana'nın?"

"Sizinkiler yaptı Başkomiserim. Polisler..."

Elindeki pamuğu burnuna dayayan Pirana, usulca başını sallayarak sessizce onayladı arkadaşını.

"Ne... Ne zaman?" diye kekeleydi. "Ne zaman oldu bu?"

"Geçen Haziran... Şu parkta..."

Neden bahsediyordu bu çocuk?

"Taksim'deki parkta..."

"Gezi Parkı'nda... Geçen yaz..."

Sonunda jeton düştü.

"Gezi Parkı Direnişi'nde mi? Senin ne işin vardı orada?"

Sanki gözü çıkan kendisi değilmiş gibi kurnazca sırıttı.

"Yemek vardı, giyecek veriyorlardı, kot pantolon, tişört filan..."

"Evladım, bunlar için gidilir mi oraya? Cehennem gibiydi park..."

Sizinkiler gelene kadar öyle değildi." Keto'ydu konuşan. "Evet, polis pislik yaptı Başkomiserim." Sesini yükseltmişti. "İster kız, ister bağır fark etmez. Sizinkiler çok kötülük yaptı insanlara. Hepsi okumuş ağabeylerdi onların, hepsi iyi insanlardı. Ağaçlar için gelmişlerdi oraya... Tiyatro oynuyorlardı, konser veriyorlardı, resim yapıyorlardı. Bize de yaptırıldılar. Film bile çektiler. Hatta ben de oynadım... Ağaçlar için..."

"Ağaçlar için," diye onayladı tinerinden bir anlığına kopan Pirana. "Ağaçları kesip alışveriş merkezi yapacaklarmış orada... Hiç beklemezdim valla. Boyalı saçlı kızlar, küpeli oğlanlar, böyle dövme filan da var. Fakat sağlam çocuklarmış. Onca gaza, onca tazyikli suya bana mısın demediler... Bi'sürü polis vardı ha. Hiçbirini iplemediler valla..."

Evladım gözünü kaybetmişsin daha ne konuşuyorsun diyecektim, izin vermedi Keto.

"Yanlış anlama Başkomiserim, biz eylem için orada bulunmuyorduk. Bizim mekanımız orasıydı. Metronun çıkışındaki büyük çınarın altında geceliyorduk(...) Pirana, Musti, ben kıvrılıp yatıyorduk içinde. İşte bir sabah... Sabah dediysem güneş filan doğmadan ha..."

Düşmana baskın verir gibi senin polisler saldırdı. Otuz çadır ya var, ya yok. Döverek çıkardılar o ağabeyleri, ablaları... Ama harbi çocuklarmış yılmadılar.”

“Ne yılması be...” diye Pirana başladı yine. “Aslanlar gibi karşı koydular... Ama çok polis vardı.”

Gezi Parkı’nda neler yaşandığını hatırlıyordum, korkunçtu. Hükümet acımasızca sürmüştü bizim çocukları göstericilerin üstüne. Hepimiz için utanç vericiydi. Bir kez daha anlamıştık ki bir ülkede otoriter bir yönetim varsa ilk kaybeden polis teşkilatı olurdu (Ümit, 2015: 196-198).

Yine Başkomiser Nevzat’ın Kudret karakteriyle geçen bir başka konuşmasında da, Gezi Parkı direnişinin maruz kaldığı baskı üzerinden ülkedeki cehaletin durumuna ve devletteki güç odaklarının belirleyiciliğine vurgu yapıldığı görülür:

Hiç geri adım atmadı Kudret.

“Yakıp yıktılar ya ortalığı. Devletimize, polisimize karşı koydular ya... Terörist değil mi şimdi bunlar?”

Bu aptal tartışmayı sürdürmenin bir yararı yoktu.

“Gösterici, onlara gösterici diyoruz,” diye müdahale ettim. “Neyse, sen devam et hadi.”

“Tamam Başkomiserim, işte bunları kattık önümüze, kovalıyoruz. Otuz kişi, üç bin kişiyi çil yavrusu gibi dağıttık valla.”

Ali yine rahat duramadı yerinde.

“Ufak at civcivler de yesin.”

Valla diyorum Komiserim... Tamam ekipler de yetişti arkamızdan. Onlar gelince zaten darmadağın oldu puştlar.” Yılışık bir suç ortaklığı ifadesi belirdi gözlerinde. “Ama o biber gazı fena ya. Adamın iflahını kesiyor. Maske filan da yok ya bizde. Ölucem zannettim ya(....) Amca çocuklarının yarısı telef oldu desem yeridir.

Gezi parkı olayları sırasında bazı kişilerin ellerinde döner bıçakları, sopalarla gösterici avına çıktığını hatırlıyordum. Demek Kara Nizam’ın yeğenleri de vardı aralarında.

“Durumdan vazife çıkardınız yani,” diye eşeledim. Anlamadı ne demek istediğimi.

“Buyurun Başkomiserim.”

“Yani kendiliğinden mi gittiniz oraya? Polislere yardım için...”

Terbiyelice gülümsedi.

“Ne haddimize Başkomiserim. Nizam Amca’m yolladı. Gezi Parkı’nı günlerce işgal eden şerefsizlerden bıkmışız zaten. Bizim dükkanların hepsi kapalı. Otoparklara gelen giden yok, kebabçılar sinek avlıyor. Yukarıdan da telefon gelmiş galiba.”

Anında atladı Ali.

“Yukarıdan derken?”

Omuz silkti Kudret.

Orasını bilmiyorum, partiden de olabilir, emniyetten de... Fark eder mi Komiserim, maksat millete, devlete hizmet. Görev emri gelince çıktık sokağa tabii(....) Ödül uman bir çocuğun beklentisi içinde bana bakarak marifetlerini anlatmayı sürdürdü. “Çok gösterici dövdük Başkomiserim (Ümit, 2015: 290-291).

Ümit’in, Kavim(2006) kitabında, Hıristiyanlar, Suryaniler, Nusayriler, Rumlar, Arap Aleviliği gibi dini unsurların etrafında şekillenen, İstanbul’dan Anadolu’ya uzanan bir eksenle gerçekleşen suç olayları ele alınır. Romanın ana karakteri olan Başkomiser Nevzat, bir yandan son derece dürüst, adaletten sapmayan, çıkar kollamayan tavıyla, bir yandan da son derece duygusal ve içten yanlarıyla dikkat çeker. Başkomiser Nevzat’a cinayet soruşturmasında yardımcıları Ali ve Zeynep eşlik eder. Bu romanda, gerçekleşen cinayetlerde katilin mutlaka bir nedeni vardır. Ümit’in bu romanı, sadist katiller yerine yaşamın acı gerçekliği içinden çıkmış toplumsal bir gerekçeye dayandırılan katil tiplemesinin kurgulandığı en güzel polisiye romanlarından biridir. Romanda, bir yandan arka arkaya cinayetler gerçekleşirken, bu

cinayetlere ve soruşturma eksenine eşlik eden toplumsal öğelerin ağırlığı dikkat çeker: Yozlaşmış polis teşkilatı ve polislik sistemine rağmen adaleti arayan dürüst polisliğe vurgu; katilin bıraktığı dinsel semboller üzerinden adaletin sağlanmaya çalışılması, intikam, kendine yabancılaşma, dini mezhepler ve tarikatlar, kuşaklar arası değişim... Ümit, Kavim romanında cinayeti bu ekseninde ele alırken, katilleri ve kurbanları yerden yere vurmada ele alır. Bazen kurbanlar çok iyi hatta saflık derecesine bile varabilmekteyken; katillerin cinayet işlemekteki gerekçelerinde kişisel hırsların kurbanı olmanın ve intikam almanın etkili olduğu görülür.

Bu romanda da, cinayetlerin ilkin tarikatlarla bağlandığı görülür. Katilin kutsal kitapta maktülün kanıyla altı çizilmiş satırlar üzerinden bıraktığı dinsel mesaj cinayetin seyrini bu yöne evriltilir. Ancak, bu dinsel arayışta aktarılmaya çalışılan husus, toplumsal yaşamda çok eski dinlere, kavimlere, mezheplere uzanan bir yolculukta toplumsal olarak suçun yeniden bir üretim biçimi olmasıdır. Romanda bu izdüşümleri, hem kutsal kitapta çizilen satırlardan yola çıkılarak kurulmaya çalışılan toplumsal bağ üzerinden, hem de maktüllerin Hristiyanlık, Süryanilik ve Müslümanlıkla olan bağları sorgulanırken aktarılmaya çalışılan, dinin toplumsal yaşamı ve bireyi nasıl belirlediği sorunu üzerinden görülebilmektedir.

Cinayet soruşturması ilerlerken, Başkomiser Nevzat'ın ağzından polislik sisteminin ülkemizdeki anlamı üzerine toplumsal gerçeklikle bağıntılı açıklamalar dökülür:

Meslek dışından olanlar hep acayip olaylarla uğraştığımızı sanır. Çözülmecek kadar karmaşık cinayetler, dünyanın en zeki katilleri, insanın kanını donduracak kadar ustalıklı gizlenmiş entrikalar. Birçok genç de böyle olayları çözmeye sevdasıyla atılır mesleğe. En karmaşık suçları çözecek, gerçek suçluyu bulacak, adaleti sağlayacak. Henüz yaşamın örseleyemediği, kirletemediği, yenemediği genç insanların güzel idealleri. Kuşkusuz, polis olmak isteyen gençlerin hepsinin böyle idealleri yoktur. Büyük çoğunluğu, ekmeğin aslanın ağzında olduğu bu memlekette garantili bir iş bulmak için girer polis kolejine. Hem maaş alacaklar, hem de o gösterişli üniformaların içinde devletin gücünü taşıyacaklar. İşlerini yapacaklar, suçluları yakalayacaklar, zalimlerle savaşacaklar. Ama ister idealist düşüncelerle, ister meslek sahibi olmak için polis olsunlar, her iki grupta da çok sürmez bu duygular. Polisin rüyası sokaklara inince sona erer. Yani genellikle öyle olur. İlk günkü heyecanını sonuna kadar koruyan, elinde bulundurduğu gücün olanaklarını kullanarak çıkar sağlamayanlar da vardır kuşkusuz. Ama onlar o kadar az ki (Ümit, 2018: 49).

Romanda dikkat çeken bir başka toplumsal unsur, Türkiye'de İstanbul'da yaşanan mekan kavgalarının, kabadayılık olgusunun devlet içi güç odaklarıyla olan bağına kısmen de olsa vurgu yapılması üzerinden görülür. Ayrıca, romanda geçen cinayet soruşturmasına ilişkin diyaloglarda, mekan çatışmalarının boyutları üzerinden sokak kültürünün ve sokak dilinin kullanılmasıyla toplumsal gerçekliğe uygun bir kurgulama gerçekleştirildiği de görülmektedir. Bunlar, soruşturma ekseninde harici öğeler olarak cinayete eşlik etmekle birlikte, oluşturulmaya çalışılan toplumsal arka plan olarak anlam kazanır. Romanda, bu unsurlar Başkomiser Nevzat'ın, Yusuf Akdağ cinayetini soruşturma sürecinde maktülün sevgilisi Kınalı Meryem'in yardımcısı Tonguç karakteriyle olan konuşması üzerinden görülebilmektedir:

“Peki sen, burada mı tanıştın Yusuf’la?”

“Yok, burada değil Amirim, Beyoğlu’nda. O zamanlar Beyoğlu’nda bir bar çalıştırıyorduk. Yani Meryem Abla çalıştırıyordu. Cazip Bar. Sakin bir yerdi. Müşterileri belliydi(...) Yusuf Abi’yi orada tanıdım.”

“Yalnız mı gelirdi?”

“Yalnız gelirdi. Bir de Can denen lavuk takılırdı bazen yanına. Ha, bir de Malik diye bir adam var[...]Arap mıymış neymiş[...]Önce Yusuf Abi’yi polis zannettim[...]Ama tanışınca anladık ki değil. Adam tam bir gönül adamı.”

“Şu bileğine sıkılık, cesaret işi ne?”

“Spor yapmış gençliğinde, yakın dövüş filan. Hala günde birkaç saat çalıştığını söylüyordu.”

“Sen nereden biliyorsun Yusuf’un bileğine sıkı olduğunu? Kendisi mi anlattı?”

“Yok Amirim, gözlerimle gördüm. Yusuf Abi kendinden bahsetmeyi sevmezdi. Şimdi bizim Beyoğlu’ndaki Cazip Bar, bir Rum Vakfının malı ya. Bizim sokağa dadanan bir Kürt var. Bingöllü Kadir. Eskiden PKK’lıymış, sonra itirafçı olmuş. Günahı söyleyenin boynuna ama yukarıdakiler bu Bingöllü’yü kolluyormuş.”

“Kimmiş bu yukarıdakiler?”

Ne bileyim Amirim, öyle söylüyorlar. Emniyet, Mit falan. Belki de başkaları. Yani ben öyle duydum. Bingöllü de, Beyoğlu’nda ne olup bitiyor, hepsini yukarıdakilere okuyormuş. Neyse, işte bu Bingöllü başımıza bela oldu(...) Meryem Abla’nın sonunda kafası attı. Bunu bardan kovdu. Bingöllü çok öfkelenmiş, ertesi gün bar kapanmaya yakın dört adamıyla çıktı geldi. Biz böyle bir kalleşlik yapacağına ihtimal vermediğimiz için hazırlıklı değildik. Geceyarısı, bar da kapanmak üzere, ben artık içeri girmiştim... Ulan kim bunlar diye düşünürken, Bingöllü Kadir’i gördüm(...) Meryem Abla şöyle bir yüzüne baktı Bingöllü’nün, sonra rakı kadehine uzanıp bir yudum aldı(...) Bingöllü daha ağzını yeni kapamıştı ki, Meryem Abla masada duran rakı şişesini kaptığı gibi herifin alnının ortasına indiriverdi(...)Bingöllü, eliyle alnını tutarak gerilerken, arkadaki iki adamı şaşkınlıklarını atlatıp Meryem Abla’nın üzerine saldırdılar. Daha doğrusu saldırmayı denediler, çünkü bir anda Yusuf Abi çıktı sahneye; sandalyeyi ne zaman aldı, ne zaman heriflerin kafasına indirdi bilmiyorum ama iki çakalın da yere düştüğünü gördüm (Ümit, 2018:70-72).

Ümit’in, İstanbul Hatırası adlı kitabı, Byzantion’dan yeni İstanbul’a uzanan tarihi bir eksende Sarayburnu’nda Atatürk heykelinin dibinde bir cesetin bulunmasıyla başlayan olayların öyküsüdür. Katil, ardı ardına cinayetler işlerken cesetlerin yanına antik para(sikke) bırakır. Olayların çözümünde, ana karakter olarak yine Başkomiser Nevzat vardır ve ona yardımcıları Ali ve Zeynep eşlik eder. Kızını ve eşini bir bomba olayıyla kaybetmesinin ardında geçen gerçek failleri arama çabası başarısızlıkla sonuçlanınca, Başkomiser Nevzat’ın, yaşamı boyunca kendisi ile hesaplaşmak zorunda kalmasının yarattığı çaresizlik durumunun bir aşk ilişkisi ile olumluluğa çevrildiği görülür. Evgenia’nın aşkı ile hayata tutunan Başkomiser Nevzat, Evgenia ile geçmiş yaşamın unutulmuş güzelliklerini de bulmuştur:

Zaman su gibi akıp gitmişti. Evgenia gece bende kalmadı. Sadece ben hazır olmadığım için değil, sanırım o da bunu istemiyordu. Yine de onun evime gelmesiyle önemli bir adım atmış olduk. Karımla kızımın anısına kadeh kaldırdıktan sonra ikimiz de rahatladık. Ona Güzide’yle nasıl tanıştığımızı anlattım, kızımın doğumunu, İstanbul dışındaki görevlerde çektiğimiz çileleri, et taşımanın zahmetlerini, taşradaki hayata uyum sağlayamamanın sıkıntılarını... İlgiyle dinledi Evgenia. Anlamak için sorular sordu. Hiç duraksamadan, hiçbir şey saklamaya çalışmadan yanıtladım. Asıl tuhaf olan, bunları anlatırken aramızda bir uzaklık, bir soğukluk yaşanmamasıydı. Oysa, ilişkiniz olan bir kadına eski karınızdan bahsederseniz bir tür yabancılaşma yaşanır, bizde öyle olmadı; ne Evgenia sözlerimi yadırgadı, ne de ben ondan uzaklaştım. Belki de bizimki bir kadınla erkek arasındaki sevginin ötesinde bir durumdu, belki de bu gerçek bir dostluktu. Kadınla erkek arasındaki dostluğun aşkı gölgelediğini, tutkuyu öldürdüğünü söylerler. Ama bunu söyleyen insanlar Evgenia’yı tanımamış olanlardır. Eğer Evgenia ile birlikteyseniz, ne aşk küllenir, ne tutku söner. Onun heyecanı,

hesapsız bağlılığı, hayata umutla sarılışı ilişkiyi her zaman canlı, sevginizi her zaman ayakta tutar. Hatta sizi yavaşlatan yılların yorgunluğuna, çiçekten prangalar gibi ayağınıza sarılan geçmişin acı anlarına rağmen, Evgenia'nın estirdiği o tatlı rüzgar yüreğinizdeki acıyı, kederi dağıtır, size hayata yeniden başlama gücü verir (Ümit, 2018: 97-98).

Romanda dikkat çeken bir başka husus ise, İstanbul'un bozulan tarihine yapılan vurgu ve bu vurgu etrafında temellendirilen suç ilişkileridir. Ümit, İstanbul'un tarihsel dokusunun bozulmasını, insanlığın işlediği büyük bir suç olarak ele alır. Romanda adı geçen İSD (İstanbul'u Savunma Derneği) örgütünün amaçları anlatılırken, bir yandan da İstanbul'da yaşanan kentsel tahribatta çeşitli çıkar ilişkilerinin belirleyici olduğuna ve toplumsal direnişin önünde devlet gücünün engel teşkil ettiğine de çekilmeye çalışıldığı görülür:

"Burada ne yapıyorsunuz Namık Bey? İSD ne demek?"

Soruyu yanıtlamak için pek istekli görünmüyordu.

"İSD, bir sivil toplum örgütü," dedi zoraki bir tavırla. "Kentin tarihine sahip çıkma girişimi."

Ahşap iskemleleri gösterdi.

"Şöyle oturabilirsiniz."

Benim oturacağım iskemleye eylemde kullandıkları afişlerden biri yayılmıştı. Hep aynı fotoğraf; eski, ahşap İstanbul evlerinden biri. Altında, "Yıkma, yakma, koru!" sloganı yazıyordu[...]Yardımcım da karşımdaki boyaları dökülmüş iskemleye yayılmıştı[...] İSD'yi anlatıyordum. Açılımı İstanbul'u Savunma Derneği'dir."

[...]

"İstanbul'u Savunma Derneği," diye yineledi alaycı bir sesle. "Peki kime karşı savunuyorsunuz İstanbul'u?"

[...]

"Barbarlara karşı savunuyoruz." Davasının haklılığından emin bir adamın kararlılığı vardı sesinde. "Neredeyse üç bin yıllık bir tarihi yok etmek isteyen talancılara karşı..."

"Aslında savunamıyoruz, hep bir engel çıkıyor. Milletvekillerini, bakanları atın alıyorlar, gazetecileri ayartıyorlar, bilirkişileri tayin ettiriyorlar, mahkeme heyetine sızıyorlar. Her türlü entrikaya başvurup istedikleri kararı çıkartıyorlar. Tarihi bölgemmiş, yeşil alanmış hiçbir şeyi takmıyorlar."

Sözleri içtendi, yakınması sahiciydi.

"Ama namuslu insanlar da olmalı," dedim durumun bu kadar umutsuz olduğunu bilmeme rağmen, hala inanmak istemediğimden. "Bu şehri seven, bu şehre sahip çıkacak insanlar olmalı."

Çaresizce başını salladı.

Var. İçerde gördüğümüz arkadaşlar. Bir de Deniz bebek. Yasemin'in oğlu. Hadi karamsar olmayalım, belki birkaç bin kişi daha. Ama hepsi bu. On beş milyon insanın yaşadığı bu şehirde topu topu birkaç bin kişi... İstanbul kimsenin umurunda değil. Gözlerinin önünde gelecekleri çalınıyor, bana mısın demiyorlar. Bu şehrin insanları çok vicdansız, çok vefasız, çok cahil. Bugünü kurtarsınlar yeter. Lafa geldi mi herkes şikayetçi. Fakat bir şeyler yapalım dediğinizde, önce kendi çıkarlarına bakıyorlar. Şehrimize sahip çıkalım, İstanbul Kültür Başkenti filan hepsi yalan. Hepsi ucuz propaganda... Belediyeler, valilik, hükümet, devlet, vatandaş, hepsi yalan söylüyor. Hepsi sahtekar...

Devletine laf söylenince kanına dokundu bizim ateşli polislin.

"Hoop hop," diye uyardı. "Ağır ol biraz. Herkes kötü, bir tek siz mi iyisiniz?"

Derdini anlatamamanın verdiği çaresizlikle başını salladı Namık.

"Mesele iyi olmak değil, yaşadığımız şehre sahip çıkmak. Biz bunu yapmaya çalışıyoruz."

Dertli dertli baktı.

"Ama ne zaman bu şehir için bir şey yapmak istesek, polisleri karşımızda buluyoruz" (Ümit, 2018: 69-73).

Romanda, cinayet soruşturması etrafında ülkede toplumsal önyargıların, dinsel ayrımlaşmaların insanları etkileme biçimlerine de dikkat çekilmeye çalışıldığı görülmektedir.

Romanda bu eğilim, örgütün amacını anlatan Leyla karakteri ile Başkomiser Nevzat'ın konuşmaları üzerinden görülebilmektedir:

“Önyargılar,” dedi çaresizce mırıldanarak. “Karşılıklı ön yargılar... Kusura bakmayın ama sadece Namık değil, siz de önyargılısınız.”

“Ben mi?”

“Kişi olarak sizi kastetmiyorum tabii, polis teşkilatından söz ediyorum. Ne zaman bir gösteri yapacak olsak, engel oluyorlar bize.”

İstanbul Savunma Derneği'ni kast ediyordu, yine de sordum.

“Biz derken?”

“Yani derneğimizden söz ediyorum. Bizim amacımız, İstanbul'un tarihinin, kültürel mirasının talan edilmesine, toprağının, suyunun, havasının kirletilmesine karşı çıkmak. Ama nedense her eylemde polisi buluyoruz karşımızda...”

Canım sıkılmıştı, dirseklerimi masanın üzerine dayayarak Leyla'ya doğru eğildi. Ters bir şeyler söyleyeceğimi zannedip geri çekildi.

“Ne yazık ki haklısınız Leyla Hanım... Bu ülke önyargılı insanlarla dolu. Ne yazık ki bizim teşkilattakiler de bunun dışında değil” (Ümit, 2018: 157).

Bir başka diyalogda ise, Leyla Hanım öldürülen eski eşi Necdet'le olan bir konuşmasını Başkomiser Nevzat'a aktarırken, Türkiye'de değişen toplumsal değer yargılarına, para hırsının başka her şeyin önüne geçtiğine vurgu yapıldığı görülür:

Ben Necdet'in bu kadar alçalabileceğini tahmin etmezdim. Ama kavga ettiğimiz gece anladım ki, Necdet sahiden korkunç birine dönüşmüş. O gece aramızda tartışma çıkmadan önce, ‘Hâlâ üç kuruş maaşla hayatını o müzeye adamayı sürdüreceksin mi?’ diye sordu. Sesimi çıkarmadım. ‘Aklını başına topla Leyla,’ diye uyardı. ‘İstanbul'u Savunma Derneği filan, bunlarla bir şey olmaz[...] Benim gibi sen de görüyorsun gerçekleri. Anadolu'da yaptığımız kazaları hatırla. Halkın bizi nasıl yadırgadığını. Yıllarca emek verip ortaya çıkardığımız kalıntıları, define buluruz umuduyla nasıl talan ettiklerini. On sene önce Kayseri'deki o köyde, bilmem ne tarikatının şeyhi, hakkımızda fetva çıkarmıştı da canımızı zor kurtarmıştık... Yok Leyla, bu insanlardan hiçbir şey olmaz. Anla artık, bu ülkede tarih kimsenin umurunda değil. Kültür filan, boş işler bunlar... Sokağa çık da sor bakalım. Tarih deyince sana ne cevap verecekler. Ben söyleyeyim, Altaylardan gelen atalarımız diyecek, o da dili dönerse... Yiğitlik diyecek, kılıç, at, bayrak... Hepsi bu... Ne atalarının tarihini bilir bunlar, ne de kültürünü... Kültür diye sor mesela, iyice alıklaşırlar karşında. Tamam, kültürü bırak, dini sor, İslamiyet'i... Söyleyecekleri on kelimeyi geçmez. Elhamdülillah Müslümanız, der... Muhammed peygamberimizdir, der. Kur'an kitabımız... Yav Fatıha'yı doğru dürüst okuyabilen kaç kişi vardır bunların arasında. Fakat aynı insanlar dinlerine laf geldi diye önlerine çıkan herkesi cayır cayır yakarlar.’ Necdet'in lafı nereye getireceğini biliyordum, yine de sordu. ‘Peki, ne yapacağız o zaman?’ Sorum onu cesaretlendirmişti, en azından sözleriyle ilgilendiğimi zannederek dilinin altındaki baklayı çıkardı. ‘Kendi başımızın çaresine bakacağız. Yaşama bilinci olmayan bir ülkenin tarihi olur mu? Bu işlerin oturması yüzyıllar sürer. O da Avrupa'nın, UNESCO'nun baskısıyla olur. İstifa et şu müzedeki işinden[...] ‘Sana ne oldu Necdet?’ diye sordum. ‘Nasıl bu kadar değişebildin?’ Biraz hayal kırıklığına uğradı. ‘Anlamıyorsun Leylacım,’ dedi sakın olmaya çalışarak. ‘O Namık denen herif kafanı karıştırıyor senin. Onun tutucu görüşlerinin zamanı geçti. O işler bitti. Dünya bu tür aptallıklara prim vermiyor artık. Önce kendini düşüneceksin, önce kendin olacaksın. Bu ülkenin ihtiyacı olan şeyi söyleyeyim sana. Birey, kendinden emin, kendine güvenen, ideolojiyle, dinle, ahlâkla, hukukla kendini sınırlamayan bireyler olursak, bu ülke daha da güçlü ve başarılı olur...’ (Ümit, 2018: 158-160).

Başkomiser Nevzat'ın bir taksi şoförüyle aralarında geçen geçmiş bir konuşmasını hatırladığı bölümde, polislik, şoförlük ve fahişelik mesleklerinin birbirine benzediği görüşünden

yola çıkılarak; Ahmet Ümit'in başka romanlarında da değindiği Türkiye'de polislik mesleğindeki yozlaşmaya, adaletsizliğin yükselişine bu romanda da dikkat çekilmeye çalışıldığı görülür:

[...]Ne gecesi vardır bu işlerin, ne gündüzü... Ne deri biter, ne belası... Her türlü insanla uğraşsınız: psikopatı, sarhoşu, esrarkeşi, âşığı, sapığı, çaresizi, hırlısı, hırsız, masumu, katili... Bütün milletin kiri pası, teri kokusu siner üzerinize... Velhasıl Başkomiserim, zor iştir bu üç mesleğin erbabı olmak. Allah hepimizin yardımcısı olsun..."
Doğru söylüyordu, toplumun yortusuyla uğraşırdı bu üç mesleğin elemanları... Dibe vurmuş insanlarla... Sıfırı tüketmiş, üç kuruş için ölmek, öldürmek zorunda kalanlardan söz etmiyorum sadece... Karun kadar zengin olmalarına rağmen vicdanlarını, merhametlerini, onurlarını yitirmiş olanlarla da girerdi başımız belaya. En rezilleri de onlardı zaten. İşin kötü yanı, bu zengin zibidilere bulaştıkça biz de bozulurduk çoğu zaman... Cinayet işleyen oğullarını kurtarmak için görevli amirlere rüşvet verirler... Kendilerine karşı çıkan emniyet müdürlerini devlet katındaki akrabaları aracılığıyla tehdit ederler... Hatta gözleri yeteri kadar dönmüşse tetikçiler tutup üzerinize ateş açtırırlar... İşte bu yüzden dürüst polis bulmak zordur. İşte bu yüzden namuslu, dürüst polisler buldum mu, onları kaybetmek istemem. Tıpkı Ali'yle Zeynep'i kaybetmek istemediğim gibi... (Ümit, 2018: 132).

Ahmet Ümit, başka romanlarında da sıklıkla değindiği ölüm, ölümlülük ve cinayet konusunda öldürme ritüelinin arkasında yatan öldürme istemini, bu romanında iyi-kötü ekseninde kişilerin nerede durduklarına göre değil, insanlığın doğal yazgısı olarak açıklamaya çalışır:

Ölüm de tıpkı evlilik gibi, doğum gibi yaşamımızı tümüyle değiştiren, hayatın anlamını bir kez daha düşünmeye çağıran olaylardan biridir. Hele bu ölüm, cinayet sonucunda gerçekleşmişse insanın kendisine şunu sorması kaçınılmazdır: Neden? Katilin kurbanı hangi sebeple öldürdüğü değildir sadece merak edilen? Bir insanın başka bir insanı öldürmesi, öldürebilmesidir daha çok. Merak orada da kalmaz, mutlaka katilin karakterine, iyi biri mi, yoksa canavar ruhlu bir psikopat mı olduğuna kadar uzanır. Katil ister iyi biri olsun, isterse kötü, fark etmez, sorgulama insanın analizine kadar varır. İnsanı iyi bir varlık olarak kabul edenler, genellikle cinayet karşısında şaşkınlığa düşerler, 'İnsanlık bitmiş,' gibilerden cümlelerle yazıklar dururlar. İnsanı kötü bir varlık olarak görenler içinse durum daha basittir, onları hiç yadırgamazlar. Onlar için yapılacak tek eylem vardır: Katili ve suçluları acımasızca cezalandırmak. Katillerden daha acımasız, daha gaddar, daha vahşi olunursa suçun azalacağını sanırlar. Farkında olmadan, çözüm için katillerin uyguladığı yöntemleri önerirler. Benim gibi insanı, merhametle acımasızlığın, şefkatle şiddetin, yaratıcılıkla yıkıcılığın karşımı olarak görenler içinse cinayet, şaşırtıcı bir durum olmasa da, iyile kötü arasındaki bu savaşta hep iyiliğin galip geleceğini umduğumuzdan, hayal kırıklığı yaratan bir durumdur (Ümit, 2018: 187-188).

5.2. Osman Aysu'nun Polisiye Romanlarının Sosyolojik Çözümlemesi

Osman Aysu, ilk kitabı Havyar Operasyonu'nu 1994 yılında yayımlamıştır. Aysu'nun bu tarihten itibaren pek çok kitap yazdığı görülmektedir: Kurt Sığınağı(1995), Sır Duvarları(1995), Mavi-Beyaz Rapsodi(1996), Sorguç(1996), At Kuyruklu Adam(1997), Cellat(1997), Lenin'in Mangası(1998), Çöl Akrebi(1998). 1999 yılında, Yanık Yüz, Karanlıkta Fısıltılar, Kuşkunun Ötesi ve Şeytanın Maskesi adlı kitapları, 2000 yılında Nemrut'un Gazabı, Bir Aşk Masalı, Ay Işığı ve Londra-Moskova Hattı, 2001 yılında Yazar ve Aşk, Odak Noktası, Güvercin Kayalıkları, Miras ve Bıçak Sırtı; 2002'de Terörün Gölgesinde ve Taşlak, 2003'te Aşk Oyunu, Yedinci Uzman, Tilkiler

Savaşı ve Saklı Gerçek kitapları yayımlanmıştır. Görüldüğü gibi, Aysu çoğu zaman yılda birden fazla kitap yazarak son derece verimli bir yazar olduğunu kanıtlamaktadır. Yazarın bunların dışında, Darbe(2004), Leopar'ın İzleri(2005), Karanlıklar Hakimi(2006), Ölü veya Diri(2007), Sönmeyen Ateş(2008), Kartopu(2009), Sahte Ajan(2010), Çifte Tehlike(2010), Ölüm Oyunu(2010), Kanlı Pazar(2011), Elissa(2012), Sessiz Çılgılık(2012), Kayıp(2013), Kargaların Çılgılığı(2014), Kanlı Rüya(2016), Ölüm Meleşği(2017), Kerpeten(2018), Devlet Sırrı(2018), Kapan(2018) ve daha birçok kitabı bulunmaktadır.

Konunun sınırlılığı ve yazarın çok sayıda polisiye kurgulu kitaplarının olması nedeniyle, söz konusu kitaplarından bazılarının incelemeye tabi tutulması gerekli görülmüştür. Osman Aysu'nun kitaplarını bu bağlamda kurgu, konu ve suçun ele alınışı dahilinde sınıflandırdığımızda, toplumsal bağlamda günün koşullarıyla benzerlik ve/veya tezatlıkları açısından bir ilişkilendirme kurma nosyonu da ortaya çıkmaktadır.

Osman Aysu, romanlarında polisiye kurguyu oluştururken çoğu kez Batı'daki thriller örneklerinden yola çıkarak hareket eder, ancak bazı romanlarda geleneksel polisiye romanın kalıplarının ağır bastığı da görülmektedir. Aysu'nun polisiye kurguyu gerilim ögesiyle bütünlüğü içinde oluşturmada, genellikle MİT elemanlarından ve bazen de casusluk faaliyetleri yürüten normal insanlardan yararlandığı görülür. Kimi zaman daha da ilginç bir biçimde, entrika ve belirsizliği baştan çıkartıcı kadın karakterlerin davranışlarında kurgulamaya çalışır. Diğer yandan, casusluk ve dış ilişkileri ele aldığı romanlarında takındığı ulusçu tavır göze çarpar. Nitekim, casus romanları Birinci Dünya savaşı sonrası kişilerin mülkiyetlerine yönelik suçun devletler arasında işlenen suça kayması sonucu iyi-kötü karşıtlığını biz ve onlar temeline dayandıran bir eksende ilerler. Ayrıca, bir başka belirtilmesi gereken husus, romanlarında ele aldığı suçlu kişilerin çoğu yerde zengin iş adamları veya üst düzey yöneticiler olarak kurgulanmasıdır. Bu çerçevede, karakterlerin para ve zenginlik elde etme hırsları adına cinayete sürüklenmeleri de şaşırtıcı olmamaktadır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında polisiye romanın batıda yaşadığı değişimlerden biri de suçun bağlamının maddi hırslar peşinde koşma yönüne evrilmesi nedeniyle, Aysu da batıdaki bu gelişmeleri roman kurgularında kullanma yoluna gitmiştir. Kişiler, artık para için ve zenginlik elde etmek için tekil ya da örgüt halinde suç işleyebilmektedir(Bayram, 2004:28-39). Bunun dışında, Osman Aysu'nun romanlarının karakter çatısına bakıldığında, geneli itibariyle, erkek-kadın temsiline erkek iyiliğin cisimlenişi olurken, kadın da bir o kadar erkeğine sadık ve son derece güzel fiziksel özelliklere sahip olan ikincil bir konumda temsil edilir. Türk-yabancı aşk ilişkisini ele aldığı kitaplarında -Mavi Beyaz Rapsodi romanında karşılaştığımız gibi-bile "[...]yakışıklı Türk'e dayanamayıp âşık olan yabancı güzel kadın tiplemesini"(Üyepazarcı, 2008: 393) kullandığı görülmektedir.

Osman Aysu, heyecan ve gerilim dozu ustaca ayarlanmış romanlarıyla okuyucuların beğenisini kazanarak 1990 sonrası Türk polisiye yazınında önemli bir isim haline gelmiştir. Osman Aysu'nun romanlarının, geneli itibariyle, gerilim unsurunun ön planda olduğu thriller⁶ türüne yakın, daha doğrudan bir belirlenimle, geleneksel polisiye romanın suç ve suçlu çemberinden başka bir doğrultuda oldukları söylenebilir. Bununla birlikte, Aysu'nun thriller formuna uygunluğu içinde ele aldığı romanlarında, herhangi bir konu hakkında detaylı bilgiler de verildiği görülür. Bunun dışında, romanlarının birçoğunda rastlanılan yeme içme ritüelinin detaylarına kadar anlatılması da karakterleri tanımlamaya eşlik eden yan öğeler olarak anlamlandırılabilir. Ancak, bunlar da ülkemizin kültürel değerleri olarak değil, daha ziyade yabancı karakterlerin yemek ve içki tercihleri biçiminde dış kültürel bağlamları açığa vuran unsurlar olarak ele alınabilir.

Havyar Operasyonu(1994), Kurt Sığınağı(1995), Sır Duvarları(1995), Mavi-Beyaz Rapsodi(1996), Lenin'in Mangası(1998), Çöl Akrebi(1998), Yanık Yüz(1999), Kuşkunun Ötesi(1999), Nemrut'un Gazabı(2000), Londra-Moskova Hattı(2000), Odak Noktası(2001), Terörün Gölgesinde(2002), Yedinci Uzman(2003) ve Leopar'ın İzleri(2005) kitapları macera, gerilim ve casusluk öğelerinin bazen sadece birinin, bazen ise ikisinin ve hatta üçünün bir arada kullanılarak yazıldığı kitaplarıdır. Bayram(2004:29), Osman Aysu'nun bu kitapları için şu şekilde bir açıklama da bulunur: "Macera romanlarındaki gerilim ve heyecanı diri tutan bu romanlarda dozu çok ustaca ayarlanmış bir cinselliğe, sadizme, şiddete ve marazi davranışlara başvurulmuş ve bu romanlarda polis veya özel dedektifin yerini belki kaba saba ama çekici serüvenciler almıştır".

Havyar Operasyonu romanında, "Türk-Yunan ilişkilerinin bir suikast doğrultusunda bozulmak istenmesi amacıyla, Rus ajan Boris Voskov'un suikast ekibinin bu yöndeki çabaları Batı dünyasında yaratılmak istenen gerginlik istemleri üzerinden temellendirilir. Romanda dikkat çeken en önemli noktalardan biri, yan öğe olarak karşımıza çıkan Cevat ile Nilgün aşkında Nilgün'ün sevdiğine son derece dürüst davranan aşık bir kadın imgesiyle, toplumsal açılardan doğru kadın nitelendirmesine uygun biçimde konuşlandırılmış olarak sunulmasının ilk temsilini oluşturmasıdır. Aynı zamanda, cinsellik, sadizm ve şiddet öğesinin ilk kullanılış biçimlerinin de yine burada kullanıldığını ve Vezenkov adlı karakterin yeğeni olan Cahide'nin Boris tarafından öldürülüşü olayının yine kadın imgesi üzerinden oluşturulduğunu görürüz (Üyepazarcı, 2008: 392).

Kurt Sığınağı romanında, Doçent Orhan Alkan'ın tesadüfen bir göreve kabul edilmesiyle başlayan sıra dışı olaylar ve hırslı bir tarihi eser kaçakçısı olan Rauf Akyol karakterinin en

---

⁶Thriller türü romanlarda, "konu ne kadar özgün olursa olsun, geleneksel polisiye romandakinin aksine, seks ve şiddet, her zaman suç ve muamma öğeleri kadar, hatta daha da başat bir rol üstlenir" (Üyepazarcı, 2008: 391).

değerli eserlere ulaşma arzusu yolundaki gelişmeler anlatılır. Bu romanda gerilim ögesinin baskın olduğu görülmektedir. *Sır Duvarları* kitabında, İkinci Dünya Savaşı sonrası Nazi Almanyası'ndan kalan kalıntılardan pay almak için her türlü suçu işlemekten geri durmayan zengin sanayici Muhtar Basmacı'nın, zenginlik arzusunun ve hırslarının yolunda gitmesi öyküsüne tanık oluruz. Aysu'nun bu romanında, yine tarzına uygun biçimde heyecan ögesinin dozunu başarılı bir biçimde ayarladığı görülmektedir. *Mavi Beyaz Rapsodi* adlı kitabında Osman Aysu bu kez, Türk ve Yunan gizli örgütünün İstanbul Boğazı'nda tankerleri imha etme dürtüsünü bizim petrol almamızı engelleme çabaları olarak resmetmeye çalışmıştır. Üyepazarcı(2008:393), Aysu'nun bu romanı için şöyle bir açıklama getirir: "Yazar özellikle Dimitri'nin öyküsünde çok başarılıdır ve John LeCarré'yi anımsatan bir biçimde casusların kişisel dramını gayet iyi vermektedir". *Lenin'in Mangası* kitabında, Rusya'da eski Komünist düzene geri dönüş arzusu yolunda gelişen olaylar anlatılır. Rus Karakter Igor Pavlechenko kötü adam olarak, Lenin'in Mangası örgütü adına gizli işler yürüten isimdir. Bu romanda da, heyecan ve gerilim ögesi ustaca ayarlanmıştır. *Yanık Yüz*, uluslar arası olayların anlatıldığı yine thriller dahilinde bir kitaptır. Romanda S.İ.T. örgütünün dünyanın seçkin isimleri de dahil olmak üzere önemli kişilere düzenledikleri cinayet ve suikastlar anlatılmaktadır. Üyepazarcı (2008: 394), Aysu'nun bu romanı için, gerilim ve heyecan ögesinin biraz fazla abartılması ve "yabancı gerilim romanlarına fazlaca öykünmesi nedeniyle özgünlükten yoksun" olduğunu ileri sürer. *Nemrut'un Gazabı* adlı romanı, jeoloji doçenti Altan'ın Nemrut Dağı gezisi sırasında, iklimsel değişimler sonucu ortaya çıkan son derece şaşırtıcı bulgulara rastlaması sonucunda olayın iç yüzünü araştırma öyküsünü konu edinir. Roman, heyecan ve gerilimin yüksek olması nedeniyle tam anlamıyla bir thriller örneğidir. Aysu, *Güvercin Kayalıkları* kitabında, bir Mardinli aşiret reisinin oğlu ve müteahhit Tolga'nın tesadüfen bir benzin istasyonunda karşılaşmalarını ele alır. Aşiret reisinin oğlunun etrafa rastgele ateş etmesi sonucu ikisi arasında geçen ateş etme olayının kan davasına dönüştüğü görülür. Bu romanda, sıradan bir olay gibi başlayan suç işleme eğilimi gittikçe şiddetlenerek içinden çıkılmaz bir hal alır. Aysu, 2002'de yayınlanan *Bıçak Sırtı* romanında, canının istediği kişiyi seçip öldüren ve sonrada bir şiir bırakan bir katille karşılaşırız. Aysu, bu romanında gerilimi katilin kimliği, gizemi ise cinayetlerin biçimi üzerine kurgulamıştır. Böylelikle, "Kim yaptı?" kuralının izinden giderek geleneksel polisiye roman kurgusuna yöneldiği ileri sürülebilir. Osman Aysu'nun nihai başarısı ise, thriller türünün kalıplarını çok iyi kullanmasından ve bunu yaparken geneli itibariyle yerlilik unsuruna bağlı kalmasından ileri gelir. Geleneksel polisiye roman kurgusunda yazdığı kitaplarında ise, sadece belirsizlik unsurundan faydalanmayıp, bazı romanlarında aşk ilişkilerinin de eşlik ettiği bir kurgulama tekniği kullandığı görülür (Üyepazarcı, 2008:397-398).

Londra-Moskova Hattı romanında Aysu, MİT'in Moskova'ya giden bilim adamı Doç. Dr. Sinan Kuru'yu kendi çıkarları temellerinde kullanmasını ele alır. Sinan Kuru, Caddebostan'da

günlük koşma ritüelini gerçekleştirirken karşısında Mit mensubu olduklarını söyleyen iki kişi belirir. Mit mensupları, Koru'nun Moskova Üniversitesi'nde düzenlenen bir sempozyuma katılıp tebliğ sunacağı bilgisine ulaştıkları ve bu durumun teşkilatın isteği için avantaj sağladığını ileri sürer. Teşkilat, Koru'dan önemli bir görevi yerine getirmesini istemektedir. Moskova'da Dr. Tatyana Yelisev'le temas kurmasını, Dr. Yelisev'in kendisine vereceği belgeyi Londra'ya ulaştırmasının ülke çıkarları açısından son derece önemli olduğunu belirtirler. Koru'ya verilen bu görev, milli bir mesele olarak aksettirilir. Bunun üzerine gelişen olaylar, FSB, MI6 ajanları, Rus mafyası, CIA, devlet kadroları (Bakan Jeffrey Drake) gibi bir çok örgütsel yapının işin içine dahil edilmesiyle çıkar ilişkilerine dayanan komploları beraberinde getirmiştir. Aysu, bu romanında kara para aklama ve çıkar ilişkilerini Rus-İngiliz çatısı altında işlemeye çalışırken; olayların ortasında tesadüfen kendini bulan Türk Sinan Koru'yu olayların merkezine çeker. Bu romanda da, birden fazla cinayet gerçekleşir; ancak bunlar romanın temelini oluşturmaz. Asıl önemli olan, gizli belgenin Londra'ya ulaştırılması ekseninde cereyan eden çıkar ilişkileri, mafya-örgüt ve kara para aklama sürecinin gerilimi yüksek biçimde ele alınmasıdır.

Romanda yeme-içme ritüeli, ülkelerin durumu, yer bilgisi gibi çeşitli konularda verilen bilgiler, romanda geçen çarpıcı yan unsurlar olarak ele alınabilir. Aysu, bu romanında da karakterlerin yemek ve içki tercihleri konusunda detaylı bilgiler vermeye çalışır. Böylelikle, hem karakterleri hem de ele alınan karakterlerin kültürel farklılıklarını anlatmaya çalışırken; aslında ele aldığı karakterlerin yaşama bakışı üzerinden toplumsal bir çıkarımda bulunmaya çalıştığı izlenimini uyandırmaktadır. Özellikle bu romanında, karakterler arasında fakirliğin dürüstlük, zenginliğin ise bencillikle örüldüğü görülür. Bu betimlemeler, romanda şu diyaloglar üzerinden görülebilmektedir:

"Aç mısın" diye sordu.

Ne anlamsız soru, diye düşündü kız. Yemek vakti buraya kendisini çağırması.

"Evet," dedi kısaca.

"Güzel... Ne istiyorsan garsona söyleyebilirsin."

Garson henüz servis için yanlarına gelmemişti. Jessica güzel mavi gözlerini adama çevirip içinde kabaran hırsı gizlemeye çalışarak baktı. Bu insanların hepsinden nefret ediyordu; tümü bencil, kendilerini bir halt sanan hergeleler. Fakat bu düşüncesini asla karşısındakine açıklayamazdı tabii. Oysa adamın yüzüne karşı haykırmayı ne çok isterdi...

Peter Wilson elli yaşın üzerinde, oldukça şişman, iri yarı bir adamdı. Sağ elinin dördüncü parmağında çok iri bir şövalye yüzük taşıyordu.

Archway Tavern'in en ünlü yemeği Ringa balığıydı. Bundan evvelki buluşmalarında da yine aynı yemeği yemiş ve tadı damağında kalmıştı. Pahalı bir lokantaydı, kendi maddi imkanlarıyla asla böyle yerlerde Ringa balığı yiyemezdi. Jessica'nın canı içki içmek de istedi; balıkla birlikte siyah ve acı Stout bira iyi giderdi, ama gelen garsona sipariş vermedi. Evine dönünce ders çalışacaktı (Aysu, 2000:34).

Romanda yine yemek sırasında geçen konuşmalarda, toplumsal bir unsur olarak milliyetçi duyguların ele alındığı da görülür:

Votka bardaklarını tokuşturdular.

“Sıhhatinize” dedi Tatyana. Obotniçya denen aromalı bir votka içiyorlardı. Zencefil, karanfil gibi farklı tatlarla yapılmış, değişik bir votkaydı. Sinan’ın hoşuna gitti. Elindeki bardaktan bir yudum daha aldı.

“Değişik bir tadı var. Hiç içmemiştim.”

Tatyana gülümsüyordu.

İçi ısındı genç adamın. Bunun votkadan mı, yoksa güzel doktorun gülümsemesinden mi olduğunu kestiremedi. Cesaretlenmişti birden.

Elindeki bardağı Tatyana’ya doğru kaldırdı.

“Karanlık işlerinizin şerefine” dedi.

Dr. Yelisev’in gözleri buğulanır gibi oldu. Bakışlarını uzun süre Sinan’ın yüzünde tuttu.

“Siz iyi bir insansınız, Bay Kuru.”

“Sonunda bu hükme vardığınız teşekkür ederim. Ama az önce beni silahla tehdit ediyordunuz.”

“Üzgünüm, ama mecburdum.”

“Şimdi ikna oldunuz mu?”

“Hemen hemen. Hala anlamadığım bazı noktalar var ama.”

“Öyle mi? Ne mesela?”

“Örneğin size teklif edilen şu meseleyi hiç araştırmadan kabul etmeniz.”

Sinan omuzlarını silkeli. Cevap vermeden önce bir an düşündü.

Haklı olabilirsiniz. Ne var ki bu konuda ne fazla düşünecek ne de tercih yapacak şansım vardı. Bu işi milli bir görev gibi görmüştüm. Yine de bir oldu bittiye geldiğini kabul etmek zorundayım.”

“Sizi bir tür casusluğa ittiklerini düşündünüz, değil mi?”

“Evet... Gizli Teşkilatlar genellikle bu işi yaparlar.”

“Ama görevi kabulde hiç tereddüt etmediniz.”

“Doğru.”

“Neden?”

“Dedim ya, bir devlet kuruluşu benden yardım istiyordu. Eğer vatanınıza bağlı biriyseniz bunu ret şansınız yoktur” (Aysu, 2000:133-134).

Aysu’nun bu romanında, çeşitli karşılaştırmalar üzerinden ülkeler arası toplumsal farklılıkların altının çizilmeye çalışıldığı görülmektedir. Ayrıca, kurumsal yerleşikliğinin toplumsal değer yargılarını belirlediğine; Rusya’nın değişen yapısına rağmen, Rus halkının değişmeyen alışkanlıklarına ilişkin kısmi de olsa açıklık getirilmeye çalışıldığı da şu bölümler üzerinden görülebilir:

Sempozyuma katılan ve dünyanın çeşitli ülkelerinden gelen bilim adamlarını birbirlerine tanıtmak ve onlara hoş geldiniz demek için yapılan resepsiyon, Kitay Gorod denilen bölgedeki Savoy Otel’inin salonlarındaydı. Sinan yanındaki asistan mihmandarıyla otele girer girmez buranın kendi otelinden daha küçük fakat daha lüks ve görkemli olduğunu gördü. Ruslar, doğrusu misafirlerini iyi ağırlıyorlar ve ekonomik bunalım içindeki bir ülke için ellerinden geleni yapıyorlardı. Sinan önce bunun eski rejimden kalma bir gövde gösterisi olduğunu düşündü, Sovyet rejimi böyle şatafatlı şovlara bayılır, gücünü kanıtlamaya çalışırdı. Galiba rejim değişse de kurumların ve insanların alışkanlıkları değişmiyordu (Aysu, 2000: 53).

Yine bir başka bölümde de, Rusya’da baskı rejiminin yarattığı toplumsal durum üzerine kısmi bilgiler verilmeye çalışıldığı görülür:

FSB’nin Moskova Polisi ile anlaşması sonucu eski KGB ajanı kiralık katil Mihail Novodeviç’in Puşkin Güzel Sanatlar Müzesi’ndeki katli sessiz sedasız kapatıldı. Olay basından gizlendi ve bu konuda hiçbir resmi bülten yayımlanmadı. Müze müdürüne ve olaya tanık olan personele gözdağı verildi, susturuldular. Yetmiş yıllık eski baskı rejiminin etkileri

henüz bütün canlılığı ile sürüyordu ve vatandaşlar sindirilmişliği üzerlerinden atamamışlardı (Aysu, 2000:296).

Romanda, Rusya'da kara para aklayan kişilerin siyasi odaklarla ilişkisine de değinildiği görülmektedir:

Lord bilgiç bir edayla sırttı.

"Hayır dostum, kesinlikle yok. Zaten senden böyle bir şey bekleyemem. Ama ben de bu bankanın bir hissedarı olarak gerçekleri öğrenmek isterim."

İki eski arkadaş bir an birbirlerini süzdüler. İkisi de taktıkları maskenin altında gerçek yüzlerini göstermekten kaçınıyorlardı.

"Hangi gerçeği Jeffrey?"

Lord ellerinin parmak uçlarını birbirine dayayarak bir süre eski arkadaşını süzdü. Gömleğinin manşetindeki altın kol düğmeleri parlıyordu. İnce dudakları gerildi, sonra kısık bir sesle darbeyi vurdu.

"Paul," dedi. 1997'den beri Rus pazarına açıldığını ve yaklaşık 200 milyon dolar kaybettiğini biliyorum. Rus pazarı hesaplarını altüst etti. Bu açılım bankayı batıracak. Uluslararası basında bazı şayialar dolaşiyor. Rusya'nın Uluslararası Para Fonu'ndan aldığı milyonlarca dolarlık krediyi iç ettiği, Rus mafyasının National Westminster Bank aracılığı ile kara para akladığı çalkantıları dolaşiyor etrafta. Bu gerçek ise tam bir skandal demektir. Öyle ki skandalın ucu Kremlin'e kadar uzandı. Hatta Rusya Devlet başkanı Boris Yeltsin ile kızı ve damadının da buna bulaştığı rivayetler arasında. Bir de Duma'nın en yetkili kişilerinden Vasili Yesilev'in adı var. Bu şayialar kulağına aksetmedi mi?"

Harrington sararır gibi oldu. Sonra hafifçe genzini temizleyerek konuştu.

"Böyle dedikodular her zaman çıkar Jeffrey," diye mırıldandı. "Fazla kulak asmamalı. Son zamanlarda tüm dünya Rus mafyası hakkında konuşuyor, bence pek inanılır şeyler değil."

"Ama işittiğim başka bir haber beni çok rahatsız etti."

Harrington büyük metanet göstererek gülümsedi.

"Söyle bakalım, o neymiş?"

"Hiç kuşkusuz dünyanın sayılı zengin bankacılarından biri olduğunu biliyorum; bu bankadaki yaklaşık üç milyar dolarlık hisseni HSBC Banka'sına satacağın söyleniyor, doğru mu?"

"Bunu da kimden duydun?"

"Kulağım deliktir Paul."

Harrington bir an karşısındaki arkadaşının Kraliyet'in bakanı olduğunu unutmuş gibi afallayarak yüzüne baktı. Anlaşılan Rus mafyası tahminlerinin de ötesinde iyi duyular alıyordu.... "Sakin böyle bir çılgınlık yapmaya kalkışma Jeffrey. Bu senin de, bankamızın da sonu olabilir."

Harrington irkildi.

Bu üstü kapalı bir tehdit miydi yoksa..

Karşısındaki Bakan'ın ne soysuz biri olduğunu biliyordu. İngiliz aristokrasisinin en sivrilmiş kişilerinden biri olduğu muhakkaktı, yüzyıllardır ailesi land-lord'luktan gelen bir üne ve servete sahipti ama Jeffrey asıl gerçek zenginliğe şu son yirmi yılda erişmişti. Ve bunun içinde sahip olduğu her türlü siyasi nüfuzun etkisi de vardı. Harrington'un onun ne dolaplar çevirdiği konusunda da yeterli bilgisi mevcuttu (Aysu, 2000:176-177).

Romanda, bir başka toplumsal unsur ise, çıkar ilişkilerinin örgüt içi yozlaşmaya neden olmasına yapılan dolaylı vurgudur. Bu vurgu, romanda devletten habersiz yürütülebilen gizli operasyonlar yönünde kurgulanmış diyaloglar üzerinden görülebilmektedir:

"Seni kutlarım David, iyi iş yapmışsın" dedi Bannister.

Genç ajan neyi kastettiğini anlamıştı. İcini bir tedirginlik kapladı. Bu yaklaşımın sonunda üzüleceği bir teklifle karşılaşacağı sanki içine doğuyordu.

"Teşekkür ederim, efendim" diye fisıldadı.

"Bu kız şimdi çok işimize yarayacak."

Sonucu şimdiden tahmin etmeye başlamıştı David. Hemen atağa geçti.
“Hiç sanmıyorum efendim.”
“O da ne demek?”
“Kız moral olarak çok yıpranmış ve yıkık bir halde, bize artık yararı olmaz.”
“Neler söylüyorsun, David? O altın değerinde bir hazine. Şimdi onu biz kullanacağız.”
“Bunun isabetli ve yerinde bir fikir olduğunu düşünmüyorum efendim.”
Siyah kravaze paltosu içindeki uzun boylu adam elini David’in koluna dayayarak onu durdurdu. “Çok garip,” diye fısıldadı. “Yoksa onunla bir gönül bağın mı var?”
Bannister zeki bir adamdı, böyle düşüneceğini tahmin etmişti genç ajan. Tek çözüm bu zanni kesinlikle inkar etmektir. Gülümsemeyi başararak “Hayır, efendim” diye mırıldandı. “Yok öyle bir şey, nereden çıkardınız? Ama kızı dün gece uzun uzun sorguladım. Bu işe bulaştığına çok pişman ve moral olarak çökük.”
Bannister sinsice gülümsedi.
“Daha iyi ya, tam kıvamında sayılır. Ona her istediğimizi yaptırabiliriz.”
David yutkundu.
“Planınız nedir efendim?”
Bannister David’in koluna girdi.
“Bakan Jeffrey Drake ile ilişkisini devam ettirmesini düşünüyorum.”
“Bundaki amacınız nedir?”
“Bakan’ın gizli kasasına ulaşmak istiyorum David. Tıpkı katilin yapmak istediği gibi.”
Genç ajan irkilerek şefine baktı.
“Fakat efendim, bu yasal bir uygulama olmaz” diye mırıldandı. “Biz bir devlet kuruluşuyuz...”
Bannister gülümsemeye devam etti.
“Saçmalama David! Sen MI 6’nın her operasyonunun yasalara uygun olduğunu mu sanıyorsun?”
Şef haklıydı tabii. Söyleyecek bir kelime bulamadı (Aysu, 2000: 392-394).

Osman Aysu’nun bir diğer kitabı olan *Tavşan Uykusu* adlı romanı, II. Dünya Savaşı’ndan sonra el konulan ve kaybolan sanat eserlerinin peşine düşen merkez komitesinin üç güçlü üyesi, Rus gizli servisinin şefi ve eski bir KGB ajanı, MI6 ve CIA ajanlarının ve kendisini tesadüfen olayların içinde bulan Türk mühendis Hakan Sarıoğlu’nun da işin içine karıştığı karmaşık olaylar zinciri üzerine kurulmuştur. Romanda kurgulanan kötü karakterler, sadist özellikler gösterirken; kadın karakterler hırslarıyla dikkat çeker. Bu romanda bazı bölümlerde cinselliğe aşırı vurgu yapıldığı da görülmektedir. Aysu’nun bu romanında kurban katil ekseninde, cinayete giden yolda aşırı cinsel boyutların kullanılmasının eşlik ettiği bir sürecin izlendiği görülmektedir. Osman Aysu’nun birçok romanında olduğu gibi, bu romanında da sıklıkla bu yönetime başvurduğunu görmek mümkündür. Ancak, bu eğilim romanda kullanılan toplumsal bir unsur olarak nitelendirilememektedir.

Tavşan uykusu romanında, Rusya ve Rusya’daki Komünizm süreci, Rus halkının siyasi tavırları, Rus ajan mekanizması, yeme-içme ekseninde birtakım kültürel motifler, Türkiye ve Rusya’nın cinayete bakışları hakkında bilgiler elde edilebilmektedir. Bu romanda, sözü edilen toplumsal öğelerden Rusya’da Komünizm algısı ve Türkiye-Rusya ticaretinin romanda toplumsal bir arka plan çizmede -kısmen yararlanılan- yardımcı unsurlar olarak kullanılması dikkat çeker. Romanda bu yardımcı unsurlar şu bölümler üzerinden anlamlandırılabilir:

Önce Gennadi İlyich’e aklı takıldı. Charles Sanders’in yanındayken bu adı hatırlayamamıştı birden, ama ilerleyen yaşına rağmen hala tıkr tıkr işleyen bir hafızası vardı; biraz kendini zorlayınca Langley’e ilk geldiği yıllarda genç bir analizci iken yaşanan olayları anımsar gibi

oldu. O tarihlerde Gennadi İlyich çok önemli biriydi(...) Aradan geçen bunca yıldan sonra yeniden ortaya çıkması ilginçti. O yıllar bir intikal dönemi idi ve Gennadi gibi pek çok devrin önemli mevkilerinde yer alan komünistler devre dışı bırakılmıştı ve çoğunun akıbeti bu gün dahi meçhuldü. Oliver, neden Gennadi İlyich diye düşündü. Neden başka biri değil de, o diye mırıldandı içinden. Komünizm hiçbir zaman Rusya'da tam olarak ölmezdi, o toplum doksan yıllık bir rejimin mutlaka izlerini taşıyacaktı; hortlaması mümkündü kuşkusuz. Zaten bu yüzden de yeni ihtilal senaryoları üretilirdi hep. Oliver de bir analiz uzmanı olarak, sivil toplumun peşinden gideceği, önemli liderlere ihtiyaç duyacağını bilirdi. Her ne kadar doğuda toplum hafızası zayıfsa da Gennadi'nin iyi bir lider olabileceği gerçeğini kabul etmek zorunda kaldı(...) Fakat nedense yirmi altı mart tarihi ona başka bir çağrışım yapıyordu. Düşündü ama bulamadı önce. Zihnini zorladı, bir şey çıkaramadı(...) Sonra birden ağızındaki puroyu dişledi, bir an yüzü sararıp gibi oldu, o tarihin ne olduğunu hatırlamıştı. Yirmi altı martta Türkiye Cumhuriyeti Başbakanı yanında götüreceği iş adamlarıyla Moskova'ya Putin'e resmi bir ziyaret yapacaktı. Görüşmelerin ana konusu doğalgaz sorunuydu. Bu arada Türk iş adamları da Rusya ile mevcut ticaret hacmini arttıracak görüşmeler düzenleyeceklerdi (Aysu, 2010:28-29).

Bir başka bölümde, Rus halkının siyasi tavrının ve ekonomik ve siyasal sisteminin toplumu nasıl belirlediği konusunda benzer bir çıkarıma daha ulaşılabilmektedir:

Oliver bunalmış gibi işaret parmağını gömleğinin yakasının arasına sokup rahatlamak ister gibi bir an durakladı. "Yapma Charles, Rusya'nın pek çok kentinde sayısız elemanımız var ve bunlardan hiç birinden bu yolda bir istihbarat almıyoruz. Sadece Tom Hunter'dan aldığımız raporlar var. Bu sana biraz çelişkili gelmiyor mu? Bir ülkede ihtilal ortamı doğunca bunun emareleri her yerde görülür. Her ne kadar eski siyasi rejimi özleyenler olabilirse de, ben eminim ki geniş halk kitleleri kavuştukları demokratik hak ve özgürlüklerden memnun. Kuşkusuz bunun sindirilmesi biraz zaman alacaktır ama mutlaka amaca ulaşacaktır. Ayrıca bazı ekonomik çalkantıların olması da doğal, liberal bir ekonomiye geçiş, kapitalizmin vahşi ve acımasız mücadelesi çoktan başladı bile. Ayrıca halk Putin'i şiddetle destekliyor. Kısaca geniş halk kitlelerinin arka çıkmadığı bir darbe tutmaz (Aysu, 2010:82-83).

Romanda bir başka toplumsal unsur ise, Türkiye ve Rusya'da cinayete bakıştaki farklılıkların aktarılmaya çalışılması olarak göze çarpar. Bu çıkarıma, romanda ajan Kate Taylor ile Türk mühendis Hakan Sarıoğlu arasında geçen şu diyaloglardan ulaşılabilmektedir:

"Arkadaşınızın öldürülmesiyle ilgili yeni bir haber var mı? Bu gün öğle paydosunda ben bir Vedomosti Gazetesi buldum inşaatta ama Rusçam çok zayıf olduğundan pek bir şey anlamadım. Arkadaşınızın katili bulunmuş mu?"

Kate'in yüzünde hafif bir dalgalanma oldu sanki.

"Bırakın katilin bulunmasını, cinayet haberini bile iki satırla sadece Rossiyskaya Gazetesi verdi. Başka hiçbir gazetede iki satır haber çıkmadı."

Türkiye'de bu tür sansasyonel haberlere basının fazlasıyla eğildiğini bile Hakan hayretle sordu. "Neden? Ruslar yabancı bir gazetecinin kendi memleketlerinde öldürülmesini önemsemiyorlar mı? Biz de olsa yer yerinden oynardı."

"Haklısınız. Ama Rus basını biraz farklıdır. Bir tür otokontroldür, kendi pisliklerini mümkün olduğu kadar örtmeye çalışırlar. Rusya'da fazla kalırsanız, siz de anlarsınız" (Aysu, 2010: 97-98).

5.3. Ahmet Ümit ve Osman Aysu'nun Polisiye Roman Ekseninde Karşılaştırılması

Ahmet Ümit, polisiye kurguyu başarıyla kurgulayan bir yazardır. Türk polisiye romanında daha önce benzeri görülmemiş bir gerçeklikle suçu gerçekte olduğu gibi resmetmesi

bakımından diğerlerinden ayrılır. Kara roman çizgisine yaklaşarak yazdığı kitaplarında, Türkiye’de gerçek yaşamda karşılaşılan suç türlerinin bazen insanı karamsarlığa itecek kadar gerçekçi bir şekilde yansıtıldığı görülür. Romanlarında ele aldığı karakterlerin iç dünyalarını yansıtmaya önem verir. Ümit, geleneksel yaşam örgülerini, geçmişi ve bugünü bağlayan değerleri suç üzerinden temellendirme yoluna gider. Bunu yaparken, toplumsal ve siyasal yapıdan uzaklaşmaz. Aysu’nun aksine, suç mefhumu gerilim unsuruna bağlanmaz; daha ziyade insan yazgısı olarak toplumsal bir zeminde ele alınır. Türkiye’de yaşanan suçların özgül yapısına sadık kalmaya çalışır. Bu anlamda ele aldığı karakterler, suçun boyutlarına göre hemen her kesimden olabilmektedir.

Ahmet Ümit’in romanlarında Türk toplumsal yaşamında cereyan eden suç unsurlarının toplumsalı biçimlendirmesine koşutluğu içinde ele alındığı görülür. Ümit’in romanlarında geçmişe duyulan özlem, suçun sıradanlığı ve çirkinliği, şiddetin boyutlarında yaşanan değişimler, geleneksellik ve modernlik arasında kurulan bağ ve daha bir çok toplumsal unsur, Türk toplumunun uzun bir zaman dilimine yayılan yaşama edimi içerisinde meydana gelen gelişmelerin yansımaları olarak anlam kazanır. Ahmet Ümit’in polisiye romanları, ülkemizde polisiye romanın kendi toplumsal dayanağını bulduğunu gösterir niteliktedir.

Osman Aysu’nun ise, geneli itibariyle, batıda thriller olarak nitelendirilen, heyecan ve gerilim ögesi ön planda tutulan türe yakın romanlar yazdığı görülür. Zaman zaman geleneksel polisiye roman kurgusunda kitaplar da yazmıştır. Aysu’nun kitaplarında suç, daha çok macera ve sürükleyicilik ögesine odaklanılarak ele alınır. Bu anlamda yarattığı tipler içerisinde suç işleyenlerin örgütlerle olan bağlarının veya kişisel hırsların kurbanı oldukları görülür. Suçun boyutları, devlet suçlarından örgütlü suçlara, mafyadan Mit elemanlarının dahil olduğu olaylara ve hatta kişisel zevkler-para, aşk, hırs gibi-için işlenen bireysel suçlara kadar geniş bir eksene yayılır. Bununla birlikte, devlet-mafya-suç ekseninde kurguladığı kitaplarında suçun toplumsal sınırlara göre anlamlandırılmaya çalışıldığı, suça karışan ülkelerde toplumun suça ve siyasete bakışına ilişkin birtakım veriler elde edilebileceği de görülmektedir. Aysu’nun romanlarında, geneli itibariyle, suç ve suçun çözülüşünde izlenen yol toplumsal gerçekliğe kısmen bağlı kalınmakla birlikte, heyecan ve gerilim unsuruna ağırlık vermek olduğu söylenebilir.

Osman Aysu’nun, bazı romanlarında konusu itibariyle Türkiye’de yaşanan suçlara kısmen değinmeye çalıştığı görülmekle birlikte, geneli itibariyle, suçun toplumsal bir olgu olarak değil, gerilime eşlik edecek biçimde kurgulandığı görülür. Buna rağmen, Osman Aysu’nun polisiye romanları, toplumun dışarıya çevrilen yönüne vurgu yapar niteliktedir. Gerçekten de, Aysu’nun batılı polisiye formunu ülkemize uyarlamadaki başarısı, Türk toplumun batılı yaşam biçimine entegre olma sürecinde yaşadığı dışarıya tutunma çabasıyla koşutluk gösterir. Bu toplumda yaşayan insanların, kentleşmenin getirdiği sıkıntılardan uzaklaşması, yine kentleşmenin getirdiği eğlence biçimleri üzerinden olmak zorunda kalmıştır. Böylelikle batıya

ve batının ürünlerine duyulan arzunun sınırları genişlemeye başlamıştır. Çok ileri boyutta olmamakla birlikte, bu arayışta Aysu'nun gizem ve macera dolu polisiye romanlarının etkili olduğu söylenebilir. Nitekim, Osman Aysu ülkemizde oldukça ilgiyle karşılanan bir polisiye roman yazarıdır. Hemen hemen her yıl ve kimi zaman yılda birden fazla eser verdiği göz önüne alındığında, yazarın üretkenliğinin karşılaştığı ilgiyle eşgüdümlü olduğu ileri sürülebilir.

Sonuç olarak, her iki yazarın çok fazla kitap yazması ve tüm eserlerini detaylı bir biçimde incelemenin hem sınırlılık açısından hem de bu çalışmada ele alınan konunun kapsamının dışında kalması nedeniyle yer verilemeyeceğinden en önemli eserleri üzerinden kısaca bir değerlendirme yoluna gidilmiştir.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, polisiye romanın batıda toplumsal süreçlerle eşgüdümlü olarak geliştiği sonucuna ulaşılmıştır. Polisiye roman, batıda kentsel yaşamın karmaşıklığı içinde bir burjuva ideolojisi olarak 19. yüzyılın ilk yarısında doğmuştur. Amerikalı Edgar Allan Poe'nun yazdığı Morgue Sokağı Cinayeti(1841) polisiye kurguyu temsil eden ilk kitaptır. Polisiye romanda, genellikle bir cinayet işlenir ve buna bağlı cinayetin çözülüşü süreci ise kurgunun temelini oluşturur. Polisiye romanla birlikte, suç çok geniş bir eksene yayılırken; suçlular göreceli olarak belirsizlik alanında hareket eder. Polisiye edebiyatta suç ve suçlu kavramları tarihselliği içinde sürekli yer değiştirir ve yeniden üretilir. Bu anlamda, polisiye roman suçun tarihsel ve toplumsal değişiminin ifadesi haline gelir. 19. yüzyılda basında yaşanan özgürleşme etkinlikleri sonucu, suç kamuoyu tarafından kolayla alımlanabilen ve takip edilebilen bir gerçeklik kazanır. Böylelikle, cinayet ve suç olayları, her gün gazete sütunlarından okunan ve giderek içselleştirilen bir şeye dönüşür.

İki Dünya Savaşı arası dönemde polisiye edebiyatta sorun roman olarak nitelendirilen bir tür gelişmeye başlar. Geleneksel polisiye kurgu örüntüsü dahilinde gelişen bu türde en önemli eğilim, cinayet ve suçlunun profili arasında kurulmaya çalışılan ilişkisellik boyutudur. Bu dönem, polisiye roman açısından en parlak yılların yaşandığı bir süreç olarak 'Altın Çağ' olarak nitelendirilir. Altın Çağ polisiye romanları, 1929 dünya ekonomik buhranı ve toplumsal yaşamdaki çelişkilerin arttığı bir kriz dönemi içinde gelişir. Toplumsal alanda meydana gelen değişim ve gelişmeler sonucunda, bu dönemin usta yazarları geleneksel polisiye roman kurgusunun çizgisinde değişiklikler yapma arayışına girerler; böylelikle de katile ve/veya suçluya giden yolu daha şaşırtıcı öğelerle doldurmaya çalışırlar. Kurguda, sadeleştirme çabaları göze çarpar. Bu durum ise, bir bakıma dönemin çalkantılı atmosferi içerisinde boğulan bireye rahatlama ve kaçış sağlama amacından ileri gelir.

1920'lerde polisiye edebiyatta "kara roman" türü hakim olmaya başlar. 1930'lu yıllarda yükselişe geçmeye başlayan bu tür, toplumsal gerçekleri ve suçun boyutlarını olduğu gibi ele almasıyla geleneksel polisiye kurgudan ayrılır. Kara roman, suç ve şiddetin tarihsel ve toplumsal süreçlerle ilişkili olarak temsil edildiği bir tür olması neticesiyle, polisiye edebiyatın en gerçekçi yanı haline gelir. 1930-1940 yılları arasında şiddet ve suç olaylarının artması, suçun kapsamının genişlemesine yol açar. Polisiye romanda, klasik suç ve suçlu döngüsü aşınımına uğrayarak, "örgütlü suç" gündeme gelir. Artık, zihinsel yetilerle donatılmış tek bir kişinin birden fazla cinayeti çözmeyinin olanaklılığı kalmayınca, suçun çözümlenmesi süreci suç takip mekanizmalarının denetimine bırakılmıştır. Bu gelişme, polisiye romanda çeşitli suç takip mekanizmalarını kullanabilen polis türünden dedektiflere yol açmıştır. Yine de, asıl gelişme polisin değişen anlamı konusunda olmuştur. Burjuva toplum anlayışı açısından daha önceleri

engel teşkil eden polis kavramı, bu dönemde meşru bir güç olarak görülmüştür. Böylelikle, polis örgütünün polisiye romandaki yükselişi türün kendi içindeki mecburi yönelimlerinin bir sonucu olarak değil, aynı zamanda burjuvazinin düzen sağlama amacına giden yolda belirleyici bir güç olarak algılanması sayesinde mümkün olmuştur.

İki Dünya Savaşı arasında, suç bireysel olmaktan çıkarak devlete karşı işlenen suçlara doğru evrilir. Polisiye romanda casus ve ajan türünden karakterlerin kullanımı böylece gündeme gelir. Soğuk Savaş dönemine kadar, polisiye romanda casus romanlarının etkisi görülmekle birlikte, bu tarihten sonra çeşitli mafya suçlarının gelişmeye başlaması sonucu mafya olaylarını ele alan kitaplar ortaya çıkmaya başlar.

Araştırmadan elde edilen verilere göre, polisiye romanın burjuva değer yargılarının toplumsal bir yansıması olarak ortaya çıktığı ve burjuva ideolojisi olarak geliştiği sonucuna ulaşılmıştır. Polisiye roman, kentsel yaşamın ve burjuva değerlerinin ironisi üzerinde temellendirildiğinden toplumsal bir gerçekliğe dayanır. Polisiye romanda, her şey gerçekliğe uygunluğu içinde ama belirsizlik dahilinde hareket eder. Bu gerçeklik algısını kurarken, adaletin belirsizliği ölümün belirsizliği ile iç içe geçirilerek sağlanır. Bir yandan, gerçek bir ölüm vardır; ancak bu ölüm geleneksel anlamda kendiliğinden gelmez. Burjuva ideolojisinin bencilliği ve ötekini dışlama arayışı sayesinde gelişir. Ölüm, gerçek anlamından gittikçe uzaklaşarak bir soruşturma durumuna indirgenir. Simgesel olarak, ölüm düşüncesinden sürekli kaçış eğilimi göze çarpar. Polisiye romanda, ölememenin verdiği huzursuzluk içerisinde bunalan bireye başkasının ölümünden zevk duyması salık verilir.

Genel anlamda, Mandel'in Hoş Cinayet ve Vanoncini'nin Polisiye Roman adlı kitabından yola çıkılarak, polisiye romanın batıdaki gelişimine ilişkin toplumsal açıdan kavramsal ve kuramsal bir çerçevenin oluşturulması ve bu sürecin toplum, edebiyat ve ideolojiler bağlamında anlamlandırılması olanaklı hale gelmiştir. Nitekim, Mandel polisiye romanın neden toplumsal bir olgu olarak ele alınabileceğini, Vanoncini ise polisiye romanın kavramsal çerçevesinin hangi toplumsal dayanaklar sonucu oluştuğunu ortaya koyması bakımından öne çıkar. Her iki yazarın eserinde de, polisiye romanın türsel gelişimi Batı toplumunda yaşanan değişimler üzerinden anlamlandırılmıştır. Ancak Mandel'in polisiye roman ve toplumsal süreçler arasında çok daha geniş bir bağ kurduğu görülmüştür. Polisiye roman, bir burjuva ideolojisi olarak, düzensizliğin öldürme ve ölümü yok etme bağlamları üzerinden denetim altına alınabilmesi amacına hizmet eder. Bu verilerden elde edilen bulgulara göre, polisiye roman Batı'da gelişmeye başlayan kapitalist süreçlerin yansıması olarak doğmuş; burjuva ideolojisinin tezahürü olarak toplumsal düzen arayışına hizmet eden bir amaçla burjuva edimi olarak gelişen bir türdür.

Araştırmadan elde edilen bulgular, polisiye romanın ülkemizde batıdaki gibi bir gelişim göstermediğini ve bu süreçte çeşitli toplumsal dinamiklerin etkili olduğunu göstermiştir. Polisiye romanın Türkiye'deki gelişim süreci -doğal olarak- farklı olmuştur. Batı'da burjuva

anlayışının edebiyattaki yansıması olarak gelişen polisiye tür, ülkemizde bu türden bir toplumsal dayanağı olmadığından başlangıçta zayıf bir gelişme göstermek zorunda kalmıştır. Türkiye’de toplumsal yaşamı belirleyen, dönüşüme uğratan- geneli itibariyle- batının tersi biçimde sınıfsal ilişkiler değil, devlet gücü olmuştur. Değişim arzusu ise, Osmanlı’dan beri süregelen devleti koruma anlayışı üzerinde birtakım eklemlenmeler yapma arayışları yönünde gelişmiştir. Batı’da toplumsal yaşamı belirlemede aydınlanma geleneğine bağlı kalınırken; Osmanlı’da geleneksel İslam anlayışına yönelme göze çarpar. Osmanlı’da, böylelikle adalet mekanizması doğa yasalarına değil, bu anlayışın toplumsal adaleti tayin etme sürecine bağlıdır.

Batı’da cereyan eden ekonomik sınıfsal mücadeleler, Osmanlı’nın klasik dönemi açısından gerçeklik kazanamaz. Nitekim, devletin gücünün bölünemezliği ilkesine bağlı Osmanlı yönetim anlayışında, devlete ortak sayılabilecek güçlü bir sınıfın oluşumu kabul edilemez. Burjuva sınıfı yaratma arzusu, ancak Tanzimat ile birlikte gündeme gelmiştir. Çünkü, Tanzimat anlayışına göre Osmanlı’nın geri kalması, ekonomik anlamda bir burjuva sınıfının olmayışından ileri geliyordu. Burjuva sınıfı yaratma idealine yönelik girişimler ve 18. yüzyılda başlayıp 19. yüzyılda Osmanlı’nın çözülme sürecinde hız kazanan modernleşme çabaları, Türkiye’nin toplumsal yapısını şekillendirmede önemli bir rol oynamıştır.

Polisiye roman, ülkemizde yazın hayatına bu yenilenme çabaları sonucunda girmiştir. Tanzimat’la birlikte, özellikle Abdülhamit döneminde gerçekleştirilen birçok yenilik sayesinde geleneksel yaşam çizgisinden uzaklaşmaya başlanmış, toplumsal yaşamda bir tür belirsizlik durumu gündeme gelmiştir. Daha doğrudan bir belirlenimle, halk eski ve yeni arasında bölünmüşlük durumuna geçmiştir. Batılılaşma yönünde çeşitli adımlar atıldığı bu dönemde, ilk Türk romanları ve telif ve çeviri polisiye romanlar ortaya çıkmıştır. Görüldüğü üzere, Türkiye’de polisiye roman batıdaki süreçlerin aksine, kendi toplumsal dinamikleri sonucu oluşmuş bir tür değildir. Polisiye roman, ülkemizde edebiyat alanına toplumsal hayatın batıya göre düzenlenmesi çabaları etkileriyle, batı ile kurulan yakın ilişkiler sonucu çeviri yoluyla girmiştir. Batı’da burjuvazi, kapitalist ilişkilerin yarattığı toplumsal karmaşanın halk kesimleri açısından isyana dönüşmesini engelleme amacıyla polis gücüne eğilmiştir. Toplumsal yaşamda halkın gözünde polisi yüceltmeye ve hatta polisi meşru bir güç haline getirmeye çabalamıştır. Polisiye romanın batıdaki gelişimi, bu amaçlar doğrultusunda başlamıştır; ancak Türkiye’de ne böyle bir kapitalist oluşum süreci ne de beraberinde getirdiği toplumsal çelişkiler bağlamı söz konusu değildir. Bu nedenle, toplumsal açıdan düzenin sağlanmasında polis yerine devlet ve devletin adına ordu gücüne vurgu yapılmıştır. Aslında, Türkiye’de batılı anlamda bir polis gücünden bahsetmek bile bu süreçte mümkün değildir. Polislik sistemine ilişkin bir takım çabaların verildiği dönem, Abdülhamit yönetimi sürecinde gündeme gelir.

Abdülhamit, toplumsal yaşamda baskı ve sansür uygulamanın cisimlenişi olurken, polisiye romanı sansürün dışında tutmuştur. Nitekim, polisiye türü siyasa dışı bırakmaya

çalıştığı halk kesimleri için bir tür eğlence aracı olarak gördüğü ileri sürülebilir. Böylelikle, siyasetten muaf tutulması gereken kitleye, toplumsal açıdan zararsız olarak görülen polisiye roman çevirileri sunulmuştur. Yine, polisiye romanın en önemli gerçeklerinden biri olan polis gücü de, Abdülhamit döneminde anlam değişimine uğrar. Polislik sisteminin, Abdülhamit'in otoriterci düzen anlayışıyla uyumluluğu göze çarpar. Polis, bizzat ordunun yerini alamasa da, bu dönemde ordudan sonra gelen en güçlü ikinci kurum olmaya başlar. Polislik kurumunda ilk sivilleşme etkinlikleri bu dönemde görülür. Ancak, ülkemizde yaşanan tüm bu gelişmeler, batıda uzun bir zaman dilimine yayılan polisiye romanın türsel gerçekliliğine çok az yakınlık göstermektedir. Polisin gerçek anlamda varlığını kanıtlanması ülkemizde uzun yıllar mümkün olamamıştır. Bunda, ordunun en temel kurum olarak görülmesi etkili olmuştur. Batılı anlamda dedektiflik ve polis işlerini yürüten mekanizmaların sağlam temellerde kurulması süreci daha sonraları yaşanacaktır. Özellikle, Özal yönetiminde polis gücüne yapılan yatırım ve gerçekleştirilen yasalarla polislik sistemine ilişkin hukuksal ve toplumsal bir zeminin oluşturulmaya başlandığı gözlemlenmektedir. Polislik sistemin değişen anlamına ilişkin bu sürecin, 1980'li yılların öncesinden gelen askeri müdahalelerin ve sonrasında devam eden eylemlerin toplumu yıldırması politikalarının devlet ve bürokrasinin yararına sonuçlandığı izlenimini uyandırdığı söylenebilir. Bu doğrultuda, hem toplumsal kesimlerin istemine uygun, hem de bürokrasi gücünün daha rahat hareket edeceği bir güç olarak algılanan polis gücünün ordu gücü karşısında meşrulaştırılmaya çalışıldığı düşünülmektedir.

Tüm bu toplumsal gelişmelerin gerisinde, polisiye romanın ülkemizde neden uzun yıllar gelişemediği sorunsalı, Türkiye'nin toplumsal yapısının geçirdiği dönüşümlerin devlet-bürokrasi gücü ve devletin ekonomi politikalarının belirleyiciliği doğrultusunda anlamlandırılması sürecine bağlanabilir. Osmanlı'nın Tanzimat'ın başlangıcından bitişine kadar olan süreçte, klasik devlet anlayışı sonucu gelişen devletin gücünün tüm toplumsal yaşamı belirlemesi anlayışı, her türlü özel girişimin engellenmesi anlayışının devam ettirilmesi istemini açığa vurur. Böyle bir süreçte, polisiye romanın toplumsal bir olgu olarak gelişmemesinin önünde duran maddi engeller, toplumsal ve kültürel bağlarla bütünleşme yoluna evrilir. Özellikle, Abdülhamit döneminde kendisini iyice belirginleştiren halkın siyasetten uzak tutulması anlayışı, bu dönemde halkın sıradan ürünler okumaya yöneltilmesi arayışına dönüşür. Tam da bu süreçte, polisiye roman çevirilerinin arttığı görülür. Polisiye roman, halkın eğlenme arayışına cevap verecek sıradan, ucuz ürünler olarak topluma dayatılmaktadır. Ancak bununla birlikte, bu dönemde toplumsal alanda artan baskı olayları sonucunda halkın bir nebze de olsa, suçla yakınlaşmaya başlamış olacağı da düşünülmektedir. Edebiyatta batı eserlerinin ilgiyle karşılandığı bu dönemde, toplumda batı ile olan yakınlaşmaların az da olsa karşılığını bulmaya başladığı düşünülmektedir.

Cumhuriyet'e gelindiğinde, toplumsal yapının devletin gücü sayesinde ve bizzat devlet eliyle düzenlenmeye, biçimlendirilmeye çalışıldığı görülür. Bu dönemde bürokrasinin artan gücü, tüm toplumsal alanın düzenlenmesi, toplumun yerel toplumsal bağlamdan koparılması açısından önemli bir değişim sürecinin başlamasını güdeme getirir. Polisiye roman, bu yıllarda yavaş bir biçimde ve yapılan sınırlı çevirilerle durağan bir gelişme gösterir. Dönemin toplumsal açıdan getirdiği ideal toplum, yüksek kültür anlayışının, edebiyat alanında da aynı anlayışın gelişmesine yol açtığı düşünülmektedir. Nitekim, polisiye roman başlangıcından beri sıradan romanlar kategorisinde algılandığı için, bu dönemin kültürel arayışına denk düşmez. Başka bir ifadeyle, bürokrasinin polisiye romanı biçimlendirme arayışına bu gerekçeyle eğilmediği ileri sürülebilir. Edebi alanda da, bürokrasinin topluma biçtiği rolle koşutluk içinde bir anlayış gelişir. Cumhuriyet'li yılların Kemalist döneminin ardından 1950'li yıllara kadar geçen süreçte, hem toplumsal hem de edebiyat alanında toplumcu gerçekçilik anlayışı ideal toplum anlayışı yerine geçirilmeye başlar. Bu dönemin romanlarının, Anadolu'yu ve Anadolu insanının yazgısını ele aldığı görülür. Polisiye roman, bu dönemde de büyük bir gelişme göstermez. Polisiye roman, kentlerin ve kentleşmenin romanıdır. 1950'li yıllara kadar Türkiye'de hala kapitalist anlamda bir kentlilik bağlamından söz edilememektedir. Bununla birlikte, Cumhuriyet'li yılların getirdiği modernleşme çabalarının, ülkemizde polisiye romanın gelişimi açısından dime novels türün yükselişe geçmesi yönünde sonuçlar verdiği düşünülmektedir. Ancak aynı gelişmeler, hem bu süreçte hem de sonrasında telif polisiye romanlar yaratılmasında etkili olamamıştır. Bu dönemde, Anadolu romanı ve toplumcu gerçekçilik anlayışı hakimiyetini sürdürmeye devam etmiştir.

1945-1950 arası dönem, demokrasiye geçiş yılları olarak nitelendirilmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın yarattığı olumsuz etkiler, Türkiye'nin toplumsal yapısını zorunlu bir değişime tabi tutar. Bu sürecin, halk kesimleri açısından önemi, ordudan giderek daha fazla korkulması anlamına gelmesidir. Nitekim, 1948-1949 yılları, Türkiye'de baskının, solculuğun sindirilmesine yönelik gerçekleştirilen şiddet eylemlerinin aşırılaşmasına tekabül eder. Bununla birlikte, toplumsal yaşamda birçok değişim unsuru gündeme gelmiştir. Ancak, kırsal alanlardan kentlere doğru artan kitlesel göç ve göçle değişmeye başlayan yaşam biçimleri polisiye roman açısından başka bir önem taşır. Aslında, bu dönem polisiye romanın toplumsal bir olgu haline gelmesine yönelik birtakım oluşumların gündeme geldiği bir süreç olması bakımından, polisiye roman konusunda toplumsal bir bağlamın oluştuğu izlenimini uyandırmaktadır. Suç ve şiddet olaylarındaki artış, baskı, korku, kentleşme sürecinin gelişmeye başlaması polisiye romanın batıdaki oluşum aşamasına karşılık gelen toplumsal bağlamların ortaya çıkmaya başladığını düşündürmektedir. Ancak, polisiye romanın bu dönemdeki gelişimine bakıldığında aynı sonuçla karşılaşılmamaktadır. Bu durum, polisiye romanın sadece kentleşme bağlamıyla ilişkili bir tür olmadığını göstermektedir. Polisiye roman, kapitalist çelişkilerin kentler düzeyinde ortaya

çıktığı bir toplumsal sistemin uzantısıdır. Dolayısıyla, telif polisiye romanın bu dönemde de büyük bir atılım göstermemesinde, ülkemizde böyle bir kapitalist sistemin ve neticesinde bu yönde bir kentleşmenin olmaması sorununun etkili olduğu düşünülmektedir. Nitekim, Türkiye ekonomisi siyaseti hala kendine özerk bir burjuva sınıfı geliştirememiştir. Dolayısıyla, toplum kesimlerinin, batıdaki gibi düzensizliğin bunalıma sürüklediği kapitalist bir sistemin içerisinde suçtan zevk alabilecek bir duruma geçememesi sonucu, polisiye romanın hala toplumsal bir olgu haline gelmediği düşünülmektedir.

Toplumsal yaşamda değişim rüzgarı, 1960'lı yıllarda da devam eder. Toplumsal alan, hem sosyal hem de fiziki olarak dinamik bir yapı haline gelir. Bu dönemde, üniversitelerde öğrenci sayısı artmış, sanayi proletaryası gerçeği gündeme gelmiştir. Ayrıca, Yeni Anayasa'nın sağladığı serbestlik ortamıyla basın faaliyetlerinde rahatlama olduğu, çeşitli dergilerin ortaya çıktığı görülür. Tüm bu gelişmeler, polisiye roman yazma konusunda bazı engellerin ortadan kalktığı izlenimini uyandırmakla birlikte; 1960'lı yıllardan itibaren Türkiye'de polisiye roman yazınında azalma olduğu gözlemlenmektedir. Bu durumun toplumsal gerekçelerinden biri olarak, siyasi tansiyonun yükselmesi ve bürokrasi gücünün diğer tüm dönemlere göre daha da artması sorunu gösterilebilir. Bununla birlikte, ülkede burjuvazinin gelişimi açısından toplu sözleşme, grev hakkı gibi oluşumlar sağlanmıştır. Bürokrasinin artan gücü, bu bağlama tekabül eder: Bu dönemde, bürokrasi tüm gücünü bir burjuva sınıfı yaratma ideali adına kullanmıştır. Buna ilişkin, ekonomi politikaları toplumsal alanda başka her şeyin üzerinde tutulmuştur.

1971 ve 1980 müdahaleleriyle bürokrasinin gücü devam etmekle birlikte, yeni bir aşamaya geldiği görülür: Dış dünyaya açılma, küreselleşme bağlamında dış ilişkilerin sınırlarının gelişmesi, reel üretim artışı. Bu dönemde, ekonomik canlanmaya yönelik verilen tüm uğraşların, halkın gözünde meşrulaştırılma arayışına dönüştüğü gözlemlenmektedir. Toplumsal yaşamda köşeyi dönme arayışları, daha çok para kazanma arzusu toplumsal erdem haline getirilir. Türkiye'nin toplumsal yapısında çok uzun bir zaman dilimine yayılan "kendine yeterlilik", "mütevazilik" anlayışının, bir anda yerle bir edilmeye başladığı bu süreçte, ben merkezli, aşırıya düşkün, lükse bağımlılığın arttığı yeni bir toplumsal oluşum gündem gelir. Toplumsal bölünmeler, Türkiye'de uzun sürelerdir gündeme gelmekle birlikte, 1980'li yıllardan itibaren halk eski-yeni, geleneksel-modern, özgecil-bencil arasında bölünmelere uğrama noktasında çok önemli bir aşamaya uğrar. Bu yeni toplumsal oluşum sürecinde, ekonomik belirsizlikler toplumsal belirsizlikleri güdümlenmeye evrilmiştir. Edebiyat alanında da benzer bir ayrımlaşma gündeme gelir: Toplumcu gerçekçilikten kaçış. Edebiyatta bu bağlam, postmodern çizgilere kayış olarak nitelendirilmektedir. Romanlarda, öznenin eylemliliği, toplumsal eylemliliğin üzerinde tutulmaya başlar; daha belirsiz bir edebi yaklaşım geliştirilmesini gündeme getirir. Fantastiğe, kurmacaya, gerçeküstüçülüğe kayış, böylece gündeme gelir.

Polisiye romanın bu dönemde genel çizgisi bu yönde olmamakla birlikte, postmodern eğilimlerin gözlemlendiği romanlar yazılmıştır.

Polisiye romanın gerçek anlamda yükselişe geçmesi 1990'lı yıllardan itibaren geçerlilik kazanır. Bu dönemde, telif polisiye romanlarda kurgusal zenginliklerin arttığı göze çarpar. Bu durumun edebi açıdan açıklaması, hem postmodern eğilimlerle toplumcu gerçekçilik anlayışından uzaklaşmaya başlanması hem de 1980'li yıllardan sonra, polisiyenin geçmişi olmayan bir tür gibi yeni ortaya çıkan bir tür sayılmasıdır. Bu doğrultuda, 1990'lı yıllardan sonra polisiye romanın yerleşikleşmeye başladığı görülür. Polisiye romanın bu gelişim sürecinde, kendi bağlamına ilişkin yazınsal gerekçelerin dışında toplumsal gerekçelerin de etkili olduğu görülmektedir. Nitekim, 1980'li yıllardan itibaren devlet ve toplum bağlamında ordu gücü zayıflamaya, polis gücü yükselmeye başlar. Ayrıca, siyasi çekişmeler partiler arası çekişmelere dönüşür; her alanda belirsizlik yaşanmaya ve demokrasi ikilemi partiler arasındaki ilişkiler üzerinden temellendirilmeye başlar. Devlet içinde, derin devlet mefhumunun gelişmesi suçun bağlamında değişikliğe neden olur. Toplumsal alanda çıkar ilişkileri devam etmekle birlikte, mafya-çete ilişkileri gelişmeye başlar. Kentlerde suç olaylarında büyük bir artış gündeme gelir. Bununla birlikte, ekonomi alanında dışarıya açılmanın sınırları gittikçe genişler; bir anda dış ürünler yığınlar halinde ülkeye girmeye başlar. Türk toplumu, çok daha kolay bir biçimde yabancı romanlara ve dolayısıyla polisiye ulaşabilmektedir. 1990'lı yıllardan itibaren hem halkın ilgisine koşut hem de toplumsal bir olgu haline gelebilmesi nedeniyle, polisiye yanında çok başarılı polisiye romanlar yazılmaya başlar. Ahmet Ümit, Osman Aysu, Piraye Şengel, Birol Oğuz, Reha Mağden gibi usta isimler ortaya çıkar. Polisiye romanı başka bir noktaya sürükleyen iki yazar ise Ahmet Ümit ve Osman Aysu olmaktadır.

Polisiye roman bağlamına ilişkin tüm bu gelişmeler, 1990'lı yıllardan sonra hem türsel olarak hem de toplumsal açıdan polisiye romanın toplumsal bir olgu olarak anlamlandırılabilmesini ifade eder. Bu yeni süreçte, en önemli iki polisiye roman yazarının Ahmet Ümit ve Osman Aysu olduğu görülür. Ahmet Ümit, polisiye kurguyu başarıyla kurgulayan bir yazardır. Türk polisiye romanında daha önce benzeri görülmemiş bir gerçeklikle suç gerçekte olduğu gibi resmetmesi bakımından diğerlerinden ayrılır. Kara roman çizgisine yaklaşılarak yazdığı kitaplarında, Türkiye'de gerçek yaşamda karşılaşılan suç türlerinin bazen insanı karamsarlığa itecek kadar gerçekçi bir şekilde yansıtıldığı görülür. Romanlarında ele aldığı karakterlerin iç dünyalarını yansıtmaya önem verir. Ümit, geleneksel yaşam örgülerini, geçmişi ve bugünü bağlayan değerleri suç üzerinden temellendirme yoluna gider. Bunu yaparken, toplumsal ve siyasal yapıdan uzaklaşmaz. Aysu'nun aksine, suç mefhumu gerilim unsuruna bağlanmaz; daha ziyade insan yazgısı olarak toplumsal bir zeminde ele alınır. Ümit, polisiye romanlarında Türkiye'de yaşanan suçların özgül yapısına sadık kalmaya çalışır. Bu anlamda ele aldığı karakterler, suçun boyutlarına göre hemen her kesimden olabilmektedir.

Osman Aysu'nun, geneli itibariyle, batıda thriller olarak nitelendirilen, heyecan ve gerilim ögesi ön planda tutulan türe yakın romanlar yazdığı görülür. Zaman zaman geleneksel polisiye roman kurgusunda kitaplar da yazmıştır. Aysu'nun kitaplarında suç, daha çok macera ve sürükleyicilik ögesine odaklanılarak ele alınır. Bu anlamda yarattığı tipler içerisinde suç işleyenlerin örgütlerle olan bağlarının veya kişisel hırsların kurbanı oldukları görülür. Suçun boyutları, devlet suçlarından örgütlü suçlara, mafyadan Mit elemanlarının dahil olduğu olaylara ve hatta kişisel zevkler-para, aşk, hırs gibi-için işlenen bireysel suçlara kadar geniş bir eksene yayılır. Bununla birlikte, özellikle aşk ilişkilerinden yola çıktığı kitaplarında kadın-erkek ilişkisinin erkek egemen anlayış üzerinden temsil edildiği de görülmektedir. Aysu'nun romanlarında suç ve suçun çözülüşünde izlenen yol, toplumsal gerçekliğe bağlı kalınmak yerine heyecan ve gerilim unsuruna ağırlık vermek yönünde olduğu söylenebilir.

Türkiye'de edebi anlamda polisiye romanın yükselişe geçmemesinde, edebiyatın ülke sorunlarına çareler üretmenin ve siyasal propagandanın aracı olarak işlev görmeyen bir aracı olduğu kanısının uzun yıllar geçerli olması sorunu ileri sürülebilir. Bu tutum, edebi alanda kanonlaşmayı beraberinde getirmiş; popüler kitap ürünlerinin ciddi edebiyat eğilimini göstermemesi gerekçesiyle eğlence formunda sunulmasına yol açmıştır. 1980'e kadar süren bu tutum, bu tarihten sonra da siyasetin tehlikeli görülmesi neticesinde edebiyatın siyasa dışı alana kaydırılmasına yol açmıştır. Ancak, bu yıllarda serbest piyasayla dolaşıma giren çeşitli popüler ürünler arasında polisiye romanlar oldukça fazladır. Bu gelişme, türsel bir canlanmayı beraberinde getirirse de, polisiye roman halen popüler bir ürün olarak algılanmaktadır.

Polisiye romanın ülkemizde uzun yıllar yerleşiklik kazanamamasının bir başka toplumsal gerekçesi olarak, kentleşme olgusunun açmazları gösterilebilmektedir. Polisiye roman, batıda burjuva toplumunun gerçeklikleri ve kentleşme süreçlerinin çarpıklarının yansıması olarak doğmuştur. Ancak ülkemizde, aynı durum uzun yıllar geçerli olamamıştır. 1950'li yıllarda başlayıp, 1980'li yıllara kadar geçen süreçte, kırsal alanlardan kentlere artan göç, beraberinde birtakım toplumsal değişimleri gündeme getirmiştir. Türkiye'de bu tarihten itibaren görülmeye başlayan kentlerde aşırı nüfus artışı ve beraberinde gelişen çarpık kentleşme süreci, toplumun kültürel anlamda da yeni yaşam biçimlerine evrilmesi sorununu yaratmıştır. Büyük kentlerin çeperinde gelişmeye başlayan gecekondu alanlar ve bu sürecin dolayısıyla kurulan gecekondu hayat biçimleri, toplumsal alanda ikili bir kültürel formun oluşmasını gündeme getirir. Arabesk kültür ve arabesk yaşam biçimi olarak gelişmeye başlayan bu süreç, kentlerde suç türlerinde artışı, aylak bir sınıfsal oluşumu, cinayet olaylarının artmasını gündeme getirir. İstanbul'un kentleşme sonucu artan nüfus yoğunluğu ve meydana gelen çeşitli suç türlerindeki artış ile birlikte gündeme gelen yeni yapısı, kalabalık insan kitlelerinin bunalmışlığına yönelik rahatlatma sağlama eğilimi gösteren polisiye türle uyumluluk hali gösterdiğinden, polisiye roman toplumsal gerçekliğine kavuşmaya başlar. Bu şehirde yaşanan

suç olaylarındaki artış, yabancılaşma, tüketim, kaçış ve daha birçok olgunun polisiye roman açısından önemi büyüktür. Bu nedenle, mekan olarak en fazla seçilen yerin bu şehir olması son derece anlamlıdır.

1990'lı yıllara gelindiğinde, toplumsal alanda toplumcu gerçekçilik eğilimi, uzun bir zaman dilimine yayılan toplumsal değişim sürecinin beraberinde getirdiği yeni oluşumlarla yeni bir bölünmeye uğrar. Bu dönem, hem toplumsal ve siyasal bağlamın aşınmasının yeni bir belirsizlik durumuna yol açmasını, hem de toplumsal belirsizliğin edebiyat alanında gerçeklikten kaçışa neden olmasını ifade eder. Nitekim, 1990'lı yıllar, edebiyatta postmodernist yönelimlerin yaşandığı, gerçeklikle bağın koparılmaya çalışıldığı bir dönemi nitelemektedir. Bununla birlikte, edebiyatta dünyadaki gelişmelere koşut, bir yandan casus romanları ve siyasi kurgudaki romanların yükseldiği de görülür. Bu dönemde, polisiye edebiyatımızda siyasi entrikaların, çekişmelerin, yer altı ve mafya suçlarının, dış güçlerin kaynaklarımızı ele geçirme amaçlarının anlatıldığı öyküler göze çarpar.

Araştırmanın sonucuna göre, ülkemizde polisiye romanın toplumsal gelişim sürecinin anlaşılmasının, özünde Türkiye'nin toplumsal yapısının ve Türkiye'de edebiyat ve polisiye romanın gelişim ekseninin karşılıklı bir ilişki dahilinde anlaşılmasına bağlı olduğu görülmüştür. Özellikle, araştırmanın Türkiye'nin toplumsal yapısı ve toplumsal yapısında meydana gelen değişmelerin edebiyat açısından anlamlandırılması sürecinde, Kongar'ın, Zürcher'in, Bozarıslan'ın, Ergüt'un ve Üyepazarıcı'nın literatür analizinde bahsi geçen kitaplarından elde edilen veriler, bu ilişkilerin toplumsal açıdan anlamlandırılması sürecinde eleştirel bir bakış açısı geliştirilmesine olanak sağlamıştır. Bu doğrultuda, araştırmada sınırlı da olsa ülkemizde polisiye romanın toplumsal gelişimine ilişkin eleştirel bir görüş geliştirilmeye çalışılmıştır.

Bu çerçevede, elde edilen bulgulara göre, Türkiye'de polisiye romanın uzun yıllar toplumsal bir olgu olarak gelişmemesinin önünde, hem devlet içinde bürokrasi gücünün toplumu ve toplumsal süreçleri belirlemesi ve etkilemesi, hem de Türkiye'de topluma yön veren belli ideoloji ve eğilimlerin her dönem değişiklik göstermesi sorunsalı bulunmuştur. Türkiye'de toplumsal yapıyı belirleyen, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e ve 1980'li yıllara uzanan süreçte devlet ve devlet içindeki bürokrasi gücünün uygulamaları olmuştur. Bu bağlamda, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e ve bu süreçten 1950-1960'lı yıllara kadar edebiyat, ülkede uzun yıllar topluma yön vermesi gereken bir kılavuz gibi belli siyasi görüşler ve eğilimlerle yönlendirilmiştir.

1950-1960'lı yılların toplumcu gerçekçi anlayışıyla yazılan romanları, ülkede edebiyat ve toplumun organik bağına gösterecek derecede toplumsal gerçekliğe bağlı kaldığını ifade eder. Edebiyatta bu eğilim, 1980'li yıllardan sonra yavaş yavaş ortadan kalkmaya başlar. Bu çerçevede, Türkiye'de 1980'li yıllarla birlikte gelinen süreç, hem toplumsal açıdan hem de edebiyat açısından büyük bir dönüşüm yaşanmasını ifade eder. Özal yönetimiyle başlayan bu süreçte, küreselleşme bağlamının sınırlarının genişlediği; devletin ekonomi siyaset anlayışını

yönlendiren gücün, bürokrasi gücüyle birlikte özel girişime daha fazla yönelen bir anlayışa evrildiği görülmektedir. Bu süreçte, toplum daha fazla dış ürünlere açık hale gelmeye ve daha fazla batılı olmaya yönelmekle karşı karşıya kalmıştır. Ülkede dış ülkelerin ürünlerinin sayısında artış yaşanmaya, popüler kategorideki ürünlerin gittikçe çoğalmaya başladığı bu dönemde, halk uzun süreler dışlanan fantastik kategorideki ürünlere kolayca erişim fırsatı yakalamıştır. Bu dönemde, birçok batılı polisiye romanın ülkeye rahatlıkla giriş sağlaması ve halkın bu ürünlere olan ilgisi, yerli yazarlara da telif eserler verme konusunda etkiye buldukları ileri sürülebilir. Türkiye’de 1980’li yıllardan sonra, telif polisiye roman anlamında yetkin eserler verilmeye başlanması, ülkede edebiyat alanında büyük bir değişimin yaşandığını göstermektedir. 1980’li yılların getirdiği belirsizlik ortamının, suç ve suçun belirsizliğine dayanan polisiye romanın ilgiyle karşılanmasına yol açtığı düşünülmektedir. Özellikle, ülkede yaşanan uzun baskı dönemlerinin 1980’li yıllardan sonra partiler arası uzlaşsımsızlığa dönüşmesi, halk kesimlerinin kentlerde kendi başına siyasetten uzak bir sürece indirgenmesi ve bu süreçte büyük kentlerin çeperinde suçun boyutlarının gittikçe genişlemesi, özünde baskının boyutlarının toplumsaldan bireysele geçişini ifade eder niteliktedir. Bu geçişte, polisiye roman suçla boğulan bireye kaçış ve rahatlama sağlayacak boyuta gelmeye başlamıştır. Bu çerçevede, Ahmet Ümit’in romanlarında ele alınan suç biçimleri, toplumun özgül yapısına bağlı kaldığını göstermekle birlikte, polisiye romanın belirsiz bir toplulukta suç üzerinden yeniden bir toplumsal üretimde bulunabilmesini ifade eder. Bu bağlamda, Ümit’in romanları, Türkiye’de polisiye romanın 1980’li yıllardan itibaren toplumsal bir olgu olarak gelişmeye başlayabilmesinin en güzel temsilini oluşturmaktadırlar.

1990’lı yıllarda bir başka polisiye roman yazarı Osman Aysu’nun kitapları da, ülkede yaşanan toplumsal dönüşümün polisiye roman üzerinden anlamlandırılmasını ifade eder. Bu süreç, devlet içi suç biçimlerinin boyutlarının ifşa edildiği ve halkın derin devlet kavramıyla karşılaştığı bir süreçtir. Türkiye’de örgütlü suçun sınırlarının genişlemeye başlaması, polisiye roman açısından kendi temellerine dayanan bir tür olarak gelişmeye başlamasını sağlamıştır. Aysu’nun romanlarında suç, örgütlü suç yapısına, devlet içindeki siyasi ve askeri güç odaklarına, mafya-çete ilişkilerine, kişisel hırslarla işlenen cinayetlere kadar uzanan geniş bir eksenle ele alınmıştır. Bu çerçevede, Aysu’nun romanlarında 1990’lı yıllardan itibaren ülkede kemikleşmeye başlayan suç biçimlerine yaklaşıldığı görülmektedir. Ancak, Aysu’nun romanlarında suç, genel anlamda gerilim ögesine bağlanarak, asıl amacın sonuca ulaşmak olduğu bir eksenle ilerler. Devlet suçlarını, casusluk suçlarını, MİT ilişkilerini ele aldığı romanları, polisiye romanda kullanılacak suç biçimlerinin toplumsal gerçekliğine kavuştuğunu gösterir. Yine de, romanlarındaki genel yapının, polisiye romanın batılı formuna uygun, türün kendi ideolojisiyle uyumluluk içinde olduğu görülmüştür.

Araştırmada, Marksist edebiyat eleştirisi ve eleştirel edebiyat kuramından yola çıkarak, Türkiye’de 1980’li yılların öncesinde ve sonrasında edebiyat ve toplum ilişkisinin kurulabilmesinin bu iki yaklaşım çerçevesinde sürece odaklanmakla mümkün olabildiği sonucuna ulaşılmıştır. Türk romanı, uzun yıllar toplumsal süreçlerden etkilenerek şekillenmiştir. Batı’da ekonomik ilişkilerin belirlediği toplumsal yaşam, Türkiye’de devlet gücü ve siyasi güç odakları aracılığıyla uygulanan uygulamalar, ideolojiler ve eğilimlerle şekillenmiştir. Türk romanı, tüm bu süreçlerden bizzat etkilenerek şekillenmek zorunda kalmıştır. 1980’li yıllara kadar süren bu tutum, bu süreçten sonra ise hem toplumsal yaşamın hem de edebiyat alanının daha belirsiz bir sürece evrilmesine dönüşür. Bu çerçevede, Marksist edebiyat eleştirisinin öngördüğü anlayışa göre, toplumsal yaşamı ve toplumsalın içinde şekillenen edebiyat alanını birlikte inceleyebilmek, bu süreci belirleyen aktörlerin eylemlerini anlayabilmekle mümkün olmaktadır. Türkiye’de bu yaklaşımla, edebiyat ve toplum arasındaki ilişkide ekonomik gücü elinde bulunduran sınıfın devlet ve devlet içinde özel kesimler olarak, devleti ve toplumu yönlendirmesi nedeniyle, edebiyat alanının da kendi başına bir güç olarak hareket etmesinin sınırlandırıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak, 1990’lı yıllardan sonra edebiyata yön veren, sadece devlet ve özel kesime dayalı güç ilişkilerinin belirleyiciliği değildir. Bu süreçte, toplumsal yaşam ve edebiyat alanı belirsizlik koşulları altında şekillenmeye uğramıştır. Bu çerçevede, bu yeni süreçte edebiyat ve toplum ilişkisini tek başına Marksist edebiyat eleştirisinin ortaya koyduğu gibi, edebiyatı sadece ekonomik ilişkilerin ve ideolojilerin yönlendirdiği anlayışı doğrultusunda incelemek mümkün olmamaktadır. 1990’lı yıllarda edebiyata yön veren, sadece ekonomi ve siyaset ilişkileri değil, aynı zamanda değişen kültürel biçimlerdir. Toplumsal yaşamda, gelenekselliğin sınırları lükse ve aşırıya düşkünlüğe doğru evrilmeye başladıkça, toplumsal yaşamdaki ayırım daha fazla artmaya başlamıştır. Toplumda bireyselliğin ve aşırılığın eşgüdümlü gelişmeye başlaması, edebiyat alanında daha çok bireye vurgu yapan yeni bir anlayışın gelişmesine yol açmıştır. Türkiye’de edebiyatta içerik yerine biçime yapılan vurgunun bu dönemde belirginleşmeye başladığı görülür. Bu yeni süreçte, edebiyatta toplumsal gerçeklikler eğilimi terk edilmemekle birlikte, fantastik ve kurmacaya eğilme gündeme gelmeye başlar. Edebiyattaki bu yeni biçim arayışı polisiye romanlarda da kendisini gösterir. Ancak, polisiye roman bu eğilimden geniş anlamda etkilenmemiştir. Pek çok yazarın ve Ümit’in de Bab-ı Esrar romanında karşılaşıldığı türden postmodern izlekler kullanma yoluna gittikleri söylenebilir. Daha önce edebiyattan dışlanan fantastik boyut, edebiyatın sınırlarına dahil edilmeye başlanmıştır.

Polisiye roman, popüler roman kategorisinde algılandığı için, ülkede bu yıllarda-gerçek anlamda-yükselişe geçmesi çoğu çevrelerce değişen bu algıyla bağdaştırılmıştır. Ancak, polisiye romanın popüler bir ürün olmak yerine, bu yıllardan itibaren toplumsal bir olgu olarak gelişmesinde ülkede değişen ekonomi siyaseti anlayışının getirdikleri ne kadar etkili olduysa,

buna paralel değişen toplumsal değer yargıları, kültürel biçimlerin bireysel algılamaları değiştirmesi süreçlerinin de etkili olduğu görülmüştür. Türk toplumu, daha önceki süreçlerden çok daha fazla batılı olma konusunda bölünmeye uğramıştır. Ayrıca, suç oranlarındaki artış, diğer tüm dönemlere göre suçla kafa yoracak derecede sıradanlaşmaya başlamıştır. Bu çerçevede, ülkede polisiye romana olan ilginin gittikçe artması, özünde tüm bu süreçlerin toplumsalı birlikte şekillendirmesi biçiminde kavranmaktadır. Özellikle, Ahmet Ümit'in romanlarında ele alınan suç biçimleri, kurgulanan karakterler, atıfta bulunulan değişen toplumsal değer yargıları ve bunlara yön veren siyaset mefhumu vb. bir çok toplumsal boyut, polisiye roman üzerinden Türkiye'nin toplumsal yapısıyla ilişkili bir polisiye roman çözümlemesi yapmak konusunda, her iki edebiyat kuramıyla birlikte bir çözümleme yapabilmekle mümkün olmuştur. Ümit'in romanlarında, suç toplumsal bir olgu olarak tüm gerçekliğiyle ele alınır. Romanlarında, bizatihi olarak kültürel biçimlerin suçu belirlemedeki etkisi dikkat çeker. Ümit'in polisiye romanlarının toplumsal analiziyle, eleştirel edebiyat kuramının öngördüğü biçimde edebiyat ve toplum arasındaki ilişkide hem edebiyatta hem de toplumda kültürel süreçlerin, toplumsal ve kültürel eyleyenlerin eylemlerinin birlikte anlaşılmasıyla toplumsal bir çıkarımda bulunulabileceği görülmüştür. Osman Aysu'nun ise, romanlarında toplumsal olarak suç biçimlerine eğildiği görülmekle birlikte, özünde polisiye romanın kendi ideolojisine uygun düşen bir anlayışla suçu ele aldığı görülmüştür. Aysu, batılı thriller formunu ülkemize çok iyi uyarlayabilen bir yazardır. Aysu'nun polisiye romanlarının ilgiyle karşılanması, ülkede batılı olma çabası yönünde verilen uğraşların toplum nezdinde sağladığı başarı olarak görülmektedir. Gerçekten de, Aysu'nun romanları, ekonomik anlamda gittikçe daralan, büyük kentlerde her gün yeni bir suça uyanan ve gittikçe yalnızlaşan Türk toplumuna ustaca ayarlanmış bir gerilim eşliğinde kaçış ve rahatlama sağlar.

Araştırmada elde edilen bulgulardan, tüm bu gelişmeler sonucunda polisiye romanın ülkemizde yükselişe geçmesinin 1980'li yıllardan itibaren geçerlilik kazandığı; ancak bu tarihten itibaren toplumsal bir olgu olarak gelişmeye başladığı ve Ahmet Ümit ile Osman Aysu'nun polisiye romanlarının türün toplumsal gelişiminde önemli katkıları olduğu sonucuna ulaşılmaktadır. Bununla birlikte, polisiye romanın Türkiye'de batıdan farklı bir zemine yaslandığı dikkate alındığında, diğer tüm türler gibi polisiye roman türünün de "toplumun kendine özgüllüğü" durumunun edebiyattaki izdüşümleri üzerinden okunması gerekliliği sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKLAR

- [1]. Agamben, G. (2001). *Kutsal insan: Egemen iktidar ve çıplak hayat* (Çev. İ. Türkmen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- [2]. Akış, Y. (2015). *Soren Kierkegaard'da kaygı kavramı*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- [3]. Alver, K. (26/2011). Berna moran ve edebiyat sosyolojisi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. 19.06.2019 tarihinde <https://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/view/114/98> adresinden alınmıştır.
- [4]. Atalay, S. (2012). Modern toplumun ürünü polisiye romanlar ve polisiye romanlarda cinsiyetçilik. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi (The Journal of International Social Research), 7(35), 7. Issue:35. 29.05.2019 tarihinde https://www.sosyal-arastirmalar.com/cilt7/sayi35_pdf/1dil_edebiyat/atalay_selin.pdf adresinden alınmıştır.
- [5]. Aydın, E. (2009). Edebiyat-Sosyoloji ilişkisinde sosyolojik kaynak ve ölçütler. Turkish Studies: International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. Volume4/1/Winter. 14.06.2019 tarihinde https://www.turkoloji.cu.edu.tr/YENI%20TURK%20EDEBIYATI/ertugrul_aydin_edebiyat_sosyoloji_iliskisi_sosyolojik_kaynak_olcutler.pdf adresinden alınmıştır.
- [6]. Aysu, O. (1994). *Havyar operasyonu*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- [7]. Aysu, O. (1995). *Sır duvarları*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- [8]. Aysu, O. (1996). *Mavi beyaz rapsodi*. İstanbul: Altın Kitaplar.
- [9]. Aysu, O. (1998). *Lenin'in mangası*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- [10]. Aysu, O. (1999). *Yanık yüz*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- [11]. Aysu, O. (2000). *Londra-Moskova hattı*. İstanbul: İnkılap Yayınları.
- [12]. Aysu, O. (2000). *Nemrut'un gazabı*. İstanbul: Evrim Yayınları.
- [13]. Aysu, O. (2010). *Tavşan uykusu*. İstanbul: Martı Yayıncılık.
- [14]. Bauman, Z. (2012). *Ölümlülük, ölümsüzlük ve diğer hayat stratejileri* (Çev. N. Demirdöven). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- [15]. Bayram, E. G. (2004). *Türkiye'de polisiye roman: Osman Aysu romanları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. Ankara Üniversitesi, Ankara.
- [16]. Becker, E. (1973). *The denial of death*. New York: Free Press.
- [17]. Berkes, N. (2006). *Türkiye'de çağdaşlaşma*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- [18]. Bewes, T. (2008). *Şeyleşme: Geç kapitalizmde endişe* (Çev. D. Soysal). İstanbul: Metis Yayıncılık.
- [19]. Bozarslan, H. (2015). *Türkiye tarihi imparatorluktan günümüze*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- [20]. Bozkurt, N. (1995). *20. Yüzyıl düşünce akımları yorumlar ve eleştiriler*. İstanbul: Sarmal Yayınevi.
- [21]. Bülbül, M., Türkoğlu, S., ve Küzeci, D. (2014). *Edebiyat ve toplumsal işlevi*. KKEFD. Sayı: 29. 14.06.2019 tarihinde <https://dergipark.org.tr/download/article-file/31608> adresinden alınmıştır.

- [22]. Canatak, M. (2013). *Postmodern polisiye roman ve pınar kür'ün bir cinayet romanı* (Postmodern Detective Story and Pınar Kür's A Murder Novel). A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Dergisi (TAED) 49. Erzurum. 25.05.2019 tarihinde <https://dergipark.org.tr/download/article-file/33673> adresinden erişildi.
- [23]. Canetti, E. (2014). *Kitle ve İktidar*. (Çev. G. Aygen). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- [24]. Coşkun, S. (2006). Türkiye'de Edebiyat sosyolojisi çalışmaları (Studies on the Sociology of Literature in Turkey). *Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 4(8). 14.06.2019 tarihinde https://www.academia.edu/5555980/Türkiyede_Edebiyat_Sosyolojisi_Çalışmaları_Studies_on_the_Sociology_of_Literature_in_Turkey_SEZAI_COŞKUN adresinden alınmıştır.
- [25]. Cuma, A. (22/2009). Edebiyat sosyolojisi ve karşılaştırmalı edebiyat bilimi-sanat ve bilimin sınır ötesi etkileşimi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 16.06.2019 tarihinde <https://dergisosyalbil.selcuk.edu.tr/susbed/article/273/256> adresinden alınmıştır.
- [26]. Çalışkan, A. (Yaz/2010). Edebiyat Teorisi Üzerine-1: İlk Belirlemeler. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(12). 15.06.2019 tarihinde https://www.sosyal-arastirmalar.com/cilt3/sayi12pdf/caliskan_adem.pdf adresinden alınmıştır.
- [27]. Çetişli, İ. (2016). *Batı edebiyatında edebi akımlar, bütün eserleri: 5*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- [28]. Eagleton, T. (1976). *Marksizm ve edebiyat eleştirisi* (Çev. U. Özmakas). İstanbul: İletişim Yayınları.
- [29]. Ergut, F. (2004). *Modern devlet ve polis: Osmanlı'dan Cumhuriyet'e toplumsal denetimin diyalektiği*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- [30]. Escarpit, R. (1992). *Edebiyat sosyolojisi* (Çev. H. Portakal). İstanbul: İletişim Yayınları.
- [31]. Fichter, J. H. (2006). *Sosyoloji nedir* (Çev. Prof. Dr. N. Çelebi). Ankara: Anı Yayıncılık.
- [32]. Fischer, E. (1974). *Sanatın gerekliliği (Sanat ve edebiyat incelemeleri 1)* (Çev. C. Çapan). İstanbul: Konuk Yayınları.
- [33]. Gezer, H. (2006). *Türk Edebiyatında polisiye roman ve Ahmet Ümit'in polisiye roman kurguları*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- [34]. Giddens, A. (2008). *Sosyoloji* (Yay. Haz. C. Güzel). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- [35]. Kalaycıoğlu, S. (2013). *"Toplumsal Yapı: Toplumsal kurumlar, gruplar ve toplumsal değişme" Zencirkıran (Ed.), Dünden bugüne Türkiye'nin toplumsal yapısı*. Bursa: Dora Yayınları.
- [36]. Kırtıl, G. (Aralık,2012). Edebi metinlerin sosyolojik imkanı üzerine farklı yaklaşımlar. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(10). 20.06.2019 tarihinde www.dergipark.ulakbim.gov.tr adresinden alınmıştır.
- [37]. Kongar, E. (2006). *21. Yüzyılda Türkiye 2000'li yıllarda türkiye'nin toplumsal yapısı*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- [38]. Kundera, M. (1989). *Roman sanatı*. (Çev. İsmail Yerguz). Ankara: Afa Yayınları.
- [39]. Mandel, E. (1996). *Hoş cinayet: Polisiye romanın toplumsal bir tarihi* (Çev. N. Saraçoğlu-Bülent Tanatar). (Gen. 2. bs.). İstanbul: Yazın Yayıncılık.
- [40]. Moran, B. (1994). *Edebiyat kuramları ve eleştirisi*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- [41]. Moran, B. (2001). *Türk romanına eleştirel bir bakış 3*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- [42]. Ötğün, C. (2009). Sanat yapıtına yaklaşım biçimleri. 18.06.2019 tarihinde <https://dergipark.org.tr/download/article-file/192611> adresinden alınmıştır.

- [43]. Palabıyık, A. (2009). Edebiyat, Hegemonya ve Siyasal İşlevsellik. Akademik İncelemeler, 4(1). 17.06.2019 tarihinde [https://dergipark.org.tr /download/article-file/17825](https://dergipark.org.tr/download/article-file/17825) adresinden alınmıştır.
- [44]. Porter, D. (1981). *The pursuit of crime: Art and ideology in dedective fiction*. London: Yale University Press.
- [45]. Ritzer, G. (2012). *Modern sosyoloji kuramları* (Çev. H. Hülür). Ankara: De Ki Basım Yayım.
- [46]. Swingewood, A. (1998). *Sosyolojik düşüncenin kısa tarihi* (Çev. O. Akınbay). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- [47]. Tabakoğlu, A. (2013). "Osmanlı içtimai yapısının ana hatları". *Zencirkıran (Ed.), Dünden bugüne türkiye'nin toplumsal yapısı*. Bursa: Dora Yayınları.
- [48]. Tanrıbuyurdu, E. (Eylül, 2010). *Marksist Edebiyat eleştirisi ve Fethi Naci'nin eleştiri anlayışı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Bilkent Üniversitesi, Ankara.
- [49]. Todorov, T. (2011). *Edebiyat kuramı ve öteki denemeler* (Çev. N. Sevil). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- [50]. Türkeş, A. Ö. (Şubat,2006). "Osmanlı polisileri". Radikal Kitap. nr. 255.
- [51]. Uğur, V. (2012). *1980 Sonrası Türkiye'de popüler roman*. Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu (20-22Ekim2011) Bildirileri. Adana. 27.05.2019 tarihinde https://turkoloji.cu.edu.tr/mine_mengi_sempozyum/veli_ugur_1980_sonrasi_populer_roman.pdf adresinden alınmıştır.
- [52]. Ümit, A. (2001). "Kızıl nehirler nereye dökülür?". İstanbul: Radikal Kitap.
- [53]. Ümit, A. (Nisan,2006). "Ceza eğitmez, evcilleştirir". İstanbul: Radikal Kitap.
- [54]. Ümit, A. (2015). *Beyoğlu'nun en güzel abisi*. İstanbul: Everest Yayınları.
- [55]. Ümit, A. (2016). *Sis ve gece*. İstanbul: Everest Yayınları
- [56]. Ümit, A. (2016). *Kar kokusu*. İstanbul: Everest Yayınları.
- [57]. Ümit, A. (2016). *Kukla*. İstanbul: Everest Yayınları.
- [58]. Ümit, A. (2016). *Patasana*. İstanbul: Everest Yayınları.
- [59]. Ümit, A. (2016). *Şeytan ayrıntıda gizlidir*. İstanbul: Everest Yayınları.
- [60]. Ümit, A. (2018). *Kavim*. İstanbul: Everest Yayınları.
- [61]. Ümit, A. (2018). *İstanbul hatırası*. İstanbul: Everest Yayınları.
- [62]. Ünal, Mehmet Süheyl (2011). Zamansız ölüm: Geleneksel ve modern toplum karşılığında ölümün yeri. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 11(2). 15.04.2019 tarihinde <https://dergipark.org.tr/daad/issue/4492/61883> adresinden alınmıştır.
- [63]. Üyepazarcı, E. (2008). *Korkmayınız Mister Sherlock Holmes! Türkiye'de polisiye romanın 125 yıllık öyküsü (1881-2006)*. İstanbul: Oğlak Yayıncılık.
- [64]. Vanoncini, A. (1995). *Polisiye roman* (Çev. G. Üstün). İstanbul: İletişim Yayınları.
- [65]. Varım, S. (Ocak-Şubat, 2016). "Dedektif hikayeciliğinde altın çağ, kara roman'a yenildi mi?". 1. İstanbul: 221B.
- [66]. Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2006). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- [67]. Yılmaz, A. (2005). Neo-Liberal dönüşüm sürecinde Türkiye’de devlet-toplum ilişkileri, toplumsal sınıf merkezli bir yaklaşım. *Marmara Üniversitesi: İ.İ.B.F. Dergisi*, XX(1), 107-140.
- [68]. Zencirkıran, M. (Ed.). (2013). *Dünden bugüne Türkiye’nin toplumsal yapısı*. Bursa: Dora Yayınları.
- [69]. Zima, P. V. (2006). *Modern edebiyat teorilerinin felsefesi* (Çev. M. Özsarı). Ankara: Hece Yayınları.
- [70]. Zürcher, E. J. (2016). *Modernleşen Türkiye’nin tarihi*. İstanbul: İletişim Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve Soyadı : Tuğba ARAL

Doğum Tarihi :20.02.1988

E-mail : Tugba.aral1988@gmail.com

Öğrenim Durumu:

Derece	Bölüm/Program	Üniversite	Yıl
Lisans	Sosyoloji	Ege Üniversitesi	2007-2011
Yüksek Lisans	Sosyoloji	Mersin Üniversitesi	2014-2019